

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Εκπαίδευση Ενηλίκων**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».

«The art in education. The use of artworks of high aesthetic value in adult education. Didactic approach to primary school teachers».

ΜΠΡΙΚΟΥ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΛΕΞΗΣ ΚΟΚΚΟΣ

Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2021

©ΕΑΠ, 2021

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Σπυριδούλας Μπρίκου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/ δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών της δικαιωμάτων.

Σπυριδούλα Μπρίκου,
«*Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής
αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική
προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*».

**«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής
αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική προσέγγιση
σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».**

**«The art in education. The use of artworks of high aesthetic
value in adult education. Didactic approach to primary school
teachers».**

ΜΠΡΙΚΟΥ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ

Α΄ Επιβλέπων Καθηγητής
ΑΛΕΞΗΣ ΚΟΚΚΟΣ

Β΄ Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΕΓΑ

Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2021

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της φοίτησής μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων» της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέβαλλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην ολοκλήρωσή της.

Πρωτίστως θα ήθελα να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου προς τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Κόκκο για την ενθάρρυνση, την υποστήριξη, τις καίριες συμβουλές και διορθώσεις, τα ερεθίσματα και τις ερευνητικές αναφορές που συνέβαλαν καθοριστικά στην πορεία και ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Παράλληλα θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύνολο των Συμβούλων-Καθηγητών του Προγράμματος για τις πολύτιμες συμβουλές και την αδιάκοπη αρωγή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω στον κ. Κουλαουζίδη Σύμβουλο-Καθηγητή μου στην αρχή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, καθώς υπήρξε πηγή έμπνευσης για την ολοκλήρωσή του, δίνοντας μου ένα εντελώς διαφορετικό πρίσμα προσέγγισης της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Στη συνέχεια θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς του εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που με μεγάλη χαρά συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, δεδομένων των αντίξοων συνθηκών λόγω της έξαρσης της πανδημίας (Covid-19) και της εξ αποστάσεως διδασκαλίας των εκπαιδευτικών οργανισμών.

Τέλος θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου για την αδιάκοπη στήριξη τους στο ετεροχρονισμένο ταξίδι μου στη μάθηση, στην αδερφή μου για την αγάπη, την πολύτιμη βοήθεια και την «ώθηση» καθ' όλη την πορεία των σπουδών μου, καθώς και ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στον σύζυγο και τα παιδιά μου για την αγόγγυστη υπομονή και την πολύτιμη ηθική τους συμπαράσταση.

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των θέσεων και αντιλήψεων των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διδασκαλία. Παράλληλα, μέσα από την παρουσίαση της μεθόδου «Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» του Α. Κόκκου θα ερευνηθεί κατά πόσο μπορεί η μέθοδος να εφαρμοστεί αποτελεσματικά από τους εκπαιδευτικούς και να ενταχθεί στην μαθησιακή διδασκαλία. Η έρευνα που ακολουθήθηκε είναι ποιοτική και συμμετείχαν σε αυτήν τέσσερις (4) εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Κέρκυρας. Για τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ως ερευνητικά εργαλεία τα ερωτηματολόγια, οι ημιδομημένες συνεντεύξεις και η παρατήρηση. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν είναι εν ενεργεία εκπαιδευτικοί στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και στις δύο βαθμίδες (Νηπιαγωγείο-Δημοτικό) και έχουν εντάξει όλοι στοιχεία της τέχνης στη διδασκαλία τους.

Τα στοιχεία της έρευνας κατέδειξαν τη θετική στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στη συστηματική και μεθοδευμένη αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία καθώς και τα εμπόδια-ανασταλτικούς παράγοντες εφαρμογής της μεθόδου ΜΜΑΙΕ του Α. Κόκκου στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν μελλοντικά να αξιοποιηθούν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση επιμορφωτικών προγραμμάτων αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση, στη βελτίωση της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας και να αποτελέσουν έναυσμα για μελλοντικές έρευνες πάνω στη χρήση της αισθητικής εμπειρίας ως εκπαιδευτική τεχνική στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: Εκπαίδευση ενηλίκων, τέχνη, κριτικός στοχασμός, επιμόρφωση, προγράμματα εκπαίδευσης, ΜΜΑΙΕ, εκπαιδευτικοί, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Abstract

The object of this work is to investigate the positions and perceptions of primary school teachers regarding the use of art in educational teaching. At the same time, through the presentation of the method "Transformational Learning through Aesthetic Experience" by A. Kokkos, it will be investigated whether the method can be applied effectively by teachers and integrated into learning teaching. The research that was followed is qualitative and was attended by four (4) teachers of Primary Education of the Prefecture of Corfu. Questionnaires, semi-structured interviews and observation were used as research tools for data collection and processing. The teachers who participated are active teachers in Primary Education in both levels (Kindergarten-Elementary) and have all included elements of art in their teaching.

The data of the research demonstrated the positive attitude of the teachers towards the systematic and methodical utilization of the art in teaching as well as the obstacles-inhibiting factors of the application of the MMAE method of A. Kokkos in the educational process. The results of the research can be used in the future for the design and implementation of training programs for the use of art in education, in the improvement of the educational methodology and can be a trigger for future research on the use of aesthetic experience as an educational technique in Primary Education.

Keywords: Adult education, art, critical thinking, training, education programs, MMAE, teachers, Primary Education.

Συντομογραφίες

ΑΑΑΑ	Αναθεώρηση-Αποδοχή-Αναθεώρηση της Αλήθειας
ΜΜΑΙΕ	Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας
Ο.Ο.Σ.Α.	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.ΕΠ.ΕΚ.	Οργανισμός Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών
Τ.Π.Ε.	Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας
COVID-19	Corona Virus Disease 2019
ESREA	European Society for Research on the Education of Adults
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
Α.Ε.Ι.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
Τ.Ε.Ι.	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

Σπυριδούλα Μπρίκου,
«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής
αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική
προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».

«Η Τέχνη έχει τη δύναμη
να ανοίγει παράθυρα στον κόσμο»

Oldenburg Claes

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες	4
Περίληψη	5
Abstract	6
Συντομογραφίες	7
Περιεχόμενα	9
Κατάλογος γραφημάτων.....	12
Εισαγωγή	13
A) Θεωρητικό μέρος	14
1. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων.....	14
1.1.Εννοιολογική προσέγγιση.....	14
1.2. Παράγοντες αποτελεσματικότητας	17
1. 2. 1. Η έννοια της ενηλικιότητας	17
1. 2. 2. Χαρακτηριστικά ενήλικων εκπαιδευομένων.....	18
1. 2. 2. Στάσεις και εμπόδια ενηλίκων εκπαιδευομένων.....	20
1. 2. 3. Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων.....	21
2. Οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ως ενήλικοι εκπαιδευόμενοι	22
2. 1. Αρχική εκπαίδευση και επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών	23
2. 1. 1. Η αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών	24
2. 1. 2. Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών	18
2. 2. Η σημαντικότητα των προγραμμάτων εκπαίδευσης των διδασκόντων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	25
3. Τέχνη και κριτικός στοχασμός στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	25
3. 1. Κριτικός στοχασμός	26
3. 2. Η συμβολή της τέχνης στην ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού	27
4. Η μέθοδος της Μετασηματίζουσας Μάθησης μέσα από την Αισθητική Εμπειρία του Α. Κόκκου	28
4. 2. Βασικές αρχές της μεθόδου	28
4. 3. Τα στάδια της μεθόδου	29

4. 4. Η εξοικείωση των διδασκόντων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με τα έργα υψηλής αισθητικής και την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου	30
B) Ερευνητικό μέρος	31
5. Η έρευνα.....	31
5. 1. Ερευνητικό πλαίσιο	31
5. 2. Σκοπός και ερευνητικοί στόχοι.....	31
5.3. Ερευνητικά ερωτήματα	32
5. 4. Ερευνητική μέθοδος	32
5. 5. Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης έρευνας	33
5. 6. Πληθυσμός-στόχος	36
5. 7. Ερευνητικά εργαλεία	37
5. 7. 1. Ερωτηματολόγιο	37
5. 7. 2. Συνέντευξη	38
5. 7. 3. Παρατηρήσεις	40
5. 7. 4. Μεθοδολογική προσέγγιση	40
5. 8. Περιορισμοί	42
5. 9. Εγκυρότητα-αξιοπιστία	43
5. 10. Ερευνητική διαδικασία	43
6. Παρουσίαση Δεδομένων και Ευρημάτων.....	44
6. 1. Χαρακτηριστικά συμμετεχόντων.....	44
6. 2. Αποτελέσματα ερωτηματολογίου	45
6. 3. Ποιοτικά αποτελέσματα	52
6. 3. 1. Αποτελέσματα συνέντευξης	52
6. 3. 1. 1. Πρώτο ερευνητικό ερώτημα.....	52
6. 3. 1. 2. Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα.....	56
6. 3. 2. Αποτελέσματα Σχάρας Παρατήρησης.....	60
6. 4. Αποτελέσματα της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (MMAIE)	61
7. Συμπεράσματα.....	69
8. Προτάσεις.....	70

9. Βιβλιογραφικές αναφορές	71
Ελληνόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές	71
Ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές	77
Διαδικτυακές βιβλιογραφικές αναφορές	79
10. Παραρτήματα	82
Παράρτημα Α	82
Παράρτημα Β	87
Παράρτημα Γ	88
Παράρτημα Δ	88
Παράρτημα Ε	101
Παράρτημα ΣΤ	107

Κατάλογος γραφημάτων

Γράφημα 1: Φύλο εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	46
Γράφημα 2: Ηλικία εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.....	46
Γράφημα 3: Σπουδές εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.....	47
Γράφημα 4: Τύπος σχολικής μονάδας εργασίας εκπαιδευτικών.....	47
Γράφημα 5: Έτη διδακτικής εμπειρίας εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευση...	48
Γράφημα 6: Παρακολούθηση προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων.....	48
Γράφημα 7: Συνηθέστερες εκπαιδευτικές τεχνικές των εκπαιδευτικών.....	49
Γράφημα 8: Συχνότερες μορφές τέχνης στη διδασκαλία των εκπαιδευτικών.....	49
Γράφημα 9: Εκπαίδευση για χρήση της τέχνης στη διδασκαλία.....	50
Γράφημα 10: Αξιοποίηση της τέχνης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.....	50
Γράφημα 11: Σημαντικότητα του κινηματογράφου στην εκπαίδευση ενηλίκων.....	51
Γράφημα 12: Σημαντικότητα των εικαστικών τεχνών στην εκπαίδευση ενηλίκων...	51

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα εκπονείται στα πλαίσια του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Επιχειρεί να διερευνήσει τις στάσεις και τις θέσεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης όσον αφορά την αξιοποίηση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Μέσα από τη διαπίστωση της εξέχουσας σημασίας της τέχνης στην ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων ατόμων αλλά και της ελλιπούς αξιοποίησής της στην εκπαιδευτική διαδικασία, οδηγηθήκαμε στην ανάγκη διερεύνησης των θέσεων των εκπαιδευτικών επί του θέματος. Παράλληλα, με εφαλτήριο τη διδακτική μέθοδο προσέγγισης «Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (ΜΜΑΙΕ) του Α. Κόκκου διερευνήθηκε κατά πόσο αποτελεσματική θα μπορούσε να είναι η εφαρμογή της από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη μαθησιακή διεργασία.

Η έρευνα διακρίνεται σε δύο μέρη: το θεωρητικό και το ερευνητικό. Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από τέσσερα επιμέρους κεφάλαια όπου μέσα από τη βιβλιογραφική αναδίφηση και μελέτη τίθεται το απαραίτητο θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόηση της έρευνας που ακολουθεί. Το θεωρητικό μέρος προσεγγίζει την εκπαίδευση ενηλίκων, την αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τις επιμορφωτικές ανάγκες τους, τη σημαντικότητα των επιμορφωτικών προγραμμάτων, τη συμβολή της τέχνης στην ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση και την μέθοδο αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία ΜΜΑΙΕ του Α. Κόκκου.

Στο ερευνητικό μέρος γίνεται αναφορά στα κίνητρα, το ερευνητικό πλαίσιο, το σκοπό και τους στόχους της ερευνήτριας και παρατίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα. Στη συνέχεια δίνεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο τρόπος συλλογής δεδομένων, η δειγματοληψία, οι συμμετέχοντες σε αυτή, τα ερευνητικά εργαλεία, η ανάλυση του περιεχομένου των αποτελεσμάτων, οι περιορισμοί, η εγκυρότητα, η παρουσίαση των δεδομένων. Τέλος οδηγούμαστε στη διεξαγωγή των ερευνητικών συμπερασμάτων και προτάσεων.

A) Θεωρητικό Μέρος

1 Εκπαίδευση ενηλίκων

«Η εκπαίδευση ενηλίκων συνδέεται με τις εκάστοτε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες» (Βεργίδης, Δ., Πρόκου, Ε., 2005, σελ.17). Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η οικονομική παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική ανάπτυξη και η ραγδαία επιστημονική εξέλιξη κάνει επιτακτική την ανάγκη εξάλειψης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και προσαρμογής του ανθρώπινου δυναμικού στη νέα «κοινωνία της γνώσης» (Βεργίδης, Δ., Πρόκου, Ε., 2005, σελ.32).

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του όρου της εκπαίδευσης ενηλίκων, μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση εστιάζοντας στη χρήση της τέχνης στη διδασκαλία. Με γνώμονα την εννοιολογική προσέγγιση του όρου εκπαίδευση ενηλίκων, θα γίνει μια σύντομη αναφορά στους παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης ενηλίκων (χαρακτηριστικά, στάσεις, ανασταλτικοί παράγοντες), καθώς και στον ρόλο του εκπαιδευτή στην εκπαιδευτική διαδικασία.

1.1 Εννοιολογική προσέγγιση

Σύμφωνα με τον Jarvis (2004) η μάθηση είναι ατομικό δικαίωμα του ανθρώπου και η ανάγκη για εκπαίδευση είναι συστατικό της ανθρώπινης υπόστασης. Είναι η συνάρτηση παραγόντων προσωπικών, πολιτισμικών και κοινωνικών, μία ψυχολογική διεργασία άρρηκτα συνδεδεμένη με το περιβάλλον του εκπαιδευόμενου, που δέχεται επιρροές από αυτό (Jarvis, 1987, στο Κόκκος, 2005).

Ο Rogers (1999) επισημαίνει ότι η μάθηση είναι μία φυσική, άτυπη, αδιάκοπη διεργασία μέσα από την οποία ο άνθρωπος ανταποκρίνεται στις διαρκώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις που φέρουν στη ζωή του οι κοινωνικές αλλαγές, οι νέες επαγγελματικές τεχνικές και δεξιότητες, καθώς και τα νέα προσωπικά του ενδιαφέροντα και επιθυμίες.

Σύμφωνα πάντα με τον Rogers (1999) στις περισσότερες περιπτώσεις η μάθηση είναι περιστασιακή μέσα από ερεθίσματα και εμπειρίες της ζωής, μέσα από τις πολιτισμικές και κοινωνικές δραστηριότητες, αλλά και από τα ερεθίσματα που δέχεται και αντιλαμβάνεται ως άτομο και ως μέλος της φυσικής διεργασίας.

Η εκπαίδευση από την άλλη είναι η σχεδιασμένη μορφή μάθησης (Wiltshire, στο Rogers 1977, όπως αναφέρεται στο Rogers 1999) προϋποθέτει σκοπό, μεθοδολογία και σχεδιασμό υλοποίησης, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η συμμετοχή δύο μερών, του εκπαιδευτή που επιφορτίζεται με το σχεδιασμό και διεκπεραίωση των προγραμμάτων εκπαίδευσης και του εκπαιδευόμενου, που είναι ο εν δυνάμει δέκτης της νέας γνώσης. Είναι η τεχνητή διαδικασία με ορισμένο σκοπό, πεδίο γνώσεων και επιδιωκόμενο μαθησιακό αποτέλεσμα (UNESCO 1975b, όπως αναφέρεται στο Rogers, 1999).

Μετά το πέρας του Β΄ παγκοσμίου πολέμου διαπιστώνεται ότι η εκπαίδευση δεν περιορίζεται σε μικρές ομάδες πληθυσμού, αλλά είναι αναφαίρετο δικαίωμα όλων των πολιτών καθώς και ότι δεν απευθύνεται μόνο στις μικρές ηλικίες, αλλά και στους ενηλίκους, ιδιαίτερος στις όλο και πιο απαιτητικές γνωστικές ανάγκες των εργαζομένων. Έτσι, το εκπαιδευτικό εννοιολογικό πλαίσιο τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό αλλάζει και οδηγείται στην κατευθυντήρια φράση *«εκπαίδευση για όλους σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους»* (Βεργίδης, Δ.- Πρόκου Ε., 2005, σ.23).

Η εκπαίδευση ενηλίκων έχει πολλές μορφές και πλαίσια καθώς αφορά διαφορετικά γνωστικά αντικείμενα και εφαρμόζεται με ποικίλες μεθόδους. Το πεδίο της είναι ατέρμονο και πολυμορφικό και συνδέεται άρρηκτα με τις παγκόσμιες μεταβολές, τις ανθρώπινες ανάγκες και τη ρευστότητα των αντιλήψεων και αξιών των εκπαιδευομένων (Rogers, 1998). Λόγω της πολυμορφικής αυτής διάστασης του όρου δεν υπάρχει ακριβής προσδιορισμός της έννοιας της εκπαίδευσης ενηλίκων. *«Η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητά του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση»* (ΟΟΣΑ, 1977, στο Rogers, 2002^α, σ.55).

Με τον όρο εκπαίδευση ενηλίκων νοείται κάθε εκπαιδευτική διεργασία τυπικής, άτυπης και μη τυπικής εκπαίδευσης στην οποία μετέχουν ενήλικα άτομα προκειμένου να αναπτύξουν τις ικανότητες τους, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους και να βελτιώσουν τα τυπικά τους προσόντα (UNESCO, 1976, στο Rogers, 2002^α). Η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά *«άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν, αναπτύσσουν τις ικανότητες τους, εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, βελτιώνουν τα τεχνικά και επαγγελματικά τους προσόντα ... με τη διπλή προοπτική της πλήρους προσωπικής ανάπτυξης και της συμμετοχής σε μία εναρμονισμένη και αυτοδύναμη κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη»* (UNESCO 1976, όπως αναφέρεται στο Rogers, 1999).

Σύμφωνα με τον Rogers (1999) η εκπαίδευση ενηλίκων είναι η προσωποκεντρική μαθησιακή διεργασία και επιτυγχάνεται όταν ο εκπαιδευόμενος μέσα από τις προσωπικές του φιλοδοξίες, επιθυμίες και στόχους αναζητά ο ίδιος τη γνώση. Ο ενήλικος μαθαίνει πιο αποτελεσματικά μέσα από την πράξη να επιλύει πρακτικά, κοινωνικά και προσωπικά προβλήματα και εμπλέκεται ο ίδιος στο σχεδιασμό της εκπαίδευσης. Τονίζεται η αναγκαιότητα να μπορεί ο εκπαιδευόμενος να αυτοπροσδιορίζεται, να αυτοαξιολογείται και να κάνει αυτοκριτική μέσα από την ωριμότητα που δίνει *«η ανεξαρτησία του πνεύματος, η δημιουργικότητα και η εμπιστοσύνη στον εαυτό μας»* (Κόκκος, 2008, σ.54).

Ο Mezirow (2007) υπογραμμίζει ότι βασική προϋπόθεση ενεργοποίησης της εκπαιδευτικής διεργασίας είναι ο επαναπροσδιορισμός των θέσεων, στάσεων και αντιλήψεων του ενήλικα. Η κατανόηση των εσφαλμένων τρόπων που πράττουμε, που αντιμετωπίζουμε την πραγματικότητα οδηγεί στην αναθεώρηση στρεβλών παραδοχών μέσα από *«τη διεργασία του κριτικού στοχασμού που είναι η πιο σημαντική εμπειρία μάθησης στην ενήλικη ζωή»* (Κόκκος, 2008, σ.76).

Ο Jarvis (2006) αντιλαμβάνεται ότι κυρίαρχο ζήτημα στην εκπαίδευση ενηλίκων είναι η ενεργή συμμετοχή των εκπαιδευομένων στη μάθηση και η κριτική αποτίμηση και επεξεργασία των εμπειριών που έχουν αποκομίσει ως ενεργά μέλη των κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών. Επισημαίνει ότι *«η εκπαίδευση ενηλίκων είναι μία ανθρωπιστική διεργασία»* (Κόκκος, 2008, σ.82) και *«συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης υπόστασης»* (Κόκκος, 2008, σ.79), γεγονός που μέσα από την

συμμετοχική εκπαιδευτική διεργασία οδηγεί στον αυτοπροσδιορισμό και έχει ως αποτέλεσμα τη γνώση.

1.2 Παράγοντες αποτελεσματικότητας

1.2.1 Η έννοια της ενηλικιότητας

Ο μετασχηματισμός στρεβλών αντιλήψεων και παραδοχών (Mezirow, 2007) και η μετάβαση στον αυτοκαθορισμένο νου (Kegan, 2007) είναι διεργασίες που πραγματοποιούνται κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής του ανθρώπου (Χρήστου, 2020). Η ενήλικη κατάσταση «υποδηλώνει κάποιο βαθμό αυτονομίας, υπεύθυνη λήψη αποφάσεων, εκούσια και όχι ακούσια συμπεριφορά» (Rogers, 1999, σ.62). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2008) «*ενήλικας είναι κάθε άτομο ηλικίας 16 ετών και άνω που έχει ολοκληρώσει το αρχικό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης*» (Ιωάννου, 2014).

Η έννοια της ενηλικιότητας, όμως, δεν συνδέεται άμεσα μόνο με την ηλικία του ατόμου αλλά σχετίζεται και με άλλους παράγοντες. Ο όρος επιδέχεται μία σειρά από διαφορετικές ερμηνείες συνδυαστικά με την ηλικία του ατόμου, την εποχή του, το πολιτισμικό και κοινωνικό του περιβάλλον (Brookfield, 1986· Rogers, 1999· Merriam & Cafarella, 1999). Έτσι προκειμένου να προσδιοριστεί η κατάσταση της ενηλικιότητας ενός ατόμου και να κατανοήσουμε τον τρόπο ανάπτυξης, θα πρέπει να εξετάσουμε τα αποτελέσματα τεσσάρων βασικών χαρακτηριστικών ανάπτυξης του (Merriam, Cafarella & Baumgartner, 2007), α) των βιολογικών χαρακτηριστικών του, δηλαδή το σύνολο των φυσικών, ηλικιακών στοιχείων ανάπτυξης του ατόμου με το πέρασμα του χρόνου, β) των ψυχολογικών χαρακτηριστικών του, των πνευματικών, συναισθηματικών και ενδοπροσωπικών στοιχείων που έχει αναπτύξει, γ) των κοινωνικο-πολιτισμικών του χαρακτηριστικών, δηλαδή το σύνολο των κοινωνικών και πολιτισμικών στοιχείων που ορίζουν το περιβάλλον, τους κανόνες και τους ρόλους που αναπτύσσει το άτομο και δ) τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών προσδιορισμού, μια πιο *ολιστική οπτική* (Χρήστου, 2020).

Η ενηλικιότητα είναι το στάδιο της ζωής του ατόμου που αποκτά τη φυσική ωριμότητα να διαχειρίζεται τον εαυτό του και αποκτά ρόλους ενηλίκων που του δίνουν «μεγαλύτερη δυνατότητα να κάνει δικές του επιλογές» (Tight, 2002, σ.15).

Σύμφωνα με τον Knowles (1998) ενήλικας γίνεται το άτομο που φθάνει στην αυτοαντίληψη, όταν είναι υπεύθυνο για τη ζωή του και αρχίζει να αυτοπροσδιορίζεται. Ο ενήλικας φέρει συγκεκριμένα στοιχεία που είναι απόρροια των χαρακτηριστικών που διαμορφώνουν την προσωπικότητά του και των συσσωρευμένων εμπειριών του (Rogers, 1999), που δεν συναρτώνται απόλυτα από την ηλικία του.

Έτσι καθώς η ενηλικιότητα του ατόμου διακρίνεται από την ικανότητά του να αυτοπροσδιορίζεται, την κρίση του, την ωριμότητα να παίρνει αποφάσεις για τη ζωή του και την προσωπική και κοινωνική του ανάπτυξη (Χρήστου, 2020), σχετίζεται άμεσα με τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που μπορούν να παρακολουθήσουν οι ενήλικες. Σύμφωνα πάντα με τον Rogers (1999) τα εκπαιδευτικά προγράμματα ενηλίκων έχουν ως στόχο την ανάπτυξη των γνώσεων του ατόμου, την αξιοποίηση ικανοτήτων, την καλλιέργεια της αυτοπεποίθησης και την ενθάρρυνση των προσωπικών του φιλοδοξιών. Οι παράμετροι ενηλικιότητας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τους σχεδιαστές προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων καθώς μέσω αυτών μπορούν να προσεγγίσουν τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων, να επιτύχουν την ενεργή συμμετοχή τους και να εντοπίσουν πιθανά εμπόδια, που δυσχεραίνουν την εκπαίδευσή τους.

1.2.2 Χαρακτηριστικά ενηλίκων εκπαιδευομένων

«Η έννοια της μάθησης εμπεριέχει το κίνητρο, το συναίσθημα και τη βούληση» (Meris, 2015, σ.48). Η εκπαίδευση ενηλίκων απευθύνεται σε ένα ευρύ φάσμα εκπαιδευομένων με ορισμένους κάθε φορά στόχους και ανάγκες. Ένα κοινό με διαμορφωμένη κρίση, ενδιαφέροντα και επιθυμίες, με μεγάλη ή μικρή εμπειρία και αντίληψη στη γνώση, διαφορετικών φύλων και ηλικιών, με άλλο πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο, με ανόμοιες εργασιακές και προσωπικές ανάγκες (Rogers, 1999). Έτσι η εκπαίδευση ενηλίκων εξαρτάται από τις εμπειρίες των εκπαιδευομένων μέσω των οποίων προβάλλονται οι ανάγκες τους, τα ενδιαφέροντα και οι προβληματισμοί τους, εγείρεται το ενδιαφέρον και διασφαλίζονται η ενεργή συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία και τα επιθυμητά μαθησιακά αποτελέσματα.

Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι διακρίνονται από μια σειρά ιδιαίτερων στοιχείων-χαρακτηριστικών όπως:

1. Η παγιωμένη θέση τους στον τρόπο εκμάθησης, καθώς έχουν ενστερνιστεί δικούς τους τρόπους εκπαίδευσης μέσα από ένα ευρύ φάσμα εμπειριών και τις διαμορφωμένες δεξιότητές τους που επιδρούν στη γνώση (Rogers, 1999).
2. Θέλουν να αντιμετωπίζονται ως ενεργά μέλη της εκπαιδευτικής ομάδας και να μετέχουν ενεργά στη μάθηση (Κόκκος, 2008).
3. Η εκπαίδευσή τους συνδέεται άρρηκτα με το ενδιαφέρον και τις επιθυμίες τους, έχει καθορισμένο στόχο και σκοπό, επιδιώκει στοχευμένες γνώσεις και δεξιότητες, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι προσωπικοί, επαγγελματικοί ή κοινωνικοί στόχοι των εκπαιδευομένων (Κόκκος, 2008).
4. Έχουν κατασταλαγμένη κρίση μέσα από ρόλους της ενηλικιότητάς τους και φέρουν δικό τους σύνολο θέσεων και εμπειριών (Rogers, 1999).
5. Συνεχώς εξελίσσονται (Rogers, 1999).
6. Ως απόρροια των παραπάνω, επιλέγουν τη βιωματική εκπαίδευση (Κόκκος, 2008).
7. Αντιμετωπίζουν εμπόδια που δυσχεραίνουν την εκπαίδευσή τους (Rogers, 1999).

Κατά συνέπεια με γνώμονα τα ανωτέρω χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευομένων, σε συνδυασμό με τον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών αναγκών του πληθυσμού-στόχου, δημιουργείται το πλαίσιο αναφοράς και η μεθοδολογία υλοποίησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (Καραλής, 2005). Παράλληλα, στα πλαίσια δημιουργίας πιο στοχευμένων προγραμμάτων, τα στοιχεία αυτά των ενηλίκων εκπαιδευομένων εξετάζονται σε συνάρτηση με τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την εκπαίδευσή τους και αποτελούν *«τις κατευθυντήριες γραμμές για τη χάραξη και την άσκηση νέων πολιτικών και μέτρων αντιμετώπισης του φαινομένου της διαρροής»* (Βεργίδης, Ζάγκος, κ.α., 2013, σ.17).

1.2.3 Στάσεις και εμπόδια ενηλίκων εκπαιδευομένων

Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005α) τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την εκπαιδευτική διεργασία απορρέουν από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες, δηλαδή στα προβλήματα, που οφείλονται σε προσωπικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων και σε εκείνα, που σχετίζονται με τα ίδια τα προγράμματα, το πλαίσιο, την οργάνωση και την υλοποίησή τους. Οι εσωτερικοί προβληματισμοί είναι οι κυριότεροι ανασταλτικοί παράγοντες των ενηλίκων εκπαιδευομένων στη μαθησιακή διεργασία (Κόκκος, 2005β).

Σύμφωνα πάντα με τον Κόκκο (2005) ο πρώτος και πλέον σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας για τη συμμετοχή στη μαθησιακή διεργασία είναι τα εμπόδια, που σχετίζονται με την ήδη κεκτημένη γνώση και τις εμπειρίες των εκπαιδευομένων. Ο ενήλικας εκπαιδευόμενος έχει διαμορφωμένο κόσμο γνώσεων, ικανοτήτων, αντιλήψεων και κατασταλαγμένη κρίση, απόρροια του χρόνου και των εμπειριών του. «Η συναισθηματική επένδυση» (Rogers, 1999, σ.277) τον ωθεί στην σθεναρή υπεράσπιση των γνώσεων, στάσεων και θέσεων που έχει κατακτήσει. Η ενεργοποίηση των μηχανισμών άμυνας του ατόμου μπροστά σε κάθε νέα γνώση, που τον φέρνει αντιμέτωπο με αρχές και αξίες του παρελθόντος, εμποδίζει την όποια διαδικασία επαναπροσδιορισμού και αλλαγής (Κόκκος, 2005).

Άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες είναι εκείνοι που προκύπτουν από ψυχολογικά αίτια (Κόκκος, 2005). Το άγχος, η έλλειψη αυτοπεποίθησης, η επίκριση των προσπαθειών ενισχύουν τους φόβους και ενεργοποιούν τους μηχανισμούς της ψυχολογικής άμυνας του ενήλικα εκπαιδευόμενου (Rogers, 1999). Έτσι «ένας μεγάλος αριθμός ενηλίκων φοβάται να ξαναρχίσει να εκπαιδύεται, επειδή δεν αισθάνεται τη βεβαιότητα ότι θα κατορθώσει να ανταπεξέλθει» (Κόκκος, 2005, σ.104).

Επιπρόσθετα, ένα σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα αποτελεί και το κόστος συμμετοχής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ιδιαίτερος στις πληθυσμιακές ομάδες όπως των ανέργων και των μικρότερων σε ηλικία με χαμηλό εισόδημα (Καραλής, 2013). Ενώ, τέλος, στον τομέα των εξωτερικών παραγόντων υπογραμμίζεται η σημαντικότητα των σωστά οργανωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε όλα τα επίπεδα και των διακριτών στόχων του προγράμματος προκειμένου να καλυφθούν οι πραγματικές ανάγκες των εκπαιδευομένων (Κόκκος, 2005).

Οι ανασταλτικοί παράγοντες, εσωτερικοί και εξωτερικοί, χρήζουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης και διεργασίας, τόσο από μέρος του εκπαιδευτή όσο και του εκπαιδευόμενου, καθώς είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την αποχή και την παραίτηση των εκπαιδευομένων από την εκπαιδευτική διαδικασία.

1.2.4 Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων

Όπως γίνεται λοιπόν αντιληπτό ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων είναι ένας πολυμορφικός ρόλος που είναι πάντα εξαρτώμενος από τις εκπαιδευτικές ανάγκες της ομάδας του και κρίσιμος για την εξέλιξη της διαδικασίας της μάθησης. Σύμφωνα με τον Rogers (1999) ο εκπαιδευτής ενηλίκων είναι το σημαντικότερο μέλος μέσα στη μαθησιακή ομάδα. Είναι ο γνώστης ενός πολύπλευρου αντικειμένου, που οφείλει να γνωρίζει, χωρίς να είναι στην πλεονεκτική θέση του δασκάλου, καθώς συχνά δεν καθορίζει ούτε το αντικείμενο διδασκαλίας (Shor, 1993) αλλά ούτε και τον τρόπο εξέλιξής της. Γεγονός που *«συνεπάγεται ότι στην επιλογή εκπαιδευτών ενηλίκων οι κοινωνικές δεξιότητες μπορεί να είναι πιο σημαντικές απ' την εξειδίκευση στο μαθησιακό πεδίο»* (Rogers, 1999, σ.234). Ο εκπαιδευτής ενηλίκων σύμφωνα πάντα με τον Rogers (1999) είναι ο αρχηγός της ομάδας και μέλος της, ο εμπυχωτής της ομάδας, αξιολογητής και η *«αυθεντία»* (Rogers, 1999, σ.232) για τους περισσότερους εκπαιδευομένους.

Οι Knowles, Holton, & Swanson, (1998) τον χαρακτηρίζουν ως συντονιστή της εκπαιδευτικής διαδικασίας και οδηγό στην γνώση μέσα από την διάγνωση των αναγκών των εκπαιδευομένων. Ενώ ο Freire (2006) επισημαίνει ότι πρέπει να είναι βοηθός-επιμορφωτής στην εκπαιδευτική διεργασία και όχι να καθοδηγεί. *«Ο ρόλος του δασκάλου είναι να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν κριτικά την πραγματικότητα»* (Μάνθου, 2007, σ.24).

Ο Jarvis (2006) δίνει δεκαεπτά επιμέρους ρόλους στον εκπαιδευτή ενηλίκων χαρακτηρίζοντάς τον πρώτα από όλα διευκολυντή (Jarvis, 2006, σ.71) της μαθησιακής διεργασίας μέσα από την οποία θα οδηγηθεί ο εκπαιδευτής στη γνώση. Ο εκπαιδευτής ενηλίκων *«δρα ως διαπολιτισμικός διαμεσολαβητής (cultural mediator) και γνωρίζει τεχνικές διαχείρισης συγκρούσεων»* (Ζώνιου, Χ. 2010. σ.10). Πρέπει να χαρακτηρίζεται από ευελιξία προκειμένου να καλύψει όλες τις αναδυόμενες ανάγκες

της ομάδας του και να δημιουργεί κλίμα ισότητας των μελών στην εκπαιδευτική διεργασία (Βλαχούτσικου, 1988, στο Λευθεριώτου, Παυλή-Κορρέ, 2014).

Ο κυριότερος ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων είναι αυτός του εμπυχωτή, καθώς από την ικανότητά του να επικοινωνήσει με την εκπαιδευόμενη ομάδα αλλά και ατομικά με κάθε εκπαιδευόμενο συμβάλλει στη διαμόρφωση των σχέσεων, υποκινεί τη μαθησιακή διεργασία και οικοδομεί το συμβόλαιο μάθησης ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο (Κόκκος, Λιοναράκης, 1998).

Σύμφωνα με τον Mezirow πάλι ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι εξέχουσας σημασίας *«εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενοι κάθονται σε ένα τραπέζι και ουσιαστικά διαπραγματεύονται τους στόχους και τη διαδικασία, χωρίς ο εκπαιδευτής να επιβάλλει τη θέση του ή τη θέλησή του»* (Παυλάκης, 2019, σ.191). Η εκπαιδευτική διαδικασία είναι ένας χώρος πολυεπίπεδος και πολυμορφικός που εναλλάσσεται και αναπτύσσεται καθημερινά προς νέες κατευθύνσεις άμεσα συναρτώμενες με τις ανάγκες της κοινωνίας, της οικονομίας, του πολιτισμού και κατ' επέκταση των αναγκών που έχουν οι εκπαιδευόμενοι. Ο ρόλος του εκπαιδευτή είναι να ενδιαφέρεται για τους εκπαιδευόμενους, να επικοινωνεί μαζί τους, να συντονίζει τη μαθησιακή διεργασία, να εφαρμόζει με ευελιξία τις εκπαιδευτικές τεχνικές, να γνωρίζει τις ικανότητές του και να μπορεί να αυτοαξιολογείται (Καραλής, Κόκκος, κ.α. 2005).

Σε αυτό το χώρο ο εκπαιδευτής οφείλει να είναι αρωγός και υποκινητής της μαθησιακής διεργασίας για όλους τους εν δυνάμει εκπαιδευόμενους, είναι αυτός *«που συνεισφέρει στην ανάπτυξη ενός κλίματος εμπιστοσύνης και προώθησης της συμμετοχής των εκπαιδευόμενων»* (Καραλής, 2005, σ.72).

2 Οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ως ενήλικοι εκπαιδευόμενοι

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι τα χαρακτηριστικά και οι εκπαιδευτικές ανάγκες των διδασκόντων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αρχικά προσεγγίζεται η έννοια της ενηλικιότητας στους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Κατόπιν αναφερόμαστε στην αρχική εκπαίδευση και τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών. Στη συνέχεια εστιάζουμε στην σημαντικότητα των

προγραμμάτων εκπαίδευσης για την επαγγελματική ανάπτυξή τους αλλά και για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού-διδακτικού τους έργου.

2.1 Αρχική εκπαίδευση και επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

«Η εκπαίδευση αποτελεί τη θεμελιώδη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται το πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό οικοδόμημα κάθε κράτους» (Σαΐτης, Δάρρα, Ψάρρη, 1996, σ.126). Στη σύγχρονη κοινωνία οι εκπαιδευτικοί καλούνται να ανταπεξέλθουν καθημερινά σε όλο και μεγαλύτερες απαιτήσεις. Οι κοινωνικές και εργασιακές εξελίξεις οδηγούν στην αύξηση της γνώσης και στην ανάγκη προσθήκης καινοτόμων μεταρρυθμίσεων στον τομέα της εκπαίδευσης.

Στόχος της παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών στις σημερινές κοινωνίες είναι η δημιουργία επαγγελματιών με πιο ανεπτυγμένη στοχαστική κρίση, ικανότητα να συνθέτουν και να συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις καθώς και να αξιοποιούν τις δεξιότητες και εμπειρίες τους μέσα στη διδασκαλία, η δημιουργία δηλαδή αναστοχαζόμενων εκπαιδευτικών με σκοπό τη βελτίωση της εκπαίδευσης και την ανάπτυξη του συνόλου των μαθητών (Schnellert κ.ά., 2008).

2.1.1 Η αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών

Όσον αφορά τις σπουδές των εκπαιδευτικών σε προπτυχιακό επίπεδο στα ελληνικά πανεπιστήμια, τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών ανέδειξαν την ελλιπή διδασκαλία κατάλληλων βιωματικών τεχνικών και την περιορισμένη χρήση τους στην μαθησιακή διαδικασία (Κόκκος & Παυλάκης, 2014), ενώ οι διδακτικές πρακτικές που κατά κόρον υιοθετούνται είναι οι δασκαλοκεντρικές (Rotidi & Karalis, 2014).

Παράλληλα μέσα από σχετικές έρευνες αναδείχθηκαν θέματα που προέκυψαν κατά την εκτέλεση της πρακτικής άσκησης των φοιτητών των τελευταίων ετών των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων αναφορικά στην εφαρμογή των πρακτικών, στον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους, στη διαχείριση του χρόνου και τη συνεργασία (Χρήστου, 2020).

Οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί καλούνται να καλλιεργήσουν κατά τη διάρκεια της προπτυχιακής πανεπιστημιακής τους εκπαίδευσης πρακτικές ικανότητες

κατάλληλες ώστε να αξιοποιηθούν στην μελλοντική τους διδασκαλία (Ράικου, 2013), υποστηρίζοντας το εκπαιδευτικό και διδακτικό τους έργο, χωρίς ωστόσο να εκπαιδεύονται αναλόγως.

Κατόπιν αυτού γίνεται αντιληπτό ότι κρίνεται αναγκαία η συστηματική καλλιέργεια του κριτικού στοχασμού των μελλοντικών εκπαιδευτικών για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διδασκαλίας, γεγονός που επιτυγχάνεται μέσω προγραμμάτων εκπαίδευσης περισσότερο ενεργητικών στα πανεπιστήμια (Karalis, Kampeza & Raikou, 2017).

Η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων εκπαίδευσης και διδασκαλίας, έχοντας ως στόχο την *«αύξηση των ικανοτήτων των εκπαιδευτικών για την ενίσχυση του παιδαγωγικού έργου»* (Σαΐτης, Δάρρα, Ψάρρη, 1996, σ.137), την καλλιέργεια ενεργών ικανοτήτων και την απόκτηση χειραφετημένου τρόπου σκέψης, οδηγούν στην προσέγγιση των επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών.

2.1.2 Οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών

Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιήθηκαν πολλές έρευνες προς διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών και τα αποτελέσματα τους ανέδειξαν θέματα όπως της συνεργασίας του σχολείου με την οικογένεια, της ψυχολογίας και της διδακτικής μεθοδολογίας (Παπαναούμ, 2003). Σημαντικά ήταν και τα αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών μέσα από τις οποίες αναδείχθηκαν τα προβλήματα των νεοδιορισμένων εκπαιδευτικών και οι ανάγκες τους για επιμόρφωση πάνω σε θέματα που αφορούν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση της διδασκαλίας, τις αποκλίνουσες συμπεριφορές μαθητών και την οργάνωση της σχολικής τάξης (Βεργίδης, κ.α., 2010).

Παράλληλα έρευνες ανέδειξαν τη διάθεση των εκπαιδευτικών για επιμόρφωση και την αναζήτηση διαφορετικών τρόπων προσέγγισης της εκπαιδευτικής διδασκαλίας μέσα από μεθόδους που παρεκκλίνουν από την τυποποιημένη δασκαλοκεντρική διδασκαλία (Euricon, Ε.Π.Ε., 2007). Γεγονός που έχουν καταδείξει και ανάλογες στατιστικές μελέτες (Ντίλιου & Κουτούζης, 2011· Τσούτσα & Κεδράκα, 2013· κ.α.) αναφορικά με τη συμμετοχή τους σε διάφορες επιμορφωτικές δράσεις κυρίως για τη χρήση και αξιοποίηση των Τ.Π.Ε. ιδιαίτερα ωφέλιμων όπως

καταδεικνύουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, ως προς την αξιοποίησή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία.

2.2 Η σημαντικότητα των προγραμμάτων εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών

Σύμφωνα με τον Jarvis (2006) ένα ευμετάβλητο κοινωνικο-πολιτισμικό, τεχνολογικό και οικονομικό πλαίσιο φέρει την αναγκαιότητα της συνεχούς αλλαγής και προσαρμογής στα νέα δεδομένα, της δια βίου μάθησης και της καλλιέργειας-ανάπτυξης νέων ικανοτήτων. Η προσαρμογή στα νέα δεδομένα αφορά προφανώς και την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών.

Ο νέος σύνθετος ρόλος των εκπαιδευτικών περιλαμβάνει την ανάπτυξη δεξιοτήτων που αφορούν στον κριτικό στοχασμό, τις νέες τεχνολογίες και την αξιοποίησή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, τη διαμόρφωση ενός πολυπολιτισμικού και διαδραστικού πλαισίου διδασκαλίας προκειμένου να μπορεί να ανταποκριθεί μαθητής και δάσκαλος στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας.

Έτσι οι εκπαιδευτικοί καλούνται να ανταποκριθούν στα αυξημένα καθήκοντά τους, αφενός διορθώνοντας λανθασμένες πρακτικές της πρώιμης εκπαίδευσής τους, και αφετέρου υιοθετώντας καινοτόμες πρακτικές (Χρήστου, 2020). Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών προς αυτή την κατεύθυνση κρίνεται λοιπόν όχι απλά επιθυμητή αλλά αναγκαία. Ένα πρόγραμμα επιμορφωτικό θα έπρεπε να αφορά μόνο γνώσεις και δεξιότητες ή θα έπρεπε να στοχεύει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, μαθητών που θα εξελιχθούν στους ενήλικες που έχει πραγματικά ανάγκη η κοινωνία;

3 Τέχνη και κριτικός στοχασμός στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Η τέχνη μπορεί να αποτελέσει ένα καινούριο μονοπάτι στην εκπαίδευση, καθώς μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο για την αισθητηριακή καλλιέργεια του ατόμου όσο και για την ψυχο-νοητική του εξέλιξη. Βασικός στόχος είναι ο κριτικός στοχασμός και ο μετασχηματισμός θέσεων και αντιλήψεων.

3.1 Κριτικός στοχασμός

Σύμφωνα με τον Dewey ο κριτικός στοχασμός είναι μια διεργασία ενεργοποίησης όταν εξετάζουμε μία ιδέα, είναι η διερεύνηση των θέσεων, η προσπάθεια να σκεφτούμε και να επεξεργαστούμε ένα ζήτημα (Κόκκος, 2009). Παράλληλα όμως κριτικός στοχασμός είναι «η μέθοδος ...η στέρη βάση αποδεικτικών στοιχείων ... η σφαιρική και ανεπηρέαστη διερεύνηση όλων των δεδομένων που σχετίζονται με τη διαμόρφωση και τις εναλλακτικές ερμηνείες κάθε ιδέας ... η διεργασία των κανόνων της ορθολογικής αιτιολόγησης των επιχειρημάτων» (Κόκκος, 2009, σ.67-68). Στο βιβλίο του *Experience and Education* ο Dewey (1938) περιλαμβάνει σκέψεις για την κατανόηση του ορισμού που έδωσε για τον κριτικό στοχασμό μέσω του οποίου δημιουργείται μεγαλύτερη επιθυμία για μάθηση (Κόκκος, 2009), αρκεί να δίνεται στους μαθητές η ευκαιρία να συνδέσουν γνώσεις με μαθησιακές εμπειρίες. Ο κριτικός στοχασμός είναι η θεωρία που απελευθερώνει τον άνθρωπο από ένα σύνολο παραδοχών, κοινωνικών και πολιτισμικών, ενώ επιδιώκει την αμφισβήτηση και τον επαναπροσδιορισμό τους (Κόκκος, 2009).

Οι Brookfield (χ.χ.) και Mezirow (2006) υποστηρίζουν ότι ο κριτικός στοχασμός είναι το απαραίτητο στοιχείο της Μετασχηματίζουσας Μάθησης και πραγματεύεται τη θεμελιώδη αναδιαμόρφωση των παραδοχών. Ο Mezirow τη χαρακτηρίζει ως διεργασία ενηλίκων (Χρήστου, 2020, σ.143). Αναλύει τη διεργασία το στοχασμού σε επτά επιμέρους επίπεδα και θέτει ανώτερο όλων τον κριτικό στοχασμό, που είναι «ο κεντρικός άξονας της μαθησιακής διεργασίας που ορίζει ως μετασχηματίζουσα» (Κουλαουζίδης, 2019, σ.235).

Σύμφωνα με τον Kegan «η εις βάθος εξέταση των αντιλήψεων και των παραδοχών μας και η επιτακτική ανάγκη ανάληψης 81

ευθύνης είναι ο κριτικός στοχασμός» (Σηφάκις, Κορδία, 2019 σ.152). Ενώ ο Jarvis υποστηρίζει πως μόνο μέσα από τον κριτική μάθηση μπορούμε να οδηγηθούμε σε μεγάλες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές (Κουλαουζίδης, 2019, σ.236).

Ο Freire υποστήριξε ότι ο κριτικός στοχασμός ήταν η βάση για την κριτική αφύπνιση των εκπαιδευομένων, μέσα από τη σύνδεση με την υπάρχουσα εμπειρία (Freire, 1977). Ενώ η Greene (2001) τόνισε την σημασία της χρήσης της αισθητικής εμπειρίας στην εκπαίδευση ως μέσου καλλιέργειας της φαντασίας και ενσυναίσθησης των μαθητών μέσω του κριτικού στοχασμού.

3.2 Η συμβολή της τέχνης στην ανάπτυξη του κριτικού στοχασμού

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (όπως φαίνεται στο υπό Μενάνδρου Σ., 2017) η τέχνη είναι επιστήμη και ως επιστήμη δεν επιδέχεται τεχνικά στοιχεία λογικής επεξεργασίας, συνδέεται με τη ζωή, με τη φαντασία, με το ιδεατό, είναι «η μορφοποίηση του Χάους» (Καστοριάδης, 2007, σ.135). Η τέχνη μπορεί να είναι δημιουργία, έμπνευση, το σύνολο των εμπειριών, της φαντασίας και της πραγματικότητας.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια υιοθετούνται όλο και περισσότεροι μέθοδοι αξιοποίησης της τέχνης και ειδικότερα των έργων τέχνης υψηλής αισθητικής αξίας στη εκπαίδευση. Ο λόγος είναι η στοχαστική δύναμη των έργων υψηλής αισθητικής (Mezirow, 2006), και η ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού μέσα από αυτά και ο μετασχηματισμός στρεβλών παραδοχών. Στον ελλαδικό χώρο έχουν γίνει επίσης προσπάθειες αξιοποίησης της τέχνης στη διδασκαλία και «ενδυνάμωσης του ρόλου της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων» (Κόκκος, 2011).

Έργα τέχνης υψηλής αισθητικής αξίας μπορεί να είναι από τον χώρο των εικαστικών (ζωγραφική-γλυπτική-φωτογραφία), του κινηματογράφου, της μουσικής και του χορού. Ανάμεσα στα έργα υψηλής αισθητικής, εξέχουσα θέση έχουν τα εικαστικά έργα τέχνης, μέσα από την παρατήρηση των οποίων ενεργοποιείται ιδιαίτερος ο κριτικός στοχασμός, καθώς έχουν το πλεονέκτημα της άμεσης επαφής, της παρατήρησης (Κόκκος και συνεργάτες, 2011). Έτσι, ο παρατηρητής ενός εικαστικού έργου οδηγείται, μέσω της ολιστικής παρατήρησης και μιας σειράς διεργασιών, σε μια βαθύτερη ανασκόπηση της προσωπικής και κοινωνικής του πραγματικότητας (Anderson, 2005, σ.).

Ειδικότερα, ο κινηματογράφος είναι ένα μέσο σύνθετο και η αξιοποίηση της τέχνης του στο πλαίσιο εφαρμογής της μεθόδου της Μετασχηματίζουσας μάθησης μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου αναβαθμίζει την εκπαιδευτική διαδικασία. Αναδεικνύει τον πολύπλευρη αισθητική εμπειρία, μέσα από την οποία ο θεατής/εκπαιδευόμενος μπορεί να εξετάσει κριτικά, να αναθεωρήσει, να εγείρει τη φαντασία του, να αναζητήσει πληροφορίες και να αναδομήσει την πραγματικότητα (Κόκκος, 2011).

Σύμφωνα πάντα με τον Κόκκο (2011) για την αξιοποίηση της τέχνης είναι απαραίτητη η απόκτηση απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων που θα τους καθιστά ικανούς να ελέγχουν κριτικά χωρίς να επηρεάζεται η σκέψη και η κρίση τους. Ο Adorno (2000) ειδικότερα επισημαίνει ότι *«η καλλιτεχνική εμπειρία απαιτεί μια γνωστική και όχι μια συναισθηματική συμπεριφορά απέναντι στα έργα τέχνης»* (Adorno, 2000, σ.597). *«Η συμβολή της επαφής μας με την τέχνη ...στην ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού έχει διερευνηθεί στο πλαίσιο αρκετών επιστημών»* (Κόκκος, 2017, σ.128). Η τέχνη αναπτύσσει τη φαντασία, ενεργοποιεί τη μάθηση, μας εμπνέει και υποκινεί τη στοχαστική ικανότητα του ατόμου (Κόκκος, 2017).

Η θεωρία του Μετασχηματισμού του Mezirow (Κόκκος, 2017) αποσαφηνίζει τα χαρακτηριστικά του κριτικού στοχασμού και σχετίζει τον κριτικό στοχασμό με τον επαναπροσδιορισμό των προσωπικών παραδοχών που σχετίζονται με τις πεποιθήσεις του ατόμου για τα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά συστήματα. Ο Freire (2009) μέσω των κατά παραγγελία έργων τέχνης ενεργοποιεί τον κριτικό στοχασμό με στόχο τη συνειδητοποίηση της πραγματικότητας και τον μετασχηματισμό. Ενώ ο Marcuze επισημαίνει ότι *«η αλήθεια της τέχνης έγκειται στη δύναμή της να σπάξει το μονοπώλιο της κατεστημένης πραγματικότητας .. για να ορίσει τι είναι πραγματικό»* (Marcuze, 1978, σ.19).

Συνεπώς η επαφή με την τέχνη έχει τη δύναμη να ενεργοποιήσει τη στοχαστική διάθεση, την κριτική σκέψη και να οδηγήσει σε μία νέα πραγματικότητα μέσα από τον μετασχηματισμό στρεβλών θέσεων, καταστάσεων και παραδοχών.

4 Η μέθοδος της Μετασχηματίζουσας Μάθησης μέσα από την Αισθητική Εμπειρία του Α. Κόκκου

4.1 Βασικές αρχές της μεθόδου

Η συμβολή της τέχνης στην εκπαίδευση ανέκαθεν απασχόλησε τους μεγάλους στοχαστές της εκπαίδευσης. Τις πρώτες αναζητήσεις διακρίνουμε σε έργα Γερμανών φιλοσόφων όπως οι Kant, Hegel, Schelling που έθεσαν πρώτοι το ερώτημα εάν η επαφή με την τέχνη, με τα έργα υψηλής αισθητικής *«προσφέρει εναύσματα για τον ποιοτικό μετασχηματισμό»* (Βαϊκούση, Κόκκος, 2019, σ.98).

Ο Freire (1977) χρησιμοποιούσε σκίτσα κατά παραγγελία προκειμένου να τα εντάξει στην διδασκαλία του. *«Οι Στοχαστές της Φρανκφούρτης Adorno, Marcuse, Horkheimer και άλλοι παρουσίασαν πλήθος δοκιμίων για τη χειραφετητική λειτουργία της αισθητικής εμπειρίας»* (Κόκκος, 2017, σ.113). Κατόπιν ο Mezirow (2007) ανέπτυξε τη θεωρία του Μετασχηματισμού και την προσδιόρισε ως «διεργασία κατά την οποία μετασχηματίζουμε προβληματικά πλαίσια αναφοράς» (Κόκκος, 2011). Η μέθοδος αξιοποιείται για την ανατροπή στερεοτυπικών αντιλήψεων και στρεβλών παραδοχών. Έχει δυνατότητα εφαρμογής σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα και αποτελεί σημαντικό εργαλείο στη μάθηση (Χρήστου, 2020).

Πάνω στη θεωρία του Μετασχηματισμού δημιουργήθηκε από τον Κόκκο (2017) η ολιστική μέθοδος προσέγγισης Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας με στόχο σύμφωνα με τον ίδιο *«να προσφερθεί στους διδάσκοντες ένα εργαλείο που επιτρέπει την κριτική προσέγγιση των θεμάτων μέσα από την αξιοποίηση σπουδαίων έργων τέχνης»* (Κόκκος, 2017, σ.131).

4.2 Στάδια της μεθόδου

Η μέθοδος έχει έξι στάδια (Κόκκος, 2011). Στο πρώτο στάδιο της μεθόδου γίνεται ο προσδιορισμός της διερευνητικής ανάγκης ενός θέματος. Στην αρχή ή κατά τη διάρκεια εφαρμογής της, συντονίζεται μια συζήτηση με ερέθισμα, ένα αποπροσανατολιστικό δίλλημα επεξεργασίας. Στο δεύτερο στάδιο οι εκπαιδευόμενοι εκφράζουν τις ιδέες τους, προκειμένου ο εκπαιδευτής να συλλέξει στοιχεία και να οργανώσει το σχεδιασμό του. Στο τρίτο στάδιο της μεθόδου διαμορφώνονται τα κριτικά ερωτήματα, συνεργατικά με τους εκπαιδευόμενους, αλλά με στόχο την επανεκτίμηση της δυσλειτουργικής παραδοχής. Στο τέταρτο στάδιο γίνεται η επιλογή των έργων τέχνης υψηλής αισθητικής αξίας και η σύνδεσή τους με τα κριτικά ερωτήματα. Στη συνέχεια αποτυπώνεται σε πίνακα η σύνδεση των έργων με τα κριτικά ερωτήματα.

Στο πέμπτο στάδιο της μεθόδου γίνεται η επεξεργασία των έργων και η σύνδεσή τους με τα κριτικά ερωτήματα. Στο στάδιο αυτό γίνεται προσπάθεια από τον εκπαιδευτή ενθάρρυνσης, συνολικής συμμετοχής και ενεργοποίησης του ενδιαφέροντος με κλιμακωτές ερωτήσεις σταδιακής εμβάθυνσης στο θέμα. Σταδιακά

το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων ενεργοποιείται (ARTIT, 2012), ενώ για τη συγκροτημένη παρακολούθηση των έργων χρησιμοποιείται η μέθοδος του D.Perkins (Perkins, 1994) η οποία επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους την αφιέρωση αρκετού χρόνου στην παρατήρηση.

Στο έκτο και τελευταίο στάδιο της μεθόδου γίνεται ο αναστοχασμός πάνω στην εμπειρία. Στο στάδιο αυτό απαντάνε εκ νέου οι εκπαιδευόμενοι στο αρχικό ερώτημα του δευτέρου σταδίου και γίνεται ο συσχετισμός των απαντήσεων. Μέσα από τη συζήτηση και την κριτική αξιολόγηση οδηγούμαστε στον μετασχηματισμό της δυσλειτουργικής παραδοχής.

4.3 Η εξοικείωση των διδασκόντων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με τα έργα υψηλής αισθητικής και την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσα από την Αισθητική Εμπειρίας (MMAIE) του Α. Κόκκου

Από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια εντοπίστηκε η σημαντικότητα της αξιοποίησης της αισθητικής εμπειρίας στην εκπαιδευτική διαδικασία καθώς προάγει την κριτική σκέψη και τον επαναπροσδιορισμό των προβληματικών παραδοχών των εκπαιδευομένων (Ράικου, 2013). Παράλληλα, διαγνώστηκε η επιθυμία των εκπαιδευτικών για την ένταξη της τέχνης στη διδακτική πρακτική. Τονίζεται, ωστόσο, η απουσία θεωρητικού υποβάθρου για την αξιοποίησή της στη διδασκαλία, πολύ δε περισσότερο η έλλειψη μεθοδολογίας για την πρακτική εφαρμογή αυτής στο σχολικό πρόγραμμα (Φραγκούλης & Μίχαλου, 2013). Συγκεκριμένα, για τη μέθοδο Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου εντοπίστηκαν τα σημεία που δυσκολεύουν περισσότερο κατά την εφαρμογή τους, όπως η εύρεση και διατύπωση των κριτικών ερωτημάτων κατά το τρίτο στάδιο της μεθόδου, ώστε να αναπτυχθεί ο κριτικός στοχασμός των εκπαιδευομένων, καθώς και η επιλογή και σύνδεσή τους με τα κατάλληλα έργα τέχνης προκειμένου να ακολουθήσει ο επαναπροσδιορισμός των προβληματικών παραδοχών (Κόκκος & Ράικου, 2014).

Συνεπώς, γίνεται κατανοητό ότι μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών κατανοούν την εξέχουσα σημασία της θέσης στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά στην

προσπάθεια τους να την εντάξουν ως εκπαιδευτική τεχνική στερούνται των απαραίτητων γνώσεων για την σωστή αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής καθώς και της μεθοδολογίας που θα μπορέσει πρακτικά να εφαρμοστεί στη σχολική διδασκαλία.

B) Ερευνητικό Μέρος

5 Η έρευνα

5.1 Ερευνητικό πλαίσιο

Στο θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας αναλύθηκαν οι παράμετροι που διαμορφώνουν την εκπαίδευση ενηλίκων. Μέσα από τη διαπίστωση της εξέχουσας σημασίας της τέχνης στην ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων ατόμων αλλά και της ελλιπούς αξιοποίησής της στην εκπαιδευτική διαδικασία, οδηγούμαστε στη διατύπωση μιας αρχικής προβληματικής όσον αφορά τη σχέση τέχνης και εκπαίδευσης.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται το ερευνητικό μέρος της εργασίας. Αρχικά διατυπώνεται ο προβληματισμός της ερευνήτριας για την αμφισβητούμενη θέση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στη συνέχεια παρατίθεται το ερευνητικό πλαίσιο, οι στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία της έρευνας, ενώ παράλληλα προσδιορίζεται το δείγμα και τεκμηριώνεται η εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας. Κατόπιν επισημαίνονται οι δυσκολίες και οι περιορισμοί που συνάντησε η ερευνήτρια κατά τη διεξαγωγή της έρευνας.

5.2 Σκοπός και ερευνητικοί στόχοι

Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό τη διερεύνηση των θέσεων των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πάνω στην αξιοποίηση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ως επιμέρους ερευνητικοί στόχοι τίθενται: η διαπίστωση αντιλήψεων αναφορικά με τη σχέση

τέχνης- εκπαίδευσης και κριτικού στοχασμού, ο εντοπισμός γνώσεων και δεξιοτήτων για την ένταξη έργων τέχνης στη μαθησιακή διαδικασία, η διαπίστωση στρεβλών παραδοχών από μεριάς εκπαιδευτικών για την ήδη υπάρχουσα κατάσταση στην εκπαίδευση μέσω της εφαρμογής της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας (MMAIE) του Α. Κόκκου. Τέλος, θα αναζητηθούν εμπειρίες και απόψεις όσον αφορά τη χρήση νέων μεθόδων και τεχνικών στην διδακτική αξιοποίηση έργων υψηλής αισθητικής.

Επιπροσθέτως η ερευνήτρια προσδοκά ότι η παρούσα έρευνα θα συμβάλει στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του κριτικού στοχασμού, στην αβίαστη κτήση του γνωστικού αντικείμενου, στην διεύρυνση των γνώσεων και των εκπαιδευτικών δεξιοτήτων και μελλοντικά θα οδηγήσει σε μια μεθοδευμένη χρήση της αισθητικής τέχνης στην διδασκαλία.

5.3 Ερευνητικά ερωτήματα

Όπως αναφέρθηκε, η θέση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και η πιθανή αξιοποίησή της ως εκπαιδευτική τεχνική στη μαθησιακή διεργασία από τα πρώτα στάδια της εκπαίδευσης, δύνανται να ενισχύσουν τη διδασκαλία με ένα πολύτιμο εργαλείο.

Έτσι ακολούθως τίθενται τα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

- α) Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πράξης σχετικά με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία;
- β) Μπορεί να εφαρμοστεί η μέθοδος «Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας (MMAIE)» του Α. Κόκκου από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;

5.4 Ερευνητική μέθοδος

Στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι η πλέον ενδεδειγμένη μέθοδος προσέγγισης των ανωτέρω ερευνητικών ερωτημάτων ήταν η ποιοτική έρευνα (qualitative research). Η συγκεκριμένη μέθοδος ενδείκνυται για τη διερεύνηση και κατανόηση του προβλήματος, έχει ευέλικτη ανάλυση των δεδομένων και ανατροφοδότηση σε όλα τα στάδια της έρευνας με συνέπεια να μπορεί να περιγραφεί

η πολυπλοκότητα της κατάστασης, καθώς αφήνει χώρο για καλύτερη προσέγγιση του θέματος (Creswell, J.W., Creswell, J.D., 2019).

Η ποιοτική έρευνα περιλαμβάνει προσωπικές δηλώσεις των συμμετεχόντων και τις εμπειρίες τους αναφορικά με τα εξεταζόμενα ερευνητικά ερωτήματα που συνδέονται με τη μελέτη του θέματος (Creswell, J.W., Creswell, J.D., 2019). Συγκεκριμένα η έρευνα εστίασε στις θέσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αναφορικά με τη χρήση της τέχνης στη διδασκαλία και την εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων προσέγγισής της.

Κύρια χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης (Marshall, C. & Rossman, G.B., 2015) είναι:

- ✓ Οι ανοιχτές ερωτήσεις μέσα από τις οποίες μπορούμε να αντλήσουμε στοιχεία και θέσεις των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν
- ✓ Μπορούν να συγκεντρωθούν πολλαπλές μορφές δεδομένων (συνεντεύξεις, παρατηρήσεις κ.α.)
- ✓ Η αξιοποίηση των λεκτικών και μη λεκτικών στοιχείων
- ✓ Η ανάλυση και ανατροφοδότηση σε όλα τα στάδια της έρευνας
- ✓ Αναπτύσσεται ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα στον/στην ερευνητή/ρια και τους συμμετέχοντες
- ✓ Η χρήση μικρού δείγματος συμμετεχόντων

Κριτήριο για την επιλογή των συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία υπήρξε η συμμετοχή εκπαιδευτικών και των δύο επιπέδων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο και δημοτικό σχολείο), μόνιμοι και αναπληρωτές, έχοντας ως άτυπο γνώμονα την εμπειρία/επαφή με την τέχνη ως διδακτική εκπαιδευτική εφαρμογή.

5.5 Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης έρευνας

Η έρευνα διενεργήθηκε κατά το χρονικό διάστημα από 16 μέχρι 21 Μαΐου του 2021 και πραγματοποιήθηκε σε τέσσερα επιμέρους στάδια. Στο πρώτο στάδιο συμπληρώθηκε το ερωτηματολόγιο το οποίο στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους συμμετέχοντες και υποβλήθηκε με την πάροδο τριών ημερών

(μέχρι την 18^η Μαΐου) από τους ίδιους. Τα ποσοτικά δεδομένα που συλλέχθηκαν επεξεργάστηκαν με τη μέθοδο της περιγραφικής στατιστικής.

Στη συνέχεια ορίστηκε η 19^η Μαΐου ως ημέρα διεξαγωγής της πρώτης συνέντευξης πριν την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας (MMAIE). Η 20^η Μαΐου ορίστηκε ως ημέρα εφαρμογής της μεθόδου MMAIE με την αξιοποίηση του κινηματογράφου και των εικαστικών τεχνών εστιάζοντας στη μεθοδολογία του D. Perkins. Η παρατήρηση πραγματοποιήθηκε από την ερευνήτρια καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής της μεθόδου. Τέλος η 21^η Μαΐου ορίστηκε ως ημέρα της δεύτερης συνέντευξης μετά την εφαρμογή της μεθόδου MMAIE.

Οι δύο φάσεις των συνεντεύξεων και η εφαρμογή της μεθόδου MMAIE διεξήχθησαν μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, ατομικής στις περιπτώσεις των συνεντεύξεων (βιντεοκλήση) και ομαδικής (διαδικτυακή ομάδα) στην εφαρμογή της μεθόδου, δίνοντας στην ερευνήτρια το πλεονέκτημα της οπτικής επαφής με τους συνεντευξιζόμενους, της παρατήρησης και προσδιορισμού των μη λεκτικών στοιχείων (Greeff, 2020).

Ο πίνακας καταγραφής των δράσεων επισυνάπτεται ακολούθως.

Πίνακας καταγραφής δράσεων

1^ο στάδιο:

Συμπλήρωση ερωτηματολογίου		
Συμμετέχοντες	Ημερομηνία	Χώρος
A1	16-18/05/2021	Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
A2	16-18/05/2021	Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
A3	16-18/05/2021	Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
A4	16-18/05/2021	Μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου

2^ο στάδιο:

Πρώτη συνέντευξη: πριν την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ)			
Συμμετέχοντες	Ημερομηνία	Χώρος	Διάρκεια
A1	19/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	14:00-14:10
A2	19/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	14:15-14:25
A3	19/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	14:30-14:40
A4	19/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	14:45-14:55

3^ο στάδιο:

Παρατήρηση από την ερευνήτρια και εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ)		
Ημερομηνία	Χώρος	Διάρκεια
20/05/2021	Μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας (ομαδική βιντεοκλήση)	15:30-19:30

4^ο στάδιο:

Δεύτερη συνέντευξη: μετά την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ)			
Συμμετέχοντες	Ημερομηνία	Χώρος	Διάρκεια
A1	21/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	17:30-17:40
A2	21/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	17:45-17:55
A3	21/05/2021	Ατομική τηλεφωνική	18:00-18:10

		επικοινωνία (βιντεοκλήση)	
A4	21/05/2021	Ατομική τηλεφωνική επικοινωνία (βιντεοκλήση)	18:15-18:25

5.6 Πληθυσμός-στόχος (target population)

Όπως προαναφέρθηκε ο προβληματισμός της ερευνήτριας ήταν η θέση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία και η αξιοποίησή της ως μαθησιακό εργαλείο. Για τον λόγο αυτόν στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες επιλέχθηκαν από το χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και συγκεκριμένα εν ενεργεία δάσκαλοι και νηπιαγωγοί, μόνιμοι και αναπληρωτές. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι η ερευνήτρια επέλεξε έναν χώρο έρευνας στον οποίο δεν ανήκει η ίδια για την εφαρμογή της μεθόδου, γεγονός που θα επέτρεπε στο μέγιστο δυνατό την αντικειμενικότητα στα αποτελέσματα της έρευνας (Creswell, J.W., Creswell, J.D., 2019).

Προς αποφυγή της υπερβολικής συσσώρευσης πληροφοριών επιλέχθηκε η χρήση της συνέντευξης στην έρευνα. Παράλληλα όμως, με την έξαρση της πανδημίας (COVID-19) τη συγκεκριμένη περίοδο, με τις σχολικές μονάδες να είναι κλειστές ή να λειτουργούν με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως διδασκαλίας, ήταν δύσκολη η πραγματοποίηση μεγάλου αριθμού συνεντεύξεων. Έτσι η ερευνήτρια επέλεξε άτομα του ερευνητικού χώρου που στοχεύει η παρούσα έρευνα και η ίδια είχε εύκολη πρόσβαση.

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από τέσσερις (4) εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που εργάζονται σε δημοτικά και νηπιαγωγεία του Ν. Κέρκυρας κατά το σχολικό έτος 2020-2021. Η δειγματοληψία για την πραγματοποίηση της έρευνας έγινε με δείγματα ευκολίας (convenience samples), δηλαδή δείγματα που επιλέχθηκαν από τον πληθυσμό με κριτήριο την ευκολία της ερευνήτριας (Παπαγεωργίου, 2015) και για τους ίδιους λόγους που προαναφέρθηκαν επιλέχθηκε η εφαρμογή της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposeful sampling), προκειμένου οι συμμετέχοντες να βοηθήσουν καλύτερα στην κατανόηση του

προβλήματος και των ερευνητικών ερωτημάτων (Creswell, J.W., Creswell, J.D., 2019).

5.7 Ερευνητικά εργαλεία

Όπως προαναφέρθηκε στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας για την προσέγγιση του θέματος και των ερευνητικών ερωτημάτων. Τα ερευνητικά εργαλεία που επιλέχθηκαν ήταν αρχικά το ερωτηματολόγιο ως τρόπος πρώτης επαφής με τους συμμετέχοντες σε δύο επιμέρους επίπεδα προσέγγισης: α) ερωτήσεις αναφορικά στα ατομικά τους στοιχεία και β) ερωτήσεις για την χρήση της τέχνης ως εκπαιδευτικό εργαλείο διδασκαλίας.

Κατόπιν χρησιμοποιήθηκε η ατομική ημιδομημένη συνέντευξη σε δύο επιμέρους στάδια: πριν τη διδακτική προσέγγιση της μεθόδου MMAIE και μετά τη διδακτική προσέγγιση της μεθόδου MMAIE. Η μέθοδος της Μετασχηματίζουσας Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (MMAIE) αξιοποιήθηκε μέχρι το τρίτο της στάδιο καθώς δεν διαπιστώθηκαν στρεβλές παραδοχές από πλευράς των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών. Στο σημείο αυτό και μετά τη διαπίστωση ότι η μέθοδος δεν μπορεί να αξιοποιηθεί περαιτέρω συζητήθηκαν τα υπόλοιπα στάδια της μεθόδου στα πλαίσια θεωρητικής επιμόρφωσης των συμμετεχόντων.

Καθ' όλη τη διάρκεια τόσο της εφαρμογής της μεθόδου όσο και της μετέπειτα επιμόρφωσης χρησιμοποιήθηκε η παρατήρηση του δείγματος από την ερευνήτρια ως εκπαιδευτικό εργαλείο προσδιορισμού των μη λεκτικών στοιχείων (Greiff, 2020). Συνολικά εφαρμόστηκε η μέθοδος της τριγωνοποίησης καθώς έγινε χρήση περισσότερων από μίας μεθόδων συλλογής δεδομένων, προκειμένου να μελετήσουμε διαφορετικές πτυχές του προς διερεύνηση θέματος και να το αναλύσουμε εκτενέστερα.

5.7.1 Ερωτηματολόγιο

Πριν την έναρξη εφαρμογής της μεθόδου συμπληρώθηκε ερωτηματολόγιο από τους συμμετέχοντες, το οποίο συντάχθηκε από την ερευνήτρια και επιλέχθηκε η αποστολή του στους συμμετέχοντες μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, δεδομένων

των συνθηκών της πανδημίας, αλλά και για άλλους πρακτικούς λόγους όπως η εξοικονόμηση χρόνου και η ευκολία συμπλήρωσης και αποστολής από τους συμμετέχοντες. Παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα Α. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε δύο μέρη κλειστών ερωτήσεων που σχετίζονταν το πρώτο με τα ατομικά στοιχεία των συμμετεχόντων και το δεύτερο με ερωτήσεις αναφορικά με τα εξεταζόμενα ερευνητικά ζήτημα της τέχνης, ενώ παράλληλα συνοδεύονταν από ενημερωτικό κείμενο αναφορικά με το σκοπό της παρούσας έρευνας και την διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων.

Το ερωτηματολόγιο ως εργαλείο συλλογής δεδομένων «μπορεί να δώσει σημαντικές και έγκυρες ερευνητικές πληροφορίες και να συμβάλει .. στην πρόοδο της έρευνας στις επιστήμες της συμπεριφοράς του ανθρώπου» (Βάμβουκας, 1991: 247). Έτσι το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε διακρίθηκε σε δύο επιμέρους μέρη. Το πρώτο (1^ο) μέρος καταγράφει τα δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών και περιλαμβάνει έξι (6) ερωτήσεις, ενώ το δεύτερο (2^ο) μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει έξι (6) ερωτήσεις που αφορούν την αξιοποίηση της τέχνης και έχουν ως σκοπό να προϋδεάσουν και να προβληματίσουν τους συμμετέχοντες για το ερευνητικό θέμα.

5.7.2 Συνέντευξη

Στις ποιοτικές συνεντεύξεις (qualitative interviews) δίνεται το πλεονέκτημα της προσωπική επαφής και της παρατήρησης των συμμετεχόντων από τον ερευνητή (Creswell, J.W., Creswell, J., 2019). Η επιλογή της συνέντευξης δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να δει θέσεις και συμπεριφορές των συμμετεχόντων, να εμβαθύνει στα κίνητρα τους, να αξιοποίηση εμπειρίες και συναισθήματα (Γαλατά κ.α., 2017).

Η συνέντευξη όμως ενέχει και πολλούς κινδύνους, όπως είναι απρόβλεπτοι παράγοντες κατά την πορεία διεξαγωγής της «είτε από τις συνθήκες, είτε από τα υποκείμενα και τη διάθεση συνεργασίας τους, είτε από την έλλειψη επικοινωνίας με τον ερευνητή» (Γαλατά κ.α., 2017, σ.152). Παράλληλα υπάρχει πάντα ο κίνδυνος των φιλτραρισμένων ή παραπλανητικών απαντήσεων (Creswell, J.W., Creswell, J., 2019). Σε κάθε περίπτωση όμως χρησιμοποιείται σε μεγάλο ποσοστό στις ποιοτικές έρευνες λόγω της αμεσότητας και της ευελιξίας που προσφέρει (Bryman, A. 2016).

Στην παρούσα έρευνα προκειμένου να έχουμε τα ανωτέρω πλεονεκτήματα της ολιστικής εξέτασης του θέματος, των θέσεων και συναισθημάτων των συνεντευξιζόμενων (Γαλατά κ.α., 2017) χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο η ημιδομημένη συνέντευξη. Στο Παράρτημα Δ παρουσιάζεται αναλυτικά το πρωτόκολλο της συνέντευξης. Πρόκειται για ανοικτές ερωτήσεις προκειμένου να δοθεί η ευκαιρία στους συμμετέχοντες να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις τους και να τοποθετηθούν μέσα από τις εμπειρίες τους (Creswell, J.W., Creswell, J., 2019).

Οι συνεντεύξεις διακρίνονται σε δύο επιμέρους στάδια. Στο Α' στάδιο στόχος των συνεντεύξεων ήταν η τοποθέτηση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τα δύο ερευνητικά ερωτήματα. Συγκεκριμένα το πεδίο αναζήτησης ήταν η θέση των εκπαιδευτικών ως προς τη χρήση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία και αν η αξιοποίηση της τέχνης στη μαθησιακή διεργασία γίνεται μεθοδευμένα μέσα από συγκεκριμένα θεωρητικά πλαίσια και μεθόδους, όπως η μέθοδος ΜΜΑΙΕ. Στο Β' στάδιο οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων είχαν ως γνώμονα τα ερευνητικά ερωτήματα σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών μετά την επαφή τους με τη μέθοδο ΜΜΑΙΕ.

Συνολικά πραγματοποιήθηκαν οκτώ (8) προσωπικές συνεντεύξεις σε δύο στάδια. Προηγήθηκε έντυπο πρόσκλησης σε συνέντευξη, το οποίο παρατίθεται στο Παράρτημα Β, που ενημέρωνε τους υποψήφιους συμμετέχοντες στην έρευνα για τα στοιχεία της ερευνήτριας, το ερευνητικό θέμα, τη μέθοδο που θα ακολουθηθεί, το χρονικό διάστημα υλοποίησης και τη διάρκεια σε καθένα από αυτά, καθώς και την περιγραφή του «*συμβολαίου της συνέντευξης*» (Γαλατά κ.α., 2017, σ.151) προκειμένου να διασφαλιστεί η ανωνυμία των συνεντευξιζόμενων και η αποδέσμευσή τους από κάθε υποχρέωση καθ' όλη τη διάρκεια της. Συνημμένο της προσκλήσεως στάλθηκε και έντυπο συναίνεσης, με την παράκληση αποστολής του, εάν και εφόσον συναινούν, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και με τα οποία η ερευνήτρια εξασφάλισε τη συγκατάθεση των τεσσάρων (4) συμμετεχόντων στην έρευνα εκπαιδευτικών.

Οι συνεντεύξεις έγιναν μέσω ατομικών κλήσεων (βιντεοκλήσεων) στις ορισμένες ημέρες, σε προσυμφωνημένη ώρα, σε δικό τους χώρο (εξ αποστάσεως), και ηχογραφήθηκαν από την ερευνήτρια με ηλεκτρονικό μέσο. Στην απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων (βλ. Παράρτημα Δ) και στην ανάλυση των

δεδομένων και πληροφοριών των συνεντεύξεων που δίνετε παρακάτω δεν προέκυψε κάποια δυσκολία και η διαδικασία κύλησε ομαλά.

5.7.3 Παρατήρηση

Παράλληλα, επιλέχθηκε από την ερευνήτρια το εργαλείο της παρατήρησης προκειμένου να αντλήσει πληροφορίες από τους συμμετέχοντες, σε ατομικό και σε ομαδικό επίπεδο, αλλά και για την καταγραφή σημειώσεων. Η παρατήρηση *«θεωρείται η πιο ποιοτική και ίσως η πιο βασική τεχνική συλλογής δεδομένων στην κοινωνική έρευνα»* (Γαλατά κ.α., 2017, σ.155). Στην παρούσα έρευνα η παρατήρηση χρησιμοποιήθηκε από την ερευνήτρια ως βοηθητικό εργαλείο με στόχο την καταγραφή στοιχείων των συμμετεχόντων, το ενδιαφέρον τους, το επίπεδο συνεργατικότητας, σημεία ατονίας ή ενδιαφέροντος κ.α.

Για το λόγο που προαναφέρθηκε και προς αποφυγή της χρονοβόρας διαδικασίας των αναλυτικών σημειώσεων χρησιμοποιήθηκε *«σχάρα παρατήρησης»* (Κεδράκα, 2008) η οποία παρατίθεται αναλυτικά στο Παράρτημα Ε. Η σχάρα παρατήρησης περιλαμβάνει τρεις επιμέρους άξονες συνδυαστικά με τα ερευνητικά ερωτήματα που προσεγγίζουμε.

5.7.4 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η μεθοδολογική προσέγγιση υλοποιήθηκε μέσω σεμιναρίου στις 20 Μαΐου 2021 συνολικής διάρκειας τεσσάρων (4) περίπου ωρών εφαρμόζοντας αρχικά τα πρώτα τρία στάδια της μεθόδου *«Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας»* (MMAIE) του Α. Κόκκου με στόχο την διερεύνηση των θέσεων και αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία. Κατά την εφαρμογή του τρίτου σταδίου της μεθόδου MMAIE, διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχουν στρεβλές παραδοχές καθώς οι απαντήσεις των συμμετεχουσών αναγνώριζαν τη σημαντικότητα της αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οπότε εν συνεχεία αποφασίστηκε ομαδικά η ολοκλήρωση της μεθόδου υπό την μορφή επιμορφωτικού σεμιναρίου στις εκπαιδευτικούς. Τα έργα υψηλής αισθητικής που επιλέχθηκαν να χρησιμοποιηθούν στην συνέχεια ήταν:

Πρώτο έργο (1): Η κινηματογραφική ταινία του Jim Jarmusch *Paterson*.

Πρωτότυπος τίτλος	Paterson
Σκηνοθέτης	Jim Jarmusch
Διάρκεια	118'
Έτος παραγωγής	2016
Χώρα παραγωγής	Γερμανία, Γαλλία, Η.Π.Α
πηγή (-ές)	Internet: ολόκληρη η ταινία: https://putlockers.fm/watch/OGgaaOvR-paterson.html Απόσπασμα: https://www.youtube.com/watch?v=o-VCplmhzIE

Δεύτερο έργο (2): Εικαστικό/ζωγραφική. Τοιχογραφία/Νωπογραφία του 16^{ου} αιώνα του διάσημου Ιταλού ζωγράφου Ραφαήλ (1483-1520) με τίτλο *Σχολή των Αθηνών* (*Scuola di Atene*) και εικονίζει τη διάσημη Σχολή των Αθηνών.

Τίτλος	Σχολή των Αθηνών (Scuola di Atene)
Ζωγράφος	Ραφαήλ/Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)
Χαρακτηριστικά	Τοιχογραφία/Νωπογραφία,
Έτος	1510-1511
Πηγή	Page URL: https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezione/musei/stanze-di-raffaello/stanza-della-segnatura/scuola-di-atene.html#&gid=1&pid=1
Μουσείο /Γκαλερί	Μουσείο Βατικανού, Βατικανό

5.8 Περιορισμοί

Στους περιορισμούς της έρευνας βασικό μειονέκτημα υπήρξε η έλλειψη ανεύρεσης δείγματος λόγω της πανδημίας (Covid-19) και της εξ αποστάσεως διδασκαλίας όλων των εκπαιδευτικών οργανισμών. Το βολικό δείγμα που επιλέχθηκε από την ερευνήτρια ήταν αρκετά περιορισμένο αλλά με τη χρήση διαδικτυακής πλατφόρμας πραγματοποιήθηκε η εφαρμογή της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου μέχρι το τρίτο στάδιο, όπου διαπιστώθηκε ότι δεν υπήρχαν στρεβλές παραδοχές στο δείγμα της έρευνας. Η παρουσίαση της μεθόδου εξελίχθηκε με τη μορφή επιμορφωτικού σεμιναρίου.

Ένας άλλος περιορισμός που εντοπίστηκε ήταν στο στάδιο εφαρμογής της παρατήρησης. Η περιορισμένη οπτική της ερευνήτριας λόγω του διαδικτυακού τρόπου επαφής δυσχέρανε την καταγραφή των μη- λεκτικών στοιχείων και περιόρισε την συλλογή δεδομένων σε συμμετοχικά χαρακτηριστικά, μέσω των εικονικών παραθύρων.

5.9 Εγκυρότητα και αξιοπιστία

Στην παρούσα ποιοτική έρευνα η εγκυρότητα και αξιοπιστία διασφαλίστηκε με τη χρήση μικρού βολικού δείγματος. Η ερευνήτρια με τη χρήση ερωτηματολογίου, την περιγραφική στατιστική του ανάλυση, τις ημιδομημένες συνεντεύξεις δύο φάσεων, καθώς και με τη χρήση της μεθόδου παρατήρησης μέσω της σχάρας παρατήρησης περιορισμού των καταγεγραμμένων στοιχείων, διασφάλισε την εγκυρότητα της έρευνας.

Παράλληλα τηρήθηκε το πρωτόκολλο συνεντεύξεως. Στάλθηκε πρόσκληση στις υποψήφιες συμμετέχουσες στην έρευνα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, στο οποίο αναφερόταν ο σκοπός της έρευνας, η διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και η αποδέσμευση τους ανά πάσα χρονική στιγμή. Δόθηκαν τα ακριβή χρονικά διαστήματα που θα διεξαχθούν όλα τα στάδια, ο χώρος που θα χρησιμοποιηθεί και ο τρόπος διεξαγωγής της.

Υπογράφηκε από τις συμμετέχουσες έντυπο συναίνεσης ηχογράφησης των συνεντεύξεων και αξιοποίησης των ευρημάτων της έρευνας για ακαδημαϊκούς λόγους. Παράλληλα, αξίζει να επισημανθεί ότι η ερευνήτρια δεν ανήκει στο χώρο του πληθυσμού στόχου της έρευνας γεγονός που επισφραγίζει την αξιοπιστία και αμεροληψία της ακόμα περισσότερο.

Μετά το τρίτο στάδιο εφαρμογής της μεθόδου και τη διαπίστωση της ερευνήτριας ότι δεν υπήρξαν στρεβλές παραδοχές από πλευράς εκπαιδευτικών, υπήρξε αναπροσαρμογή των δεδομένων. Εξασφαλίστηκε η συναίνεση των εκπαιδευτικών για την τροποποίηση στην εφαρμογή της μεθόδου, η οποία για τα τρία τελευταία της στάδια εξελίχθηκε σε ένα πολύ ενδιαφέρον επιμορφωτικό σεμινάριο.

5.10 Ερευνητική διαδικασία

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021. Αρχικά πραγματοποιήθηκε η βιβλιογραφική προσέγγιση του θέματος μέσα από τη θεωρία που έδωσε το θεωρητικό πλαίσιο εφαρμογής της. Στη συνέχεια ξεκίνησε ο σχεδιασμός της έρευνας, ορίστηκαν ο σκοπός και οι στόχοι και διαμορφώθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα. Κατόπιν επιλέχθηκε η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί και

τα ερευνητικά εργαλεία της. Δείγμα της έρευνας ήταν εκπαιδευτικοί των δύο βαθμίδων της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου έγινε αποστολή ερωτηματολογίου στους συμμετέχοντες δύο φάσεων, δημογραφικό και πρώτης επαφής με το εξεταζόμενο ζήτημα, το οποίο συμπληρώθηκε και επεστράφη στην ερευνήτρια με την ίδια μέθοδο. Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου αναλύθηκαν με περιγραφική στατιστική. Κατόπιν με υπογεγραμμένο το έντυπο συναίνεσης προγραμματίστηκαν οι συνεντεύξεις, οι οποίες έλαβαν χώρα σε δύο επιμέρους στάδια πριν την εφαρμογή της μεθόδου MMAI του Α. Κόκκου και μετά. Συντάχθηκε πρωτόκολλο διεξαγωγής της συνεντεύξεως και επιλέχθηκε η χρήση ατομικής κλήσης (βιντεοκλήση) και η καταγραφή της με ηλεκτρονικά μέσα. Πραγματοποιήθηκαν στο σύνολο τρεις εικονικές επαφές. Δύο μέσω βιντεοκλήσεων και μία μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας προκειμένου να διεξαχθεί η εφαρμογή της μεθόδου.

Εν συνεχεία έγινε αποδελτίωση των μαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων και καταγραφή των απαντήσεων των συμμετεχουσών. Κατόπιν η ερευνήτρια παρουσίασε αναλυτικά τα αποτελέσματα των δύο φάσεων των συνεντεύξεων, την καταγραφή της μεθόδου παρατήρησης και τα αποτελέσματα των πρώτων τριών σταδίων της μεθόδου και της παρουσίασης που ακολούθησε. Στα πλαίσια της μεθόδου χρησιμοποιήθηκαν δύο έργα τέχνης ένα κινηματογραφικό και ένα εικαστικό.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας τηρήθηκαν τα προσυμφωνημένα χρονικά όρια και οι δεσμεύσεις από την ερευνήτρια, διευκρινίστηκαν τυχόν απορίες και δόθηκαν αποσαφηνίσεις όπου χρειάστηκε.

6 Παρουσίαση αποτελεσμάτων

6.1 Τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων

Το προφίλ των συνεντευξιαζόμενων του δείγματος αποτελείται από τα κάτωθι χαρακτηριστικά (όπου Α1, Α2 κ.λπ. ο αύξων αριθμός των συνεντευξιαζόμενων):

A1: Γυναίκα, ηλικίας 51 με 60 ετών, πρώτο πτυχίο Σχολή Νηπιαγωγών, εξομοίωση πτυχίου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, 30-35 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

A2: Γυναίκα, ηλικίας 41 με 50 ετών, βασικό πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ολοκληρώνει το μεταπτυχιακό στις Σύγχρονες Τάσεις στην Γλωσσολογία για Εκπαιδευτικούς, 15-20 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

A3: Γυναίκα. ηλικίας 31 με 40 ετών, βασικό πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, 15-20 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

A4: Γυναίκα, ηλικίας 31 με 40 ετών, πρώτο πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, μεταπτυχιακό στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση, 1-5 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

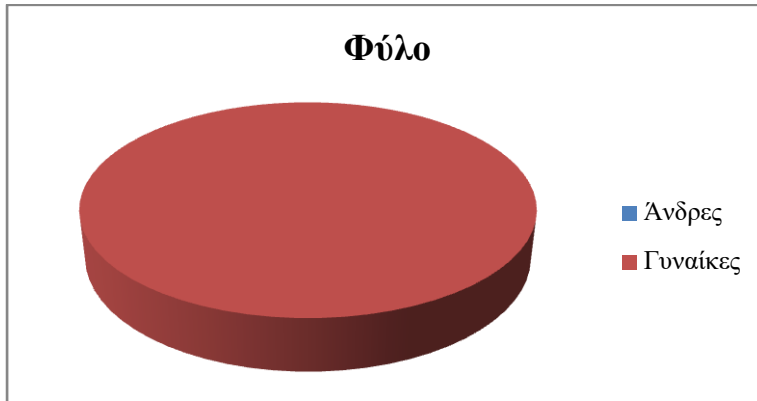
6.2 Αποτελέσματα ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο, το οποίο παρατίθεται αναλυτικά στο Παράρτημα Α, διακρίθηκε σε δύο επιμέρους μέρη. Στο πρώτο (1^ο) μέρος κατεγράφησαν τα δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών και περιλάμβανε έξι (6) ερωτήσεις ενώ στο δεύτερο (2^ο) μέρος του ερωτηματολογίου που περιλάμβανε τέσσερις (4) ερωτήσεις κατεγράφησαν οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών που αφορούν την αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικό εργαλείο στην διδασκαλία τους.

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφική στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας με βάση τις απαντήσεις των τεσσάρων υποκειμένων της.

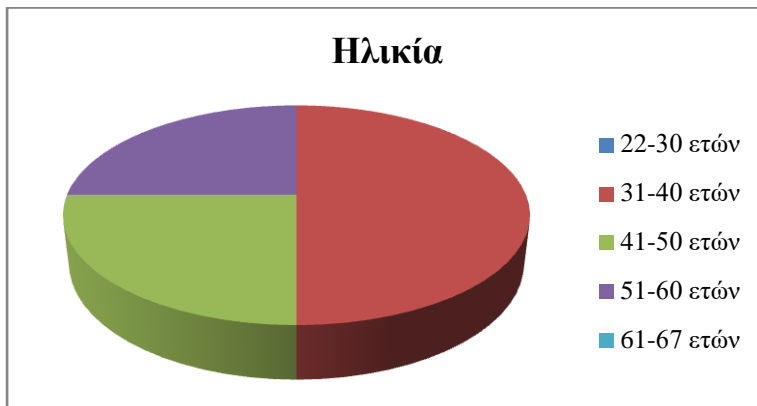
1^ο ΜΕΡΟΣ

Γράφημα 1

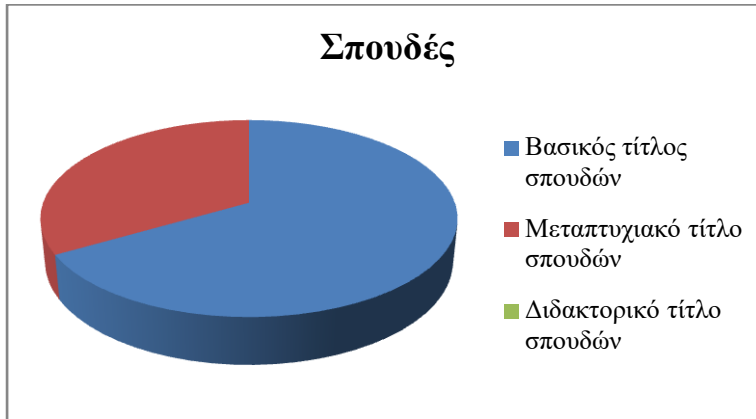
Αποτελέσματα ερώτηση 1^η: Ως προς το φύλο το δείγμα αποτελούνταν από γυναίκες σε ποσοστό 100%.

Γράφημα 2

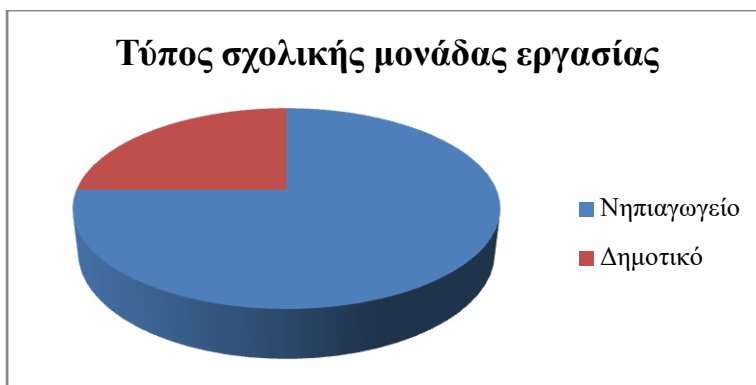
Αποτελέσματα ερώτηση 2^η: Ως προς την ηλικία το δείγμα αποτελούνταν από 2 άτομα ηλικίας 31-40 ποσοστό 50%, 1 άτομο ηλικίας 41-50 ποσοστό 25% και 1 άτομο ηλικίας 51-60 ποσοστό 25%.

Γράφημα 3

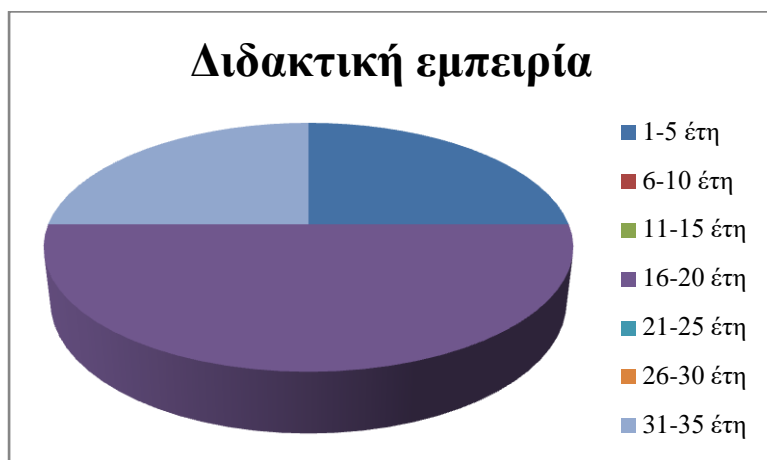
Αποτελέσματα ερώτηση 3^η: Ως προς την εκπαίδευση το δείγμα αποτελούνταν από 3 άτομα με βασικό τίτλο σπουδών ποσοστό 75% και 1 άτομο κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών ποσοστό 25%.

Γράφημα 4

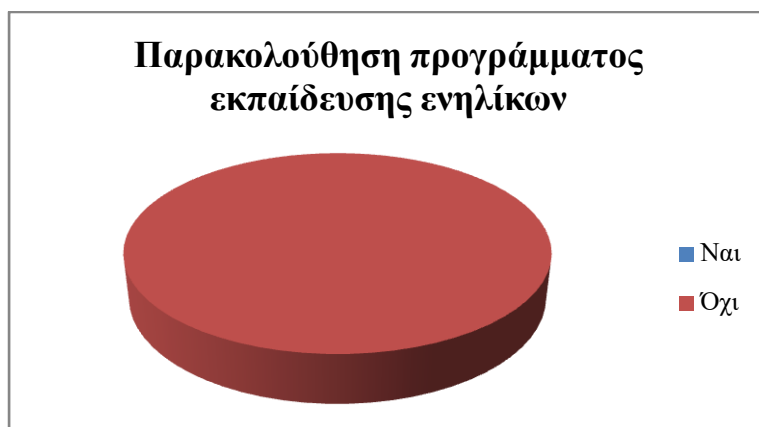
Αποτελέσματα ερώτηση 4^η: Ως προς τον τύπο σχολικής μονάδα εργασίας το δείγμα αποτελούνταν από 3 άτομα που εργάζονται σε Νηπιαγωγείο ποσοστό 75% και 1 άτομο που εργάζεται σε Δημοτικό ποσοστό 25%.

Γράφημα 5

Αποτελέσματα ερώτηση 5^η: Ως προς τη διδακτική εμπειρία το δείγμα αποτελούνταν από 1 άτομο με εκπαιδευτική εμπειρία 1-5 έτη ποσοστό 25%, 2 άτομα με εκπαιδευτική εμπειρία 16-20 έτη ποσοστό 50% και 1 άτομο με εκπαιδευτική εμπειρία 31-35 έτη ποσοστό 25%.

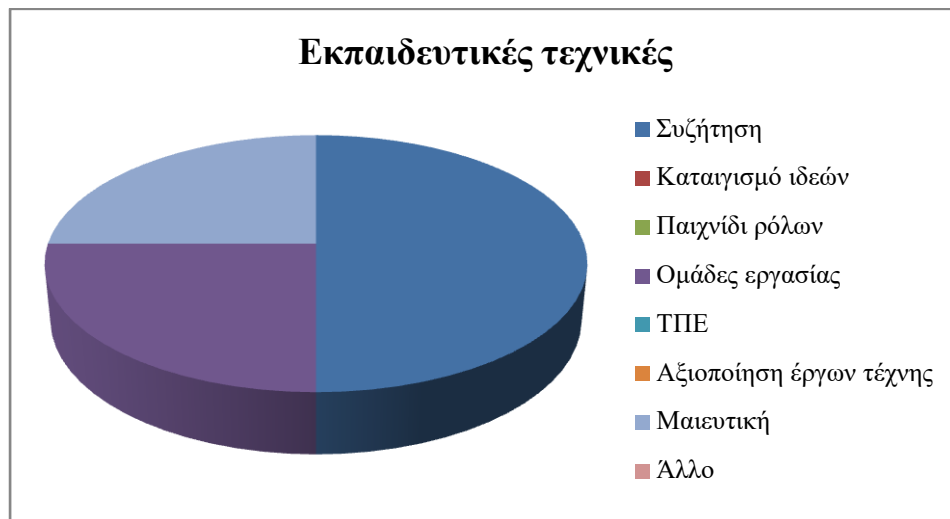
Γράφημα 6

Αποτελέσματα ερώτηση 6^η: Ως προς την παρακολούθηση κάποιου προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν το σύνολο του δείγματος απάντησε «Όχι» σε ποσοστό 100%.

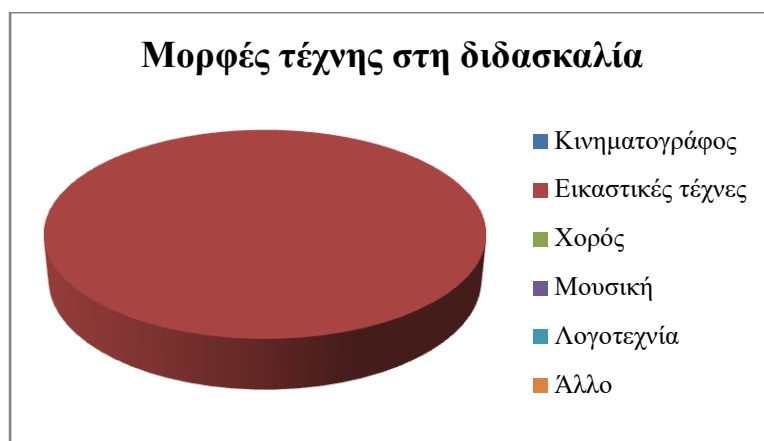
2^ο ΜΕΡΟΣ

Γράφημα 7

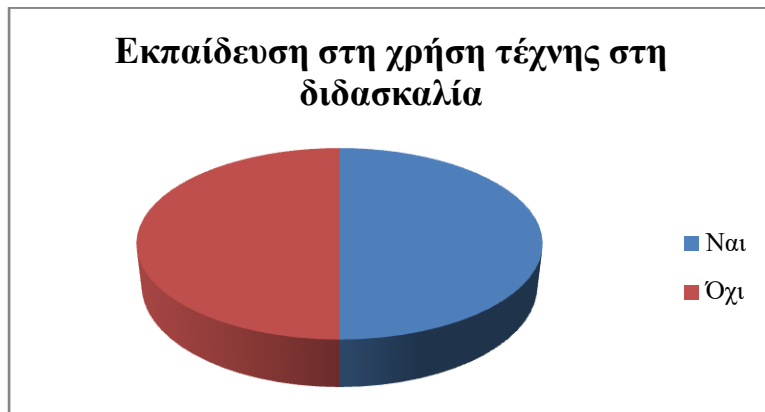
Αποτελέσματα ερώτηση 7^η: Ως προς τις εκπαιδευτικές τεχνικές το δείγμα αποτελείται από 2 άτομο που συχνότερα στη διδασκαλία τους έχουν χρησιμοποιήσει τη συζήτηση ποσοστό 50%, 1 άτομο που έχει χρησιμοποιήσει τις ομάδες εργασίας ποσοστό 25% και ένα άτομο που έχει χρησιμοποιήσει τη μέθοδο της μαιευτικής ποσοστό 25%.

Γράφημα 8

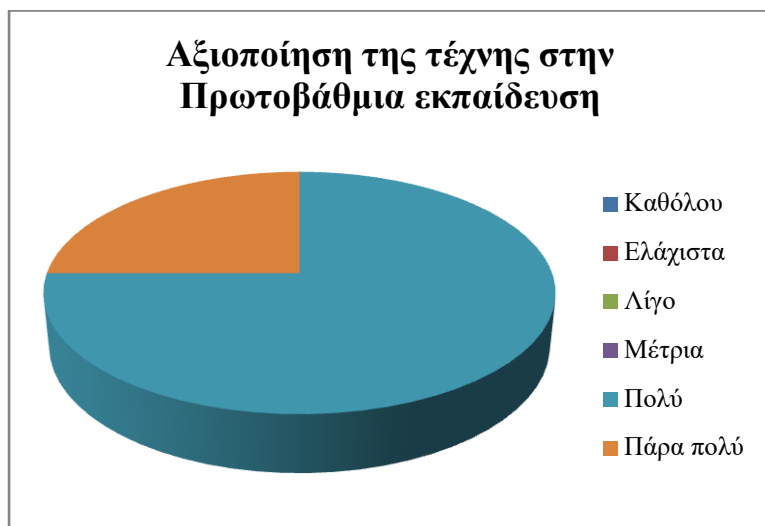
Αποτελέσματα ερώτηση 8^η: Ως προς τις μορφές τέχνης που έχουν χρησιμοποιήσει συχνότερα στη διδασκαλία το δείγμα απάντησε «Εικαστικές τέχνες» σε ποσοστό 100%.

Γράφημα 9

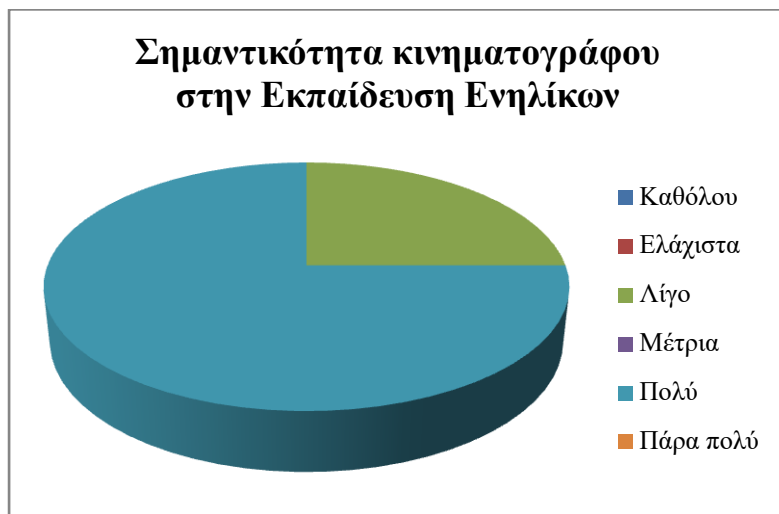
Αποτελέσματα ερώτηση 9^η: Ως προς την εκπαίδευση στη χρήση της τέχνης στη διδασκαλία το δείγμα αποτελείται από 2 άτομα που έχουν εκπαιδευτεί ποσοστό 50% και 2 άτομα που δεν έχουν εκπαιδευτεί 50%.

Γράφημα 10

Αποτελέσματα ερώτηση 10^η: Ως προς την αξιοποίηση της τέχνης στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση από το δείγμα 3 άτομα ποσοστό 75% απάντησαν «Πολύ» και 1 άτομο απάντησε «Πάρα πολύ» ποσοστό 25%.

Γράφημα 11

Αποτελέσματα ερώτηση 11^η: Ως προς τη σημαντικότητα του κινηματογράφου στην εκπαίδευση ενηλίκων το δείγμα που απάντησε «Πολύ» ανέρχεται σε 3 άτομα ποσοστό 75% και 1 άτομο που απάντησε «Λίγο» ποσοστό 25%.

Γράφημα 12

Αποτελέσματα ερώτηση 12^η: Ως προς τη σημαντικότητα των εικαστικών τεχνών στην εκπαίδευση ενηλίκων το δείγμα που απάντησε «Μέτρια» ανέρχεται σε 1 άτομο ποσοστό 25%, σε 2 άτομα που απάντησε «Πολύ» ποσοστό 50% και σε 1 άτομο που απάντησε «Πάρα πολύ» ποσοστό 25%.

6.3 Ποιοτικά αποτελέσματα

6.3.1 Αποτελέσματα συνέντευξης

Οι ερωτήσεις των δύο σταδίων των συνεντεύξεων, πριν και μετά την εφαρμογή της μεθόδου, συνδέονται με τα δύο ερευνητικά ερωτήματα. Στη συνέχεια παρατίθενται και παρουσιάζονται με σειρά συσχέτισης.

6.3.1.1 Πρώτο ερευνητικό ερώτημα

Στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα ερευνήθηκαν οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Α΄ Φάση συνέντευξης: Προ της μεθόδου «Μετασηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (MMAIE) του Α. Κόκκου.

Στην ερώτηση για το **τι συναισθήματα τους γεννά η χρήση της τέχνης στην εκπαίδευση** η απάντηση για μία ακόμα φορά ήταν στο σύνολό της θετική. Ενδεικτικά παρατίθενται τα αποσπάσματα:

- **A1:** *Άκρως συγκινητικά [...].*
- **A2:** *Συναισθήματα δημιουργικότητας, ολοκλήρωσης [...] ενσυναίσθησης [...] όλα θετικά.*
- **A3:** *Μου αρέσει [...] η ευαισθητοποίηση που προκύπτει μέσα από τα έργα τέχνης [...] σαν μέσο ευαισθητοποίησης.*
- **A4:** *Εναλλακτικός τρόπος διδασκαλίας [...] να ξεκινήσεις συζήτηση και να σε οδηγήσεις σίγουρα σε μονοπάτια καινούργια.*

Αναφορικά στην ερώτηση **εάν θεωρούν ότι η αξιοποίηση της τέχνης μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα της μαθησιακής διεργασίας** οι συμμετέχουσες απάντησαν θετικά και ήταν απόλυτα σίγουρες στο σύνολό τους για τα θετικά αποτελέσματα της

αξιοποίησης της τέχνης στη μάθηση. Ακολουθώς παρατίθενται ενδεικτικά αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** *Ναι για αυτό είμαι απόλυτα σίγουρη [...] ξεφεύγεις από τη ρουτίνα [...] ξεφεύγουμε από την οργανωμένη διδασκαλία [...] σε ποιο καινοτόμες δράσεις, σε διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων από τη στείρα μάθηση.*
- **A2:** *Σίγουρα [...] να γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της και μέσω της τέχνης να βελτιωθεί η διαδικασία.*
- **A3:** *Είναι ένα αντικείμενο στα χέρια μας [...] να διαπραγματευτούμε θέματα [...] τα οποία δεν θα μπορούσαμε με άλλο μέσο.*
- **A4:** *Είναι ένας ακόμα τρόπος [...] ο εμπλουτισμός των τρόπων που χρησιμοποιούμε για την διδασκαλία την εξελίσσει*

Στην ερώτηση αν **θεωρούν ότι δυσχεραίνει ή διευκολύνει η αξιοποίηση της τέχνης τη διδασκαλία τους** οι απαντήσεις των τριών συμμετεχουσών ήταν ότι διευκολύνει τη διδασκαλία τους ενώ μία εστίασε την απάντησή της προς το αποτέλεσμα της μάθησης. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ακόλουθα αποσπάσματα:

- **A1:** *Δεν είναι πάντα το κριτήριο αν θα την κάνει πιο δύσκολη ή θα την κάνει πιο εύκολη μπορεί να έχεις περισσότερο κέρδος.*
- **A2:** *[...] δεν θεωρώ ότι τι δυσχεραίνει σε κανένα επίπεδο.*
- **A3:** *[...] τη διευκολύνει πάρα πολύ.*
- **A4:** *[...] τη διευκολύνει [...] απλά μέσα από αυτή ίσως οδηγηθείς σε άλλα θέματα προς συζήτηση που δεν είχες προσχεδιάσει [...]*

Στην ερώτηση **εάν θεωρούν ότι η τέχνη μπορεί να προάγει τον κριτικό στοχασμό και σε τι βαθμό** τρεις από τις συμμετέχουσες πιστεύουν ότι προάγει η τέχνη τον κριτικό στοχασμό σε πολύ μεγάλο βαθμό ενώ μία εκ των συμμετεχουσών πιστεύει ότι η τέχνη προσφέρει πολλά πράγματα αλλά δεν πιστεύει ότι προάγει τον κριτικό στοχασμό των εκπαιδευομένων. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ακόλουθα αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** Για τον κριτικό στοχασμό δεν μπορώ να πω ότι προάγει, προσφέρει όμως παρά πάρα πολλά πράγματα. Δεν ξέρω απόλυτα [...] αν αναπτύσσεται δηλαδή η κριτική σκέψη, αλλά σίγουρα αναπτύσσονται πάρα πολλά στοιχεία του χαρακτήρα ενός ανθρώπου.
- **A2:** Ναι, θεωρώ ότι μπορεί να τον προάγει σε πολύ σημαντικό βαθμό.
- **A3:** Θεωρώ ότι πάρα πολύ μπορεί να τον προάγει τον κριτικό στοχασμό [...]
- **A4:** Σίγουρα μπορεί να τον προάγει [...]

Σχετικά με την ερώτηση για το αν θεωρούν ότι έχουν τις κατάλληλες δεξιότητες για την αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στη διδασκαλία τους τρεις από τις συμμετέχουσες απάντησαν αρνητικά και οι δύο εξ αυτών υποστήριξαν ότι η αξιοποίηση της τέχνης γίνεται από τις ίδιες εμπειρικά μέσα από τα χρόνια διδασκαλίας χωρίς να ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη μέθοδο ενώ μία απάντησε θετικά. Ενδεικτικά παρατίθενται απόσπασμα των απαντήσεων τους:

- **A1:** Όχι περισσότερο λειτουργώ με την εμπειρία..
- **A2:** Όσες φορές έχω αξιοποιήσει κάποια μορφή τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία το έχω κάνει καθαρά εμπειρικά [...] χωρίς να γνωρίζω κάποια συγκεκριμένη μέθοδο.
- **A3:** Όχι.
- **A4:** [...] ότι επιλέξω να παρουσιάσω [...] θεωρώ ότι το έχω μελετήσει [...] έχω για γνώσεις τις κατάλληλες για αυτό και τις δεξιότητες.

Συναρτήσει των παραπάνω απαντήσεων οι συνεντευξιαζόμενες κλήθηκαν να απαντήσουν και στο κάτωθι υποερώτημα. Ενδεικτικά παρατίθενται οι απαντήσεις τους:

- **Αν ναι, με τι κριτήρια θα επιλέγατε ένα έργο τέχνης προκειμένου να το εντάξετε στη διδασκαλία σας;**

- **A4:** [...] αναλόγως [...] έχει να κάνει με την ηλικία των μαθητών, με το θέμα που θες να συζητήσεις, με το τι έχεις δουλέψει μέχρι τώρα, είναι πολλοί παράγοντες που παίζουν ρόλο [...] στο τι θα επιλέξεις.

➤ **Αν όχι, θεωρείτε ότι έτσι υποβαθμίζετε η αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικής τεχνικής;**

- **A1:** Η τέχνη μπορεί να συγκινήσει και τον πιο απλό άνθρωπο [...] δεν νομίζω ότι [...] πρέπει να έχεις σπουδές για να την προσεγγίσεις [...] όχι δεν θεωρώ καθόλου]...]
- **A2:** Ναι σίγουρα, εάν δεν έλεγα ότι υποβαθμίζεται θα έλεγα σίγουρα ότι παραγκωνίζεται [...]
- **A3:** Σίγουρα αν είχα περισσότερες γνώσεις θα μπορούσα να την αξιοποιήσω σε μεγαλύτερο βαθμό [...]

Στο ερώτημα **ποιοι θεωρείται ότι είναι οι ανασταλτικοί παράγοντες στην αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαίδευση** οι απόψεις των συμμετεχουσών δίστανται και ακολούθως παρατίθενται αποσπάσματα τους:

- **A1:** [...] η έλλειψη μέσων [...] να τα προσεγγίσεις [...] η δυσκολία να πας σε χώρους που παράγουν πολιτισμό [...]
- **A2:** Η έλλειψη μεθόδου, η έλλειψη κατάλληλης τεχνικής και του τρόπου με τον οποίο μπορεί να γίνει. Όταν δεν υπάρχει το θεωρητικό πλαίσιο από πίσω που θα μπορούσε να υποστηρίξει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει σωστά ώστε να ενταχθεί μέσα στο μάθημα σίγουρα αυτό είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας για όποιον θα το επιχειρούσε.
- **A3:** Η δική μας έλλειψη γνώσεων [...] πως θα το διαπραγματευτώ [...].
- **A4:** [...] αν [...] πρέπει να βγεις εκτός σχολικής μονάδας [...] αν παραμείνεις μέσα στο σχολείο δεν θεωρώ ότι υπάρχουν δυσκολίες [...]

Τέλος στην ερώτηση **αν θα τους ενδιέφερε μία επιμόρφωση πάνω σε μεθόδους αξιοποίησης και ανάλυσης έργων τέχνης** η απάντηση ήταν από όλες θετική. Δύο από τις συμμετέχουσες, με τα περισσότερα χρόνια προϋπηρεσίας στο χώρο, οι Α1 και Α2, επισήμαναν ότι θα τις ενδιέφερε μία επιμόρφωση που θα βασίζεται στην πρακτική εφαρμογή. Ενδιαφέρον για αυτές έχουν οι μέθοδοι που βασίζονται στη γνώση σε ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο αλλά περισσότερο να έχουν πρακτική εφαρμογή στην αίθουσα διδασκαλίας.

Β΄ Φάση συνέντευξης: Μετά τη μέθοδο «Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (MMAIE) του Α. Κόκκου.

Σε αυτό το στάδιο και καθώς είχε διαπιστωθεί η μη ύπαρξη στρεβλών παραδοχών στο τρίτο στάδιο εφαρμογής της μεθόδου, αναφορικά στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία (πρώτο (1^ο) ερευνητικό ερώτημα) δεν τέθηκαν περεταίρω ερωτήματα.

6.3.1.2 Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα

Στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα εξετάστηκε αν η μέθοδος MMAIE μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Α΄ Φάση συνέντευξης: Προ της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (MMAIE).

Οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν **εάν γνωρίζουν τη διδακτική μέθοδο προσέγγισης MMAIE**. Από τις απαντήσεις τους προέκυψε ότι καμία από τις εκπαιδευτικούς της έρευνας δεν γνώριζε τη μέθοδο αξιοποίησης της τέχνης στη διδασκαλία.

Στην ερώτηση εάν γνωρίζουν άλλες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση επίσης ήταν αρνητική η απάντησή τους. Δύο από τις συμμετέχουσες ζήτησαν περισσότερες διευκρινίσεις στην ερώτηση από την ερευνήτρια και να αναφέρει κάποια παραδείγματα. Η ερευνήτρια ανέφερε ενδεικτικά κάποιες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση όπως η μέθοδος Αναθεώρηση-Αποδοχή-Αναθεώρηση της Αλήθειας της Γ. Μέγα (ΑΑΑΑ) και η απάντηση από το σύνολο των συμμετεχουσών ήταν αρνητική.

Β΄ Φάση συνέντευξης: Μετά τη μέθοδο Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ).

Στην ερώτηση εάν πιστεύουν ότι η μέθοδος ενεργοποίησε τον κριτικό στοχασμό όλοι οι συμμετέχουσες απάντησαν θετικά. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ακόλουθα αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** [...] ναι πιστεύω ενεργοποιήθηκε μέσα από τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων.
- **A2:** Ναι πιστεύω ότι σίγουρα με βοήθησε στο να ενεργοποιηθεί ο κριτικός στοχασμός [...]
- **A3:** [...] Θεωρώ ότι ενεργοποιήθηκε πάρα πολύ.
- **A4:** [...] Ναι σίγουρα ενεργοποιήθηκε μέσα από τη συζήτηση που είχαμε, μέσα από την ανταλλαγή απόψεων.

Στην ερώτηση ποιο στάδιο της μεθόδου βρήκατε πιο ενδιαφέρον τρεις από τις συμμετέχουσες απάντησαν ότι το πέμπτο (5^ο) στάδιο της μεθόδου βρήκαν πιο ενδιαφέρον ενώ μία από αυτές θεώρησε πιο ενδιαφέρον το έκτο (6^ο) στάδιο. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ακόλουθα αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** Το πέμπτο (5^ο) στάδιο της μεθόδου με τη συζήτηση για την ταινία και την τοιχογραφία.

- **A2:** Το τελευταίο (6^ο) στάδιο της μεθόδου, αν δεν κάνω λάθος, μετά τα έργα τέχνης και με τα κριτικά ερωτήματα, με βοήθησαν στο να ξεκαθαρίσω τη θέση μου, τη σκέψη μου και λειτούργησαν για μένα πολύ θετικά ως προς τη μετατροπή της στάσης μου ολόκληρης απέναντι στην αξιοποίηση της τέχνης.
- **A3:** Το πέμπτο (5^ο) στάδιο η συζήτηση για τα έργα τέχνης το κινηματογραφικό αλλά κυρίως το εικαστικό. Το βρήκα πάρα πολύ ενδιαφέρον [...]
- **A4:** Είναι το πέμπτο (5^ο) στάδιο, αν θυμάμαι καλά, και πιο πολύ στο σημείο που αφορά στην ταινία που παρακολουθήσαμε [...]

Στην ερώτηση ποιο στάδιο της μεθόδου σας δυσκόλεψε περισσότερο και γιατί τρεις από τις συμμετέχουσες απάντησαν ότι το πέμπτο (5^ο) στάδιο της μεθόδου τις δυσκόλεψε περισσότερο ενώ μία απάντησε το (4^ο) στάδιο. Ενδεικτικά παρατίθενται τα ακόλουθα αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** Περισσότερο νιώθω ότι με δυσκόλεψε το πέμπτο (5^ο) στάδιο στο σημείο που έπρεπε να συνδέσουμε τα έργα τέχνης με τα κριτικά ερωτήματα.
- **A2:** [...] η επιλογή του πίνακα στο τέταρτο (4^ο) στάδιο της μεθόδου ήταν αυτό που με προβλημάτισε περισσότερο και με δυσκόλεψε αρκετά. Ο συνδυασμός των δύο έργων τέχνης, το πώς θα γίνει, το τι θα γίνει, το πώς θα μπορέσουν να συνδυαστούν και που αποσκοπεί αυτό ο συνδυασμός.
- **A3:** Πάλι το πέμπτο (5^ο) νομίζω περισσότερο, γιατί ήτανε λίγο δύσκολο να συνδέσουμε τα έργα μεταξύ τους και με τα κριτικά ερωτήματα, αυτό νομίζω ότι ήταν το πιο δύσκολο.
- **A4:** Στο ίδιο στάδιο και πάλι (5^ο στάδιο) προς το τέλος του [...] όπου προσπαθήσαμε να το δούμε πιο ολιστικά και να το συνδέσουμε με τα κριτικά ερωτήματα.

Στο ερώτημα **εάν η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί στη δική σας σχολική πρακτική** μία από τις συμμετέχουσες απάντησε θετικά και οι υπόλοιπες ήταν θετικές στην εφαρμογή με προϋποθέσεις. Ακολούθως παρατίθενται αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** *Ναι θεωρώ ότι μπορεί, με προϋποθέσεις βέβαια να έχουμε διδαχτεί κάποια πράγματα για το πώς θα το εφαρμόσουμε στην τάξη και στις πολύ μικρές ηλικίες.*
- **A2:** *[...] Θεωρώ ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί σαν μέθοδος αλλά αυτός που θα έπρεπε να την εφαρμόσει θα έπρεπε να είναι πολύ κατάλληλα προετοιμασμένος και κατηρτισμένος πάνω στον τρόπο που θα την εφαρμόσει.*
- **A3:** *Εγώ σίγουρα θα την εφαρμόσω γιατί νομίζω ότι τα παιδιά έχουν να κερδίσουν πάρα πολλά [...] μέσα από την ανταλλαγή απόψεων έχουν να κερδίσουν πάρα πολλά πράγματα.*
- **A4:** *Ναι θα μπορούσε να εφαρμοστεί με κάποιες προϋποθέσεις, σίγουρα θα πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη μέθοδος, λόγω και της φύσης της δουλειάς και της ηλικίας των μαθητών μας [...]*

Στην ερώτηση **εάν ενεργοποιήθηκε το ενδιαφέρον τους για περισσότερη προσωπική έρευνα** όλες οι συμμετέχουσες απάντησαν θετικά. Ακολούθως παρατίθενται αποσπάσματα των απαντήσεων τους:

- **A1:** *Ναι πάρα πολύ. Πιστεύω ότι πρέπει να βρούμε νέες μεθόδους διδασκαλίας και νέες τεχνικές και ιδιαιτέρως για την αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία.*
- **A2:** *Σίγουρα ενεργοποιήθηκε [...] στην αναζήτηση ευκαιριών, μέσα από επιμόρφωση πιθανότατα, που να μπορέσουν να με οδηγήσουν στο να καταρτιστώ κατάλληλα ώστε να εφαρμόσω ένα ανάλογο πρόγραμμα μέσα στην τάξη.*

- **A3:** *Σίγουρα, σίγουρα [...] νομίζω ότι θα την εφαρμόσω και θα προσπαθήσω να επιμορφωθώ περισσότερο και για άλλες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης, που δεν γνώριζα.*
- **A4:** *Ναι σίγουρα ενεργοποιήθηκε, αρχίζεις και βλέπεις πως μπορείς να χρησιμοποιήσεις την τέχνη σε όλες τις μορφές της, τους τρόπους που μπορείς να δουλέψεις μέσα από αυτή, τις μεθόδους που μπορείς να χρησιμοποιήσεις.*

6.3.2 Αποτελέσματα παρατήρησης

Στην παρούσα έρευνα η παρατήρηση έγινε διαδικτυακά μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης την 21^η/05/2021 σε χώρο επιλογής των συμμετεχόντων. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι η εκπαιδεύτρια προσπάθησε να συλλέξει τα ζητούμενα δεδομένα, με περιορισμένη οπτική, δεδομένων των συνθηκών και την εξ αποστάσεως παρατήρησης μέσω διαδικτυακών παραθύρων. Πλην αυτού δεν παρατηρήθηκε κάποιο ανυπέρβλητο εμπόδιο, τόσο για τη συλλογή των δεδομένων, όσο και για τη συνεργασία των μελών της εκπαιδευόμενης ομάδας.

Ως ολιγομελής ομάδα η συνεργασία ήταν άκρως αποδοτική και λόγω της διαδικτυακής σύνδεσης δεν υπήρχαν εξωτερικές ηχητικές ή άλλες παρεμβάσεις. Η προβολή του πίνακα συσχέτισης των έργων με τα κριτικά ερωτήματα κατά τη διάρκεια παρουσίασης της μεθόδου, η εισαγωγή και προβολή του κινηματογραφικού έργου και η παρουσίαση του εικαστικού έργου προβλήθηκαν μέσω του συστήματος διαμοιρασμού της εκπαιδευτικής πλατφόρμας. Τα κείμενα των συμμετεχουσών κατά την εφαρμογή του δευτέρου (2^{ου}) σταδίου της μεθόδου σε ατομικό επίπεδο κοινοποιήθηκαν μέσω μηνύματος στην εκπαιδεύτρια και τα ομαδικά κείμενα του δευτέρου (2^{ου}) και έκτου (6^{ου}) σταδίου της μεθόδου κοινοποιήθηκαν με τη μέθοδο του διαμοιρασμού της διαδικτυακής πλατφόρμας. Η καταγραφή των δεδομένων της παρατήρησης μέσω της σχάρας παρατήρησης, έδωσε στον παρατηρητή το πλεονέκτημα της προετοιμασίας και της οργάνωσης ενός προσχεδιασμένου μοντέλου συνδυαστικά με τα ερευνητικά ερωτήματα. Εφαρμογή που συνιστάται σε νέους

ερευνητές λόγω της απειρίας τόσο στον έλεγχο και συγκέντρωση των πληροφοριών, όσο και στην εξοικονόμηση χρόνου (Γαλατά κ.α., 2017).

Στην εξέταση του πρώτου (1^{ου}) ερευνητικού ερωτήματος αναφορικά στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία (3^{ος} άξονας), από τα σχόλια και τις απαντήσεις των συμμετεχουσών προέκυψε ότι μπορεί να εφαρμοστεί στην εκπαιδευτική τους πραγματικότητα αλλά μέσα από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Οι περιορισμοί αυτοί έχουν να κάνουν περισσότερο με το θεωρητικό πλαίσιο που οφείλει να γνωρίζει ο εκπαιδευτικός καθώς και με την μεθοδολογία πρακτικής ένταξης της/των μεθόδων στη σχολική πραγματικότητα. Άλλες προϋποθέσεις είχαν να κάνουν με τις ηλικιακές ομάδες και την προσαρμογή της μεθοδολογίας σε αυτές, καθώς και με την υλικοτεχνολογική υποδομή που είναι απαραίτητη για την εφαρμογή αυτού του τύπου των μεθόδων και δεν υπάρχουν σε όλα τα σχολεία.

Για την εξέταση του 2^{ου} ερευνητικού ερωτήματος αναφορικά με το αν η μέθοδος MMAIE μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά από τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, χρησιμοποιήθηκαν δύο άξονες της σχάρας παρατήρησης για την καταγραφή στοιχείων της συμμετοχής και της συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων σε ατομικό (1^{ος} άξονας) και ομαδοσυνεργατικό (2^{ος} άξονας) επίπεδο. Κατά την εφαρμογή και μετέπειτα παρουσίαση της μεθόδου δύο από τις εκπαιδευτικούς συμμετείχαν ενεργά στη διαδικασία, εκφράζοντας ελεύθερα τη γνώμη τους, μία εξ αυτών συμμετείχε υποκινούμενη από την ερευνήτρια με κάποιο δισταγμό αρχικά ενώ μία από αυτές λειτούργησε με επιφύλαξη και προβληματισμό. Σε ομαδικό επίπεδο οι συμμετέχουσες λειτούργησαν συνεργατικά στο σύνολό τους, τρεις λιγότερο και μία περισσότερο ενεργητικά.

6.4 Αποτελέσματα της μεθόδου «Μετασηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (MMAIE) του Α. Κόκκου

Όπως προαναφέρθηκε η μέθοδος MMAIE του Α. Κόκκου εφαρμόστηκε μέχρι το τρίτο στάδιο όπου διαπιστώθηκε η μη ύπαρξη στρεβλών παραδοχών αναφορικά

στην αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μετά το τρίτο στάδιο εφαρμογής της μεθόδου, υπήρξε αναπροσαρμογή των δεδομένων. Εξασφαλίστηκε η συναίνεση των εκπαιδευτικών για την τροποποίηση στην εφαρμογή της μεθόδου, η οποία για τα τρία τελευταία της στάδια εξελίχθηκε σε ένα πολύ ενδιαφέρον επιμορφωτικό σεμινάριο. Με σενάριο την υποθετική ύπαρξη προβληματικών θέσεων στην ομάδα παρουσιάστηκαν τα υπόλοιπα στάδια της μεθόδου και ο τρόπος ενεργοποίησης του κριτικού στοχασμού και ο επαναπροσδιορισμός θέσεων και αντιλήψεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κατανόηση της μεθόδου στο σύνολό της και τον τρόπο εφαρμογής της σε μελλοντικά σχολικά σενάρια στο σχολικό περιβάλλον.

Στο πρώτο στάδιο της μεθόδου, στα πλαίσια προσδιορισμού της ανάγκης, η ερευνήτρια επέλεξε ένα αποπροσανατολιστικό δίλλημα μέσα από το οποίο οι εκπαιδευτικοί, θα έπρεπε σε ατομικό αρχικά και κατόπιν ομαδικό επίπεδο, να καταγράψουν την θέση τους. Το αποπροσανατολιστικό δίλλημα που επιλέχθηκε ήταν *«πώς αντιλαμβάνονται το ρόλο της τέχνης στη διδασκαλία»*. Οι θέσεις των εκπαιδευομένων ήταν όλες θετικές καθώς εξέφρασαν τη σημαντικότητά της, τον εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας μέσω αυτής και την επαφή των παιδιών με έργα υψηλής αισθητικής.

Στο δεύτερο στάδιο της μεθόδου, στα πλαίσια της εξερεύνησης των παραδοχών, ζητήθηκε από τις εκπαιδευόμενες να καταγράψουν την απάντησή τους. Στη συνέχεια έγινε ο ορισμός μίας ομάδας καθώς το δείγμα ήταν μικρό και ζητήθηκε να συνεργαστούν και να δώσουν μία απάντηση από κοινού που να εκφράζει τη θέση του συνόλου. Η απάντηση της ομάδας ήταν η ακόλουθη:

Απάντηση ομάδας: *«Η θέση της τέχνης στη διδασκαλία είναι πολύ σημαντική, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος προσέγγισης και διαπραγμάτευσης ευαίσθητων θεμάτων και για τα παιδιά ένας ευχάριστος τρόπος να μαθαίνουν και να γνωρίζουν έργα τέχνης υψηλής αισθητικής αξίας».*

Στο τρίτο στάδιο, μετά την καταγραφή των απαντήσεων και μέσα από τη συζήτηση επί του θέματος διαπιστώθηκε η μη ύπαρξη προβληματικών θέσεων των εκπαιδευτικών ως προς την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Έτσι μέσα από διαλογική συζήτηση και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για τον τρόπο εφαρμογής, αποφασίστηκε από κοινού να ακολουθήσει η παρουσίαση της

μεθόδου υπό τη μορφή επιμορφωτικού σεμιναρίου. Έτσι θέτοντας ένα υποθετικό σενάριο στρεβλών θέσεων που καλούμαστε να επαναπροσδιορίσουμε τέθηκαν τα κάτωθι κριτικά ερωτήματα:

1^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης για τον άνθρωπο;

2^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαιδευτικής τεχνικής για το μαθησιακό αποτέλεσμα;

Στο τέταρτο στάδιο έγινε η επιλογή των έργων τέχνης από την εκπαιδευτριά. Η εκπαιδευτριά διευκρίνισε στους συμμετέχοντες ότι η επιλογή των έργων έγινε με στόχο τη χρησιμοποίησή τους ως ερεθίσματα συζήτησης και επεξεργασίας των κριτικών ερωτημάτων που ορίστηκαν στο προηγούμενο στάδιο. Κατόπιν παρατέθηκε ο κάτωθι πίνακας σύνδεσης των έργων με τα κριτικά ερωτήματα.

Έργα Τέχνης	Σύνδεση με κριτικά ερωτήματα	
	1ο ερώτημα	2ο ερώτημα
Paterson του Jim Jarmusch	✓	✓
Σχολή των Αθηνών (Scuola di Atene) του Ραφαήλ/Raffaello Sanzio da Urbino	✓	✓

Στο πέμπτο στάδιο της μεθόδου, στάδιο ενεργοποίησης του κριτικού στοχασμού μέσω της αισθητικής εμπειρίας, συμπεριλήφθηκε η προβολή ταινίας διάρκειας 118' λεπτών και η διάρκεια του ήταν περίπου τρεις ώρες. Η ταινία προβλήθηκε σε διαδικτυακή πλατφόρμα μέσω της μεθόδου του διαμοιρασμού. Στο στάδιο αυτό χρησιμοποιήθηκε η πρακτική εφαρμογή της μεθόδου του D. Perkins τόσο στον κινηματογράφο όσο και στο εικαστικό έργο τέχνης.

Εν συνεχεία, μετά την επιλογή του έργου ακολούθησε η παρουσίαση και μια σύντομη εισαγωγή από την εκπαιδευτρια για το είδος της ταινίας και την πλοκή της επιγραμματικά και ακολούθησε η θέαση της ταινίας χωρίς διακοπή.

1^ο έργο: Η κινηματογραφική ταινία του Jim Jarmusch *Paterson*.

Πρωτότυπος τίτλος	Paterson
Σκηνοθέτης	Jim Jarmusch
Διάρκεια	118'
Έτος παραγωγής	2016
Χώρα παραγωγής	Γερμανία, Γαλλία, Η.Π.Α
πηγή (-ές)	Internet: ολόκληρη η ταινία: https://putlockers.fm/watch/OGgaaOvR-paterson.html Απόσπασμα: https://www.youtube.com/watch?v=o-VCplmhzIE

Στη συνέχεια ακολούθησε αδιάκοπη η θέαση του κινηματογραφικού έργου και κάποιες γενικές ερωτήσεις παρατήρησης προκειμένου να κατανοηθεί η ενεργοποίηση του κριτικού διαλόγου των εκπαιδευομένων, που οδηγεί στη σύνδεση με τα κριτικά ερωτήματα.

1. «Πως σας φάνηκε η πλοκή της ταινίας;»

Απάντηση ομάδας: «Ήταν σε πολύ αργούς ρυθμούς, δεν εξελίσσονταν γρήγορα είχε αργή πλοκή. Αποτυπώνει κομμάτι από την πραγματική ζωή, που συνήθως δεν επιλέγουμε να παρακολουθήσουμε σε κάποια ταινία, αλλά από την άλλη έχει πολλά να σου μεταδώσει και να ταυτιστείς».

2. «Πως διαδραματίζεται η ζωή του πρωταγωνιστή;»

Απάντηση ομάδας: «Η μέρα της μαρμότας. Η επανάληψη. Σηκώνεται το πρωί και ξέρει πως θα εξελιχθεί η μέρα του μέχρι το βράδυ».

3. Πώς σας φάνηκε ο χαρακτήρας του πρωταγωνιστή;

Απάντηση ομάδας: «Πράος, ολιγαρκής, ικανοποιημένος με την ζωή που έχει, χωρίς εξάρσεις θυμού, αγανάκτησης αλλά και έντονους συναισθηματισμούς».

4.Πως είδατε τη σχέση του πρωταγωνιστή με τη γυναίκα του;

Απάντηση ομάδας: «Τα χαρακτηριστικά που είπαμε παραπάνω διακρίνονται έντονα στη σχέση του, στηρίζει την όποια προσπάθειά της, χωρίς εξάρσεις για τις αλληπάλληλες αλλαγές που φέρνει στην καθημερινότητά του. Είναι μια σχέση αλληλοκατανόησης και αλληλοϋποστήριξης»

5. Ποια η σχέση του με το μικρό κορίτσι της ταινίας;

Απάντηση ομάδας: «Έχουν κοινά σημεία επικοινωνίας. Την τέχνη. Μιλάνε για την ποίηση αποστηθίζει το ποίημα για το νερό που έχει γράψει το κορίτσι προκειμένου να το μεταφέρει στη γυναίκα του».

6. Ποια είναι η σχέση που έχει με το σκύλο του;

Απάντηση ομάδας: «Αρχικά αδιάφορη. Είναι επιφορτισμένος με την καθημερινή του βόλτα, αλλά ως μέρος της βραδινής καθημερινότητάς του. Πραγματικά συναισθήματα απέναντί του βγάζει όταν του καταστρέφει το σημειωματάριο με τα ποιήματα, που τον ακούμε για πρώτη φορά να λέει πως τον μισεί».

7. Ποια είναι η σχέση του πρωταγωνιστή με την τέχνη;

Απάντηση ομάδας: «Έχει καταλυτική σημασία στη ζωή του. Είναι εξαρτώμενος από αυτή παρόλο που δεν μπορεί να το αποδεχτεί, μέχρι το τέλος προσπαθεί να πείσει τον εαυτό του ότι είναι οδηγός λεωφορείου. Όμως η ποίηση είναι το όνειρό του, αυτό που τον κινητοποιεί επί της ουσίας για να περάσει από τη μία μέρα στην άλλη».

8. Ποιος μπορεί να ασχοληθεί με την τέχνη;

Απάντηση ομάδας: «Μπορεί να ασχοληθεί οποιοσδήποτε με την τέχνη. Αν πάρουμε παράδειγμα την ταινία από έναν γιατρό που είναι ο ποιητής που εμπνέει τον πρωταγωνιστή, ένα μικρό κοριτσάκι, μέχρι τον οδηγό του λεωφορείου. Και να έχουν όλοι κοινό παρανομαστή την ποίηση».

9. Τι χρειάζεται για να ασχοληθείς με την τέχνη;

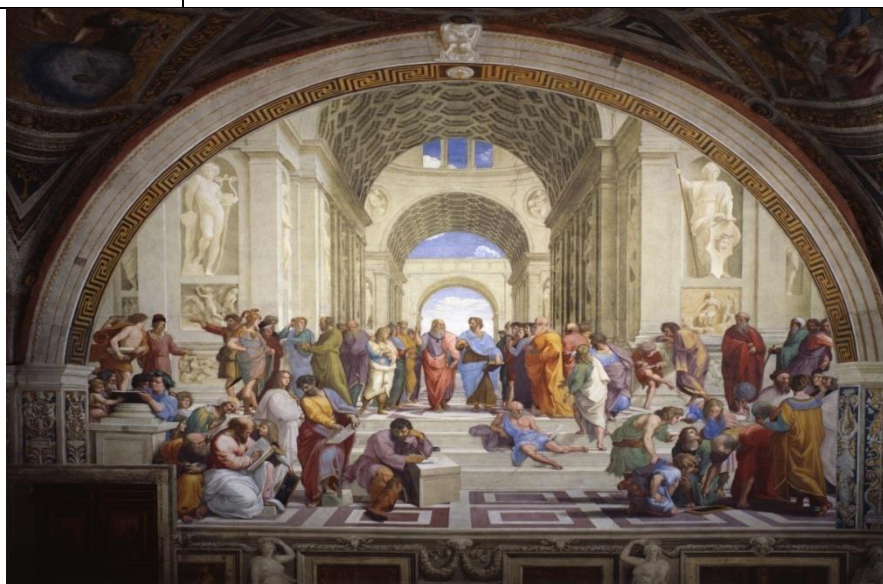
Απάντηση ομάδας: «Εξαρτάται τον τρόπο ενασχόλησής σου με αυτή. Ως καλλιτέχνης ταλέντο, συναισθήματα, είναι τρόπος έκφρασης. Με άλλο τρόπο προσέγγισης γνώσεις».

Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν ένα επιλεγμένο από την εκπαιδευτρια απόσπασμα, προκειμένου να επιβεβαιωθούν κάποια καίρια σημεία των πιο πάνω παρατηρήσεων. Συγκεκριμένα, είδαμε τον διάλογο ανάμεσα στον πρωταγωνιστή και το μικρό κορίτσι για την ποίηση, μέσω του οποίου μπορούσαμε να

οδηγηθούμε στον ολιστικό αναστοχασμό του έργου και στα ερωτήματα: α) ποιός μπορεί να ασχοληθεί με την τέχνη και β) τι χρειάζεται;

2^ο έργο: Εικαστικό/ζωγραφική. Τοιχογραφία/Νωπογραφία του 16^{ου} αιώνα του διάσημου Ιταλού ζωγράφου Ραφαήλ (1483-1520) με τίτλο *Σχολή των Αθηνών* (*Scuola di Atene*).

Τίτλος	Σχολή των Αθηνών (Scuola di Atene)
Ζωγράφος	Ραφαήλ/Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)
Χαρακτηριστικά	Τοιχογραφία/Νωπογραφία,
Έτος	1510-1511
Πηγή	Page URL: https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezione/musei/stanze-di-raffaello/stanza-della-segnatura/scuola-di-atene.html#&gid=1&pid=1
Μουσείο /Γκαλερί	Μουσείο Βατικανού, Βατικανό

Αρχικά έγινε η παρουσίαση του έργου και στη συνέχεια περάσαμε στις φάσεις παρατήρησης του D. Perkins.

Στο πρώτο στάδιο αυτό η εκπαιδύτρια έδωσε χρόνο στους εκπαιδευόμενους να επεξεργαστούν το εικαστικό έργο και κατόπιν προχώρησε σε μια σειρά στοχαστικά κλιμακωτών ερωτήσεων.

1. Τι βλέπετε σε αυτή την τοιχογραφία;

Απάντηση ομάδας: «Βλέπουμε τη Σχολή στην αρχαία Αθήνα και απεικονίζονται κάποιες από τις μεγαλύτερες μορφές των επιστημών όπως ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης κ.α.»

2. Τι παρατηρούμε με μία πρώτη ματιά;

Απάντηση ομάδας: «Βλέπουμε τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη να είναι στο κεντρικό σημείο του πίνακα, σαν να θέλει ο καλλιτέχνης να τους δώσει εξέχουσα θέση και άλλους επιστήμονες που συζητάνε μέσα στη σχολή».

3. Ποιες εικόνες της καθημερινής σας ζωής σχετίζονται με την εικόνα;

Απάντηση ομάδας: «Η εικόνα του σχολείου θα μπορούσαμε να πούμε με ελευθεριάζουσα διάθεση.»

4. Ποιες επιστήμες μπορούμε να διακρίνουμε;

Απάντηση ομάδας: «Φιλοσοφία σίγουρα, μαθηματικά γιατί βλέπουμε όργανα, βιβλία,, αστρονομία».

5. Τι πιστεύετε ότι μπορεί να συζητάνε;

Απάντηση ομάδας: «Θέματα της επιστήμης του ο καθένας. Ο Πλάτωνας με τον Αριστοτέλη για την φιλοσοφία. Άλλους βλέπουμε ότι μιλάνε για μαθηματικά και εξηγεί ο ένας στον άλλον. Θέματα που έχουν να κάνουν με ανταλλαγή απόψεων, θεωριών, απορίες που μπορεί να έχουν κ.α.»

6. Γιατί πιστεύετε ότι δεν τοποθετεί ο καλλιτέχνης τον Πλάτωνα να μιλά με τον Ευκλείδη και τον τοποθετεί δίπλα στον Αριστοτέλη;

«Γιατί ήταν και οι δύο φιλόσοφοι ανήκουν στον ίδιο επιστημονικό χώρο και λογικά είναι πιο αρμονικό».

7. Τι εφόδια χρειάζονται για να ακολουθήσεις μία επιστήμη;

«Χρειάζεται να σπουδάσεις. Να έχεις διδαχθεί μία επιστημονική μέθοδο και να έχεις κατακτήσει το βασικό γνωστικό αντικείμενο της συγκεκριμένης επιστήμης».

8. Πιστεύετε ότι για να διδάξει κάποιος είναι απαραίτητο το θεωρητικό πλαίσιο και η μεθοδολογία/εκπαιδευτική τεχνική;

Απάντηση ομάδας: «Σίγουρα, το θεωρητικό πλαίσιο είναι η βάση πάνω στην οποία χτίζεις και η μεθοδολογία, η εκπαιδευτική τεχνική είναι το εργαλείο, θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε με το τι μπορεί να κάνει ένας μάστορας χωρίς τα εργαλεία του, είναι το εργαλείο που σου δίνει τη δυνατότητα να χειριστείς, να οργανώσεις, να ξεδιπλώσεις

την όλη μάθηση με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητή και αποδεκτή και πρόσφορη για τους μαθητές. Και ταυτόχρονα συνδυάζει τη γνώση, την εμπειρία, με τον τρόπο».

Ακολούθησε ανακεφαλαίωση όσων επεξεργαστήκαμε και εν συνεχεία προχωρήσαμε στη σύνδεση με τα κριτικά ερωτήματα που ορίστηκαν στο 3^ο στάδιο της μεθόδου.

1^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης για τον άνθρωπο;

«Πρέπει κάποιος να έρθει σε επαφή με την τέχνη για να μπορέσει να την εκτιμήσει, να την αξιολογήσει, να την εντάξει στη ζωή του. Κάποιοι είναι πιο τυχεροί και έρχονται σε επαφή μαζί της νωρίς, μέσω των γονιών, του σχολείου, υπάρχουν βέβαια και άτομα που δεν έρχονται ποτέ σε επαφή αλλά την κουβαλάνε μέσα τους, διότι η τέχνη δεν παύει να είναι ένα κομμάτι της ζωής του ανθρώπου, είναι ένα μέρος της έκφρασής του. Οπότε πολλές φορές έχει να κάνει με το πόσο καλλιεργημένος είναι κάποιος σε αυτήν, πολλές φορές έχει να κάνει με το τι κουβαλάει ο καθένας μέσα του. Οπότε συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η τέχνη είναι κομμάτι της ζωής μας, κάθε κομμάτι της ζωής μας μπορούμε να το αναγάγουμε σε τέχνη».

2^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαιδευτικής τεχνικής για το μαθησιακό αποτέλεσμα;

«Όπως προαναφέραμε το θεωρητικό πλαίσιο είναι η βάση πάνω στην οποία χτίζεις και η μεθοδολογία, η εκπαιδευτική τεχνική είναι το εργαλείο, θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε, με το τι μπορεί να κάνει ένας μάστορας χωρίς τα εργαλεία του, είναι το εργαλείο που σου δίνει τη δυνατότητα να χειριστείς, να οργανώσεις, να ξεδιπλώσεις την όλη μάθηση με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητή και αποδεκτή και πρόσφορη για τους μαθητές. Και ταυτόχρονα συνδυάζει τη γνώση, την εμπειρία, με τον τρόπο».

Στο τελευταίο στάδιο της μεθόδου και στα πλαίσια της κατανόησης της κριτικής αποτίμησης και της επαναξιολόγησης των παραδοχών ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους να καταγράψουν εκ νέου τις απόψεις τους πάνω στο ίδιο ερώτημα προκειμένου να ολοκληρωθεί ο αναστοχασμός. Η απάντηση που δόθηκε από την ομάδα ήταν ικανοποιητική καθώς διαφαίνεται η κατανόηση του τρόπου εφαρμογής της μεθόδου και η επιτυχία της.

Αρχικό ερώτημα: Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο της τέχνης στη διδασκαλία;

Απάντηση ομάδας: «Η τέχνη είναι κομμάτι της ζωής του κάθε ανθρώπου άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο. Σίγουρα μέσα από την επαφή με την τέχνη όλοι οι

άνθρωποι έχουν κέρδος σε όλες τις ηλικίες. Ο ρόλος της τέχνης στη διδασκαλία από την άλλη θέλει πολύ περισσότερα πράγματα για να εφαρμοστεί. Απαντώντας ως ομάδα οι μεγαλύτερες γενιές καθόλου και οι νεότερες ελάχιστα έχουμε εκπαιδευτεί γι' αυτό. Δεν είναι ενταγμένη στο πανεπιστήμιο και επί της ουσίας δεν μπορούμε να την εφαρμόσουμε όπως ίσως θα θέλαμε. Έχουμε τις αγαθές προθέσεις να το κάνουμε και το εφαρμόζουμε προς όφελος των παιδιών όπως ξέρουμε και μπορούμε σε πολύ εμπειρικό επίπεδο. Δεν έχουμε έρθει καθόλου σε επαφή με νεότερες μεθόδους, με νεότερες τεχνικές, με τεχνικές που εφαρμόζονται εδώ και χρόνια στο εξωτερικό, δεν έχουμε έρθει καθόλου σε επαφή με μεθοδολογία εφαρμογής, τεχνικών για ένταξη της τέχνης, της μουσικής. Οι δάσκαλοι έχουν κάνει το πρώτο βήμα ένταξης, αξιοποίησης της τέχνης. Τα καινούργια διδακτικά βιβλία έχουν πολλά πράγματα που μπορούμε να κάνουμε προς αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία, αλλά αν δεν διδάσκεται στο πανεπιστήμιο ο τρόπος, αν δεν εκπαιδευτούμε οι δάσκαλοι σε επιμορφωτικό επίπεδο πρακτικά πως μπορούμε να τα εφαρμόσουμε στην τάξη, δυστυχώς θα συνεχίσει να παραγκωνίζεται η θέση της και η αξία της».

7 Συμπεράσματα

Η τέχνη ανέκαθεν αντιμετωπιζόταν ως ένα λιγότερο χρήσιμο ή περιττό μέσο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στην πραγματικότητα όμως, όπως δίδαξε έμπρακτα η ελληνική κλασική αρχαιότητα, γνώση και συναίσθημα, επιστήμη και ψυχική καλλιέργεια, νόηση και ομορφιά βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση, αν ο στόχος της παιδείας είναι η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας (Μπαμπινιώτης 2008).

Η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε σε μια προσπάθεια προσέγγισης των θέσεων των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία. Παράλληλα διερευνήθηκε το ζήτημα αν και κατά πόσο μπορεί να εφαρμοστεί αποτελεσματικά η μέθοδος «Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (ΜΜΑΙΕ) του Α. Κόκκου από τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αρχικά, στο στάδιο διερεύνησης του πρώτου ερωτήματος και μέσα από την εφαρμογή της ανωτέρω μεθόδου, εντοπίστηκε η θετική στάση των εκπαιδευτικών αναφορικά με την αξιοποίηση της τέχνης στην

εκπαιδευτική διαδικασία και η μη ύπαρξη στρεβλών παραδοχών ως προς τη σημαντικότητα εφαρμογής της.

Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι η αξιοποίηση της τέχνης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση γίνεται ως επί το πλείστον εμπειρικά, μέσα από τα χρόνια διδασκαλίας και τις μεταλαμπαδεύσεις γνώσεων και πρακτικών μεθόδων εφαρμογής των παλαιότερων εκπαιδευτικών προς τους νεότερους, ενώ στερείται του απαραίτητου θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογίας ένταξης. Διαγνώστηκε το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για καινοτόμες μεθόδους και οι προσπάθειες ανεύρεσης τρόπων ένταξης της τέχνης στη διδασκαλία, γεγονός που υποδηλώνει την ανάγκη αξιοποίησής της ως εκπαιδευτική τεχνική.

Με την παρούσα έρευνα, μέσα από τη συλλογή και καταγραφή των στοιχείων που συνελέγησαν με τη χρήση ερωτηματολογίου, ημιδομημένων συνεντεύξεων και την ολιστική προσέγγιση του θέματος μέσω της μεθόδου της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του Α. Κόκκου, η έρευνα, κατάφερε να εντοπίσει τις θέσεις των εκπαιδευτικών πάνω στη χρήση της τέχνης στη διδασκαλία, τους προβληματισμούς τους για την ένταξη νέων μεθόδων, καθώς και τις προϋποθέσεις εισαγωγής τους στη σχολική πραγματικότητα.

Κατά συνέπεια τα αποτελέσματα της έρευνας είναι άκρως ενθαρρυντικά και ίσως να αποτελέσουν το εφαλτήριο για άλλες παρόμοιες μελλοντικές έρευνες στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

8 Προτάσεις

Στην παρούσα έρευνα και δεδομένων των συνθηκών που προαναφέρθηκαν δεν ήταν εφικτή η συμμετοχή μεγαλύτερου αριθμού συμμετεχόντων, οπότε η ερευνήτρια επιφυλάσσεται για το εύρος των αποτελεσμάτων. Σίγουρα όμως μέσω της έρευνας εντοπίστηκε το ενδιαφέρον των εν ενεργεία εκπαιδευτικών για μια πιο συστηματική και μεθοδευμένη αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διδασκαλία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και η ανάγκη ύπαρξης συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογίας.

Κατόπιν των ανωτέρω η ερευνήτρια προτείνει μία εκτενέστερη έρευνα στον πληθυσμό-στόχο της παρούσας ούτως ώστε η συλλογή των δεδομένων να είναι

πληρέστερη και σε μεγαλύτερο εύρος για την συγκεκριμένη ερευνητική εκπαιδευτική βαθμίδα. Παράλληλα, ως πρώτη απόπειρα αναχαίτισης της υπάρχουσας κατάστασης, θα ήταν η πραγματοποίηση επιμορφωτικών σεμιναρίων των εν ενεργεία εκπαιδευτικών μέσα από τα οποία θα μπορούσαν να διδαχθούν το θεωρητικό πλαίσιο της μεθόδου ΜΜΑΙΕ του Α. Κόκκου που χρησιμοποιήσαμε και άλλων πρόσφορων μεθόδων. Μια τέτοια απόπειρα επαφής των επιμορφωτών με τους εκπαιδευτικούς θα μπορούσε να έχει θετικά πρακτικά αποτελέσματα για τον τρόπο εφαρμογής των μεθόδων αναλογικά με το ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου, τις ηλικίες των παιδιών και τις δυνατότητες προσαρμογής και εφαρμογής της κατάλληλης μεθοδολογίας.

Μία δεύτερη πρόταση που θα μπορούσε να εφαρμοστεί προς όφελος της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η επιμόρφωση σε πρώτο επίπεδο των διευθυντών Α/θμιας εκπαίδευσης ή προϊσταμένων σχολικών μονάδων. Η λύση αυτή είναι σίγουρα οικονομικότερη και πιο γρήγορα εφαρμόσιμη λόγω της μικρότερης συμμετοχικής δράσης των υποκειμένων, αλλά ενέχει πάντα τον κίνδυνο της μη σωστής μετάδοσης των δράσεων στους εκπαιδευτικούς.

Τέλος ως λύση θεραπείας, η ερευνήτρια θα πρότεινε την ενσωμάτωση σε σχολές Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. με παιδαγωγικό/εκπαιδευτικό χαρακτήρα υποχρεωτικών μαθημάτων αξιοποίησης των έργων τέχνης ως διδακτική τεχνική.

9 Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

Αριστοτέλης, *Περί ποιητικής*, Μετάφραση Σίμος Μενάρδος, επιμέλεια Ιωάννης Συκουτρής, 1999, Αθήνα: Εστία.

Βαικούση, Δ., Κόκκος, Α. (2019). *Οδηγός Μελέτης για την Θ.Ε. ΕΚΕ 52*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βεργίδης, Δ. (2012). *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Επιστήμη και Κοινωνία Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής*. Τεύχος 29/012. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Βεργίδης, Δ., κ.α. (2010). *Εξωτερική αξιολόγηση του προγράμματος «Εισαγωγική Επιμόρφωση για νεοδιόριστους και προσλαμβανόμενους ως αναπληρωτές εκπαιδευτικούς σχολικού έτους 2009-2010»*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, ΟΕΠΕΚ.

Βεργίδης, Δ., Πρόκου, Ε., (2005), *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Στοιχεία Κοινωνικο-οικονομικής Λειτουργίας και Θεσμικού Πλαισίου*, Τόμος Α', Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Βεργίδης, Δ., Ζάγκος, Χ., κ.α. (2013). *Διαρροή από τις δομές της δια βίου εκπαίδευσης ενηλίκων. Έρευνα για ένα αθέατο πρόβλημα*. Επιμ. Κουτούζης Μ., Αθήνα: Καμπύλη ADV.

Βάμβουκας, Μ. (1991). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Γαλατά, Π.-Β., Βεργίδης, Δ., Δακοπούλου, Α., Καλογρίδη, Σ., Κεδράκα, Κ., Τσιμπουκλή, Α. (2017). *Η διεξαγωγή της έρευνας στην εκπαίδευση ενηλίκων. Εγχειρίδιο Μεθοδολογίας*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ζώνιου, Χ. (2010). *Η Μέθοδος Boal για την εκπαίδευση ενηλίκων*. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Καραλής, Θ., (2005). *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Σχεδιασμός Προγραμμάτων*. Τόμος Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Καραλής, Θ., (2005). *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Αξιολόγηση Προγραμμάτων*. Τόμος Δ'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Καραλής, Θ., (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη Δια Βίου Εκπαίδευση*. Αθήνα: Καμπύλη ΑΕΒΕ.

Καστοριάδης, Κ. (2008). *Παράθυρο στο χάος*. Αθήνα: Ύψιλον.

Καραλής, Θ., Κόκκος, Α., Κουτούζης, Μ., Κουτσονίκος, Γ., Τσιμπουκλή, Α. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Παραδείγματα*. Τόμος Δ΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κόκκος, Α. (2017). *Εκπαίδευση και Χειραφέτηση. Μετασχηματίζοντας στερεοτυπικές αντιλήψεις στο σχολείο και στην εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Κόκκος, Α. (2005α). *Θεωρητικό Πλαίσιο και Προϋποθέσεις Μάθησης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α., (2005). *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Θεωρητικό Πλαίσιο και Προϋποθέσεις Μάθησης*. Τόμος Α΄. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κόκκος, Α. (2008). *Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Τόμος Α΄, Πάτρα: ΕΑΠ.

Κόκκος, Α. & Συνεργάτες (2011). *Εκπαίδευση Μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. & Συνεργάτες (2019). *Διευρύνοντας τη θεωρία του Μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Κόκκος, Α. & Λιοναράκης, Α. (1998). *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Σχέσεις διδασκόντων-διδασκομένων*. Τόμος Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κόκκος, Α. & Παυλάκης, Μ. (2014). *Οι οριζόντιες ικανότητες στις επιχειρήσεις (Business Skills)*. Αθήνα: Σ.Ε.Β.

Κουλαουζίδης, Γ. (2019). *Η μάθηση ως ατομική και κοινωνική διεργασία ανάπτυξης: Σκέψεις επάνω στις αναζητήσεις των Jarvis και Mezirow*. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες. *Διευρύνοντας τη θεωρία του μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Κουλαουζίδης, Γ. (2015). *Αισθητική εμπειρία και μετασχηματισμός ή προσπαθώντας να συνδέσουμε μια εκπαιδευτική μεθοδολογία με τις θεωρητικές προσεγγίσεις της μετασχηματιστικής εκπαίδευσης*. Τεύχος 35, σ.σ.4-15. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Λευθεριώτου, Π. & Παυλή-Κορρέ, Μ. (2014). «Πρόγραμμα γενικής εκπαίδευσης ενηλίκων της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης: παρελθόν, παρόν και μέλλον». Στο Κυρίδης (επιμ.) *Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες και Δια Βίου Μάθηση*, σελ.151-193.

Μάνθου, Χ. (2007). Το παιδαγωγικό πρόγραμμα του Freire. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Τεύχος 10, (17-27).

Παπαναούμ, Ζ. (2003). *Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Παυλάκης, Μ. (2019). *Argyris και Mezirow. Αποκάλυψη μιας σχέσης*. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες. *Διευρύνοντας τη θεωρία του μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Ράικου, Ν. (2013). *Εκπαίδευση Ενηλίκων και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Διερεύνηση δυνατότητας για ανάπτυξη κριτικού στοχασμού μέσα από την αισθητική εμπειρία σε εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.

Ράικου, Ν., Καραλής, Θ. (2019). *Αναζητώντας τα ίχνη της σκέψης του Dewey στο έργο του Mezirow*. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες. *Διευρύνοντας τη θεωρία του μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Σηφάκης, Ν., Κορδία, Σ. (2019). *Ο Mezirow συναντά τον Kegan. Εννοιολογικοί σύνδεσμοι και εφαρμογές στη διδασκαλία της Αγγλικής ως διεθνούς γλώσσα επικοινωνίας*. Στο Α. Κόκκος και συνεργάτες. *Διευρύνοντας τη θεωρία του μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Χρήστου, Μ. (2020). *Αποτίμηση της εφαρμογής της μεθόδου «μετασχηματίζουσα μάθηση μέσα από την αισθητική εμπειρία» στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. Διδακτορική διατριβή. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Φραγκούλης, Ι. & Μίχαλου, Α. (2013). Καταγραφή απόψεων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση παιδιών με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών του Νομού Αχαΐας, «*εκπ@ιδευτικός κύκλος, I, (2)*», 51-68. Αθήνα.

Adorno, Th. (2000). *Αισθητική θεωρία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

ARTiT (2012). *Έκθεση Αξιολόγησης του ARTiT*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Brookfield, S. D. (1986). *Understanding and Facilitating Adult Learning*. The Open University Press.

Creswell, J.W., Creswell, J.D., (2019), *Σχεδιασμός Έρευνας, Προσεγγίσεις Ποιοτικών, Ποσοτικών και Μεικτών Μεθόδων*, Αθήνα: Προπομπός.

Horkheimer, M. (1984). *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*. Στο M. Horkheimer, T. Adorno, κ.ά., *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*. Αθήνα: Ύψιλον.

Freire, P. (1977). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Ράππας.

Freire, P. (2006). *Δέκα επιστολές προς εκείνους που τολμούν να διδάσκουν*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Illeris, K. (2015). *Ο τρόπος που μαθαίνουμε*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Jarvis, P. (2006). *Εκπαίδευση και κατάρτιση εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών: Πλαίσιο Ευρωπαϊκής Πολιτικής*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Kegan, R. (2007). «Ποιο σχήμα μετασχηματίζει; Μια δομο-αναπτυξιακή προσέγγιση στη Μετασχηματίζουσα Μάθηση» Στο J. Mezirow & Συνεργάτες (Επιμ.), *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση* [μτφ. Γ. Κουλαουζίδης] (σσ. 73-105). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Marcuse, H. (1988). *Η Αισθητική Διάσταση*. Αθήνα: Νησίδες.

Mezirow, J. (2007). *Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος*. Στο J. Mezirow και συνεργάτες, *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Mezirow, J. (2007). *Η Μετασχηματίζουσα Μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Mezirow, J. (2007). *Μαθαίνοντας να σκεφτόμαστε όπως ένας ενήλικος*. Στο J. Mezirow και συνεργάτες, *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*. (σσ.43-71). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Rogers, A., (1999), *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές αναφορές

Anderson, T. & Milbrandt, M. (2005). *Art for Life: Authentic Instruction in Art*. New York: McGraw-Hill Higher Education.

Brookfield, St. (1987). *Developing critical thinkers*. San Francisco: Jossey-Bass.

Bryman, A. (2016). *Social Research Methods. 5th edition*. New York: Oxford University Press Inc.

Cranton, P. (2006²). *Understanding and promoting transformative learning*. San Francisco: Josey-Bass.

Dewey, J. (1934 [1980]). *Art as experience*. USA: The Penguin Group.

Dewey, J. (1934). *Art as Experience*. New York: Minton Balch. Efland, D.A. (2002). *Art and Cognition: Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. New York: Teachers College, Columbia University.

Greene, M. (2001). *Variations on a blue guitar. The Lincoln Center Institute lectures on aesthetic education*. New York, NY: Teachers College Press.

Karalis, T., Kampeza, M. & Raikou, N. (2017). Encouraging pre-service teachers to reflect on their teaching during practicum. In Kakana, D-M. & Manoli, P. (eds) *Digital Proceedings from the 3rd International Symposium on New Issues on Teacher Education-INSITE 2015* (Volos, Greece, 11-13 September 2015). Volos: University of Thessaly Press.

Kokkos, A. (2010). *Transformative learning through aesthetic experience: Towards a comprehensive method*. *Journal of Transformative Education*, 8,

Knowles, M., Holton, E., & Swanson, R. (1998). *The Adult Learner*. Houston: Gulf Publishing Company.

Knowles, M. (1970). *The modern practice of Adult Education: Andragogy versus Pedagogy*. New York: Association Press

Marshall, C. & Rossman, G.B. (2015). *Designing Qualitative Research*. 6th edition. California: SAGE Publications Inc.

Merriam, S. B. & Caffarella, R. S. (1999). *Learning in Adulthood*. San Francisco: Jossey-Bass.

Merriam, S. B., Caffarella, R. S. & Baumgartner, L. M. (2007). *Learning in Adulthood*. San Francisco: Jossey-Bass.

Perkins, D. (1994). *The intelligent eye*. Harvard Graduate School of Education.

Perkins, D. (2003). *Making Thinking Visible*. USA: New Horizons for Learning.

Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye: Learning to Think by Looking at Art*. Los Angeles, California: The Getty Education Institute for the Arts.

Schnellert, L., Butler, D. & Higginson, S. (2008). *Co-constructors of data, co constructors of meaning: Teacher professional development in an age of accountability*. *Teaching and Teacher Education*, 24, 725-750.

Rotidi, G. & Karalis, T. (2014). Reflection on Teaching in Higher Education: Critically reflective processes of Greek academics in Hard, Soft, Pure and Applied disciplines. In D. Andritsakou, & L. West (Eds). *What's the point of Transformative Learning? Proceedings of the 1st Conference of ESREA's Network "Interrogating Transformative Process in Learning and Education: An International Dialogue"*, Athens, Greece: ESREA & Hellenic Adult Education Association.

Shor, I. (1993). *Education is Politics - Paulo Freire's Critical Pedagogy*. Στο P. McLaren, & P. Leonard, *Paulo Freire: A Critical Encounter* (σσ. 25-35). New York: Routledge.

Tight, M. (2002). *Key Concepts in Adult Education and Training*. 2nd Edition. New York: Routledge.

Διαδικτυακές βιβλιογραφικές αναφορές

Ιωάννου, Ν. (2014). Χαρακτηριστικά του ενήλικα εκπαιδευομένου και εμπόδια στη μάθηση. Δραστηριότητα Ομαδικής Μάθησης. «Εκπαίδευση των Εκπαιδευτών Ενηλίκων που διδάσκουν σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού». Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την Εκπαίδευση Ενηλίκων (ΑΕΘΕΕ) 2012-2014, http://www.moec.gov.cy/aethee/omadiki_mathisi/fev_2014/1_ananeomeno_evropaiko_thematologio_nikoletta_ioannou.pdf (Ανακτήθηκε στις 04/02/2021).

Κεδράκα, Κ., (2008). *Μεθοδολογία Παρατήρησης*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.adulteduc.gr>

Κόκκος, Α. & Ράικου, Α. (2014). Αξιοποίηση της τέχνης στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων»: Μια καινοτομική πρακτική. «*εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2 (2), 9-23. Διαθέσιμο στο Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.journal.educircle.gr/images/teuxos/2014/teuxos2/1.pdf> (Ανακτήθηκε στις 09/08/2021).

Λαμπράκη-Πλάκα, Μ., (2021). *Πρόσωπα του ήρωα Uomini Famosi στην Ιταλική Αναγέννηση. Ουμανιστές και καλλιτέχνες*. (Βίντεο κλιπ). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.youtube.com/watch?v=qnIFFoOpQBg> (Ανακτήθηκε στις 13/03/2021).

Ντίλιου, Ε. & Κουτούζης, Μ. (2011). Εισαγωγή και αξιοποίηση των ΤΠΕ στα Ολιγοθέσια Σχολεία: Επιμόρφωση, Λήψη Αποφάσεων και Περιορισμοί στους Συλλόγους των Ολιγοθέσιων Δημοτικών του Νομού Εύβοιας. Στο Καλύβας, Ν. Μπέλλου, Ι. Νάτσης, Α. Νικολάου, Α. Τζίμας, Β. & Χ. Χαρίσης (Επιμ.) *Πρακτικά 5^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Καθηγητών Πληροφορικής Δ.Ε. «Η Πληροφορική στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση-Ο ρόλος του καθηγητή Πληροφορικής*

στο *Νέο Σχολείο*.» (Ιωάννινα, 1-3 Απριλίου 2011). Ιωάννινα: Πανελλήνια Ένωση Καθηγητών Πληροφορικής & Εργαστήριο Εφαρμογών Εικονικής Πραγματικότητας στην Εκπαίδευση του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://synedrio.pekap.gr/praktika/50/pdkap.sch/.gr/praktika/ergasies/14.pdf> (Ανακτήθηκε στις 09/08/2021).

Παπαγεωργίου, Ι. (2015). *Θεωρία δειγματοληψίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Κεφ. 1. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: [http://hdl.handle.net/11419/1297\(20/7/2020\)](http://hdl.handle.net/11419/1297(20/7/2020)) (Ανακτήθηκε στις 11/05/2021).

Τσούτσα, Σ. & Κεδράκα, Κ. (2013). Παράγοντες που επηρεάζουν τους φιλολόγους στην παιδαγωγική αξιοποίηση των ΤΠΕ μετά την επιμόρφωσή τους στις νέες τεχνολογίες ανά ειδικότητα: η περίπτωση των φιλολόγων του Ν. Καβάλας. «*εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2» (1), 93-110. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://journal.educircle.gr/images/teuxos/2013/2/teuxos2.pdf> (Ανακτήθηκε στις 13/08/2021).

EURICON Ε.Π.Ε. (2007). *Ανίχνευση επιμορφωτικών αναγκών*. Αθήνα: Ο.Ε.Π.Ε.Κ. Διαθέσιμο στο <http://repository.edulll.gr/981> (Ανακτήθηκε στις 12/08/2021).

Greeff, M. (2020). *Conducting Qualitative Research During a Period of lockdown and social distancing*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://www.healthsciences.nwu.ac.za/sites/health-sciences.nwu.ac.za/files/files/Health_Ethics/COVID-19_Uploading/Greeff_M_Qualitative_research_during_the_Covid-19_pandemic_Final.pdf [Greeff M_Qualitative_research_during_the_Covid-19_pandemic_Final.pdf](https://www.healthsciences.nwu.ac.za/sites/health-sciences.nwu.ac.za/files/files/Health_Ethics/COVID-19_Uploading/Greeff_M_Qualitative_research_during_the_Covid-19_pandemic_Final.pdf) (nwu.ac.za) (Ανακτήθηκε στις 10/05/2021).

10 Παραρτήματα

10.1 Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο

Απαντήσεις ερωτηματολογίου

10.2 Παράρτημα Β

Πρόσκληση συνέντευξης

10.3 Παράρτημα Γ

Έντυπο συναίνεσης

10.4 Παράρτημα Δ

Πρωτόκολλο συνέντευξης

Α΄ στάδιο απομαγνητοφωνήσεων

Β΄ στάδιο απομαγνητοφωνήσεων

10.5 Παράρτημα Ε

Σχάρα παρατήρησης

10.6 Παράρτημα ΣΤ

Εφαρμογή της μεθόδου ΜΜΑΙΕ του Α. Κόκκου

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Εκπαίδευση Ενηλίκων» της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Σκοπός της έρευνας είναι η καταγραφή των θέσεων των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ως προς τη χρήση της τέχνης στη εκπαίδευση και η αποτελεσματική αξιοποίησή της.

Η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύ σημαντική και οι ειλικρινείς απαντήσεις σας θα βοηθήσουν στο σκοπό της. Τα δεδομένα που θα αντληθούν είναι ανώνυμα και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για το σκοπό της έρευνας και κανένα προσωπικό δεδομένο δεν θα παραχωρηθεί σε τρίτους.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συμμετοχής σας.

Με εκτίμηση Σπυριδούλα Μπρίκου

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια του Προγράμματος

Εκπαίδευση Ενηλίκων του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».

Ερωτηματολόγιο

1^ο Μέρος: Ατομικά στοιχεία

(Σημειώστε την επιλογή σας)

1) Φύλο

- Άνδρας
- Γυναίκα

2) Ηλικία

- 22-30 ετών
- 31-40 ετών
- 41-50 ετών
- 51-60 ετών
- 61-67 ετών

3) Σπουδές

- Βασικές σπουδές
- Μεταπτυχιακό τίτλος σπουδών
- Διδακτορικό τίτλος σπουδών

4) Τύπος σχολικής μονάδας της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που εργάζεστε

- Νηπιαγωγείο
- Δημοτικό

5) Διδακτική εμπειρία

- 1-5 έτη
- 6-10 έτη
- 11-15 έτη
- 16-20 έτη
- 21-25 έτη
- 26-30 έτη
- 31-35 έτη

6) Έχετε παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων στο παρελθόν;

- Ναι

- Όχι

2^ο Μέρος: Αξιοποίηση της τέχνης στην διδασκαλία

7) Ποιες από τις ακόλουθες εκπαιδευτικές τεχνικές έχετε χρησιμοποιήσει συχνότερα στη διδασκαλία σας; (Σημειώστε την επιλογή, μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία επιλογές)

- Συζήτηση
- Καταιγισμό ιδεών
- Παιχνίδι ρόλων
- Ομάδες εργασίας
- ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών)
- Αξιοποίηση έργων τέχνης
- Μαιευτική
- Άλλο

8) Ποιες από τις ακόλουθες μορφές τέχνης έχετε χρησιμοποιήσει συχνότερα στη διδασκαλία σας; (Σημειώστε την επιλογή, μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία επιλογές)

- Κινηματογράφος
- Εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική κ.α.)
- Χορός
- Μουσική
- Λογοτεχνία
- Άλλο

9) Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας εκπαιδευτήκατε στη διδασκαλία με τη χρήση της τέχνης; (Σημειώστε την επιλογή σας)

- Ναι
- Όχι

10) Πόσο χρήσιμη πιστεύετε ότι είναι η αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση; (Σημειώστε την επιλογή σας)

- Καθόλου
- Ελάχιστα
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

11) Πόσο σημαντική θεωρείτε τη χρήση του κινηματογράφου στην εκπαίδευση ενηλίκων; (Σημειώστε την επιλογή σας)

- Καθόλου
- Ελάχιστα
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

12) Πόσο σημαντική θεωρείτε τη χρήση των εικαστικών τεχνών στην εκπαίδευση ενηλίκων; (Σημειώστε την επιλογή σας)

- Καθόλου
- Ελάχιστα
- Λίγο
- Μέτρια
- Πολύ
- Πάρα πολύ

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας.

Απαντήσεις ερωτηματολογίου

1^ο Μέρος

Συμμετέχοντες	Φύλο	Ηλικία	Σπουδές	Σχολική μονάδα εργασίας	Εμπειρία	Παρακολούθηση προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων
A1	Γ	51-60	ΒΣ	N	31-35	Όχι
A2	Γ	41-50	ΜΣ	Δ	16-20	Όχι
A3	Γ	31-40	ΒΣ	N	16-20	Όχι
A4	Γ	31-40	ΜΣ	N	1-5	Όχι

Γ= Γυναίκα

ΒΣ= Βασικές Σπουδές

ΜΣ= Μεταπτυχιακές Σπουδές

N= Νηπιαγωγείο

Δ= Δημοτικό

2^ο Μέρος

Συμμετέχοντες	Εκπαιδευτικές τεχνικές στη διδασκαλία	Μορφές τέχνης στη διδασκαλία	Εκπαίδευση στη χρήση τέχνης στη διδασκαλία	Χρησιμότητα της τέχνης στην Π.Ε.	Σημαντικότητα του κινηματογράφου στην Ε.Ε.	Σημαντικότητα των εικαστικών τεχνών στην Ε.Ε.
A1	Μαιευτική	Εικαστικά	Όχι	Πάρα πολύ	Πολύ	Πάρα πολύ
A2	Ομάδες εργασίας	Εικαστικά	Όχι	Πολύ	Πολύ	Πολύ
A3	Συζήτηση	Εικαστικά	Ναι	Πολύ	Λίγο	Πολύ
A4	Συζήτηση	Εικαστικά	Ναι	Πολύ	Πολύ	Μέτρια

Π.Ε.= Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Ε.Ε.= Εκπαίδευση ενηλίκων

Παράρτημα Β

Πρόσκληση συνέντευξης

Αγαπητέ κύριε/κυρία,

ονομάζομαι Σπυριδούλα Μπρίκου είμαι φοιτήτρια του μεταπτυχιακού προγράμματος εκπαίδευση ενηλίκων της σχολής ανθρωπιστικών σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και διεξάγω έρευνα με θέμα: "Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων. Διδακτική προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης".

Λόγω της προσέγγισης του ανωτέρω θέματος θεώρησα ότι είστε το κατάλληλο άτομο για να συνδράμει στην έρευνα μου, το ενδιαφέρον μου στρέφεται στις θέσεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την αξιοποίηση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς και την εξοικείωσή τους με τις μεθόδους χρήσης της.

Για την παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιηθεί συνέντευξη για τη συλλογή δεδομένων. Η συνέντευξη θα έχει διάρκεια περίπου 20-30 λεπτά στο σύνολό της και θα πραγματοποιηθεί σε δύο επιμέρους στάδια διάρκειας 10-15 λεπτών, μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας σε ατομική επικοινωνία (βιντεοκλήση), οπότε σε χώρο που διευκολύνει την πρόσβαση σας. Θα διενεργηθεί κατά τη χρονική περίοδο από 19 μέχρι 21 Μαΐου. Η πρώτη θα λάβει χώρα πριν την εφαρμογή της μεθόδου «Μετασχηματίζουσας Μάθησης μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας» (ΜΜΑΙΕ) του Α. Κόκκου στις 19 Μαΐου και η δεύτερη φάση μετά την εφαρμογή της μεθόδου στις 21 Μαΐου. Η συνέντευξη θα ηχογραφείται με ηλεκτρονικό μέσο και οποιοδήποτε τμήμα της αυτούσιο ή συντετμημένο θα διατεθεί στα πλαίσια της ακαδημαϊκής δημοσίευσης με τρόπο που να διασφαλίζεται η ανωνυμία σας και η ανωνυμία των προσωπικών σας δεδομένων. Μπορείτε σε οποιοδήποτε χρονικό στάδιο της συνεντεύξεως θέλετε να αποχωρήσετε, να αρνηθείτε τη συμμετοχή σας και να ζητήσετε τη μη καταγραφή ή δημοσιοποίηση των απαντήσεών σας.

Εάν και εφόσον συμφωνείτε παρακαλώ όπως απαντήσετε στην παρούσα πρόσκληση το συντομότερο δυνατόν και αποστείλετε υπογεγραμμένο το συνημμένο

έντυπο συναίνεσης. Είμαι στη διάθεσή σας για οποιεσδήποτε πληροφορίες ή διευκρινίσεις.

Με εκτίμηση,
Σπυριδούλα Μπρίκου

Παράρτημα Γ

Έντυπο συναίνεσης

Με το παρόν δηλώνω ότι ενημερώθηκα από την ερευνήτρια για τα δικαιώματά μου και τη διασφάλιση της ανωνυμίας των προσωπικών μου δεδομένων με τη χρήση ψευδώνυμου.

Επιπροσθέτως δηλώνω υπεύθυνα ότι δέχομαι να συμμετάσχω στην έρευνα με θέμα: «Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης» και επιτρέπω τη μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων που θα ακολουθήσουν, στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, καθώς και την ακαδημαϊκή αξιοποίηση των δεδομένων που θα προκύψουν.

Ημερομηνία

Ο/Η Δηλών/ούσα

Παράρτημα Δ

Πρωτόκολλο συνέντευξης

Α΄ Φάση συνέντευξης: Πριν τη μέθοδο Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ).

Ωρα συνέντευξης:

Ημερομηνία:

Τόπος:

Άτομο που παίρνει τη συνέντευξη:

Άτομο που δίνει τη συνέντευξη:

Ερωτήσεις Α΄ φάσης συνέντευξης

1. Τι συναισθήματα σας γεννά η χρήση της τέχνης στην εκπαίδευση;
2. Θεωρείτε ότι η αξιοποίηση της τέχνης μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα της μαθησιακής διεργασίας;
3. Θεωρείτε ότι δυσχεραίνει ή διευκολύνει η αξιοποίηση της τέχνης τη διδασκαλία σας;
4. Θεωρείτε ότι η τέχνη μπορεί να προάγει τον κριτικό στοχασμό και σε τι βαθμό;
5. Θεωρείτε ότι έχετε τις κατάλληλες δεξιότητες για την αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στη διδασκαλία σας (κινηματογράφος, εικαστικά έργα τέχνης);
Αν ναι, με τι κριτήρια θα επιλέγατε ένα έργο τέχνης προκειμένου να το εντάξετε στη διδασκαλία σας;
Αν όχι, θεωρείτε ότι έτσι υποβαθμίζετε η αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικής τεχνικής;
6. Ποιοι θεωρείται ότι είναι οι ανασταλτικοί παράγοντες στην αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαίδευση;
7. Θα σας ενδιέφερε μία επιμόρφωση πάνω σε μεθόδους αξιοποίησης και ανάλυσης έργων τέχνης;
8. Γνωρίζετε την διδακτική μέθοδο προσέγγισης MMAIE;
9. Γνωρίζετε άλλες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση;

Απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων

Το προφίλ των συνεντευξιαζόμενων του δείγματος αποτελείται από τα κάτωθι χαρακτηριστικά (όπου Α1, Α2, ...: οι συμμετέχοντες):

Α1: Γυναίκα, ηλικίας 51 με 60 ετών, πρώτο πτυχίο Σχολή Νηπιαγωγών, εξομοίωση πτυχίου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, 30-35 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Α2: Γυναίκα, ηλικίας 41 με 50 ετών, βασικό πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ολοκληρώνει το μεταπτυχιακό στις Σύγχρονες Τάσεις στην Γλωσσολογία για Εκπαιδευτικούς, 15-20 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Α3: Γυναίκα. ηλικίας 31 με 40 ετών, βασικό πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, 15-20 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Α4: Γυναίκα, ηλικίας 31 με 40 ετών, πρώτο πτυχίο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, μεταπτυχιακό στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση, 1-5 έτη εμπειρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Α΄ Φάση συνέντευξης: Πριν την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ).

1. Τι συναισθήματα σας γεννά η χρήση της τέχνης στην εκπαίδευση;

Α1: Άκρως συγκινητικά δηλαδή πάρα πολύ συγκινητικά συναισθήματα δηλαδή το πόσο συγκινούμαι όταν βλέπω μικρά παιδιά να θαυμάζουν ένα πίνακα, όταν βλέπω μικρά παιδιά να προσπαθούν να κάνουν με τον πηλό, να μιμηθούν ένα άγαλμα κάτι που μπορεί να τους δείξω το δίσκο της Φαιστού όταν μιλάμε ας πούμε για τη γραφή και τους δείξουμε το δίσκο της Φαιστού και μιλάμε για τα γράμματα και προσπαθούμε να το φτιάξουμε, αυτό είναι καταπληκτικό όταν τα βλέπεις να προσπαθούν να το αναπαραστήσουν πάλι, να κάνω τα γράμματα περίπου να μοιάζουν

το πως συγκινείσαι όταν βλέπεις τα παιδιά. Ενώ λες σε μία πολύ μικρή ηλικία δεν θα παρουσιάζεις ποτέ ένα έργο τέχνης έναν Πικάσο ένα ξέρω εγώ.. Έλληνες Χατζηκυριάκο-Γκίκα ή άλλους που μπορεί να χρησιμοποιήσουμε εμείς και λες τώρα τι θα καταλάβει και εκπλήσσεσαι φοβερά με αυτά που βλέπει με αυτά που παρατηρεί και με αυτά που καταλαβαίνει.

A2: Μου γεννά συναισθήματα δημιουργικότητας, ολοκλήρωσης, διαμορφώνει ένα γενικότερο πλαίσιο ενσυναίσθησης και δημιουργικότητας μέσα στην τάξη, οπότε είναι όλα θετικά αυτά που μου δημιουργεί, τα συναισθήματα.

A3: Εμένα μου αρέσει πιο πολύ η ευαισθητοποίηση που προκύπτει μέσα από τα έργα τέχνης γενικά σε ευαίσθητα θέματα όπως μετανάστευση, το bullying και οτιδήποτε, περισσότερο τα χρησιμοποιούμε σαν μέσο να ευαισθητοποιήσουμε τα παιδιά, έτσι τα χρησιμοποιώ, σαν μέσο ευαισθητοποίησης.

A4: Σίγουρα όπως είπα είναι ένας ακόμα εναλλακτικός τρόπος διδασκαλίας είναι θεωρώ.. ότι μπορείς να πάρεις πολλά πράγματα δηλαδή είναι σαν ένα έναυσμα για να ξεκινήσεις τη συζήτηση με τους μαθητές και μέσα από αυτό να ξεκινήσεις και να σε οδηγήσει σίγουρα σε μονοπάτια καινούργια που μπορείς και εσύ να μάθεις αλλά και οι μαθητές μέσα από αυτό. Είναι κάτι καινούργιο κάτι που δεν γνωρίζεις εκ των προτέρων και σίγουρα παρουσιάζει ενδιαφέρον μεγάλο.

2. Θεωρείτε ότι η αξιοποίηση της τέχνης μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα της μαθησιακής διεργασίας;

A1: Ναι, για αυτό είμαι απόλυτα σίγουρη. Για αυτό είμαι απόλυτα σίγουρη γιατί ξεφεύγουμε, ξεφεύγεις από τη ρουτίνα. Δηλαδή γενιές και γενιές έχουν μεγαλώσει με ένα συγκεκριμένο μοτίβο το οποίο γίνεται τώρα αυτή τη στιγμή, και παγκόσμια αλλά και στην Ελλάδα, γίνεται μεγάλος αγώνας να ξεφύγουμε από την οργανωμένη διδασκαλία και την οργανωμένη μάθηση και να προβούμε σε άλλους τρόπους δηλαδή να το βγάλουμε από πάνω μας αυτό το πράγμα, σε πιο καινοτόμες δράσεις, σε διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των πραγμάτων από τη στείρα μάθηση.

A2: Σίγουρα, είμαι σίγουρη γι' αυτό μπορεί να γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της και μέσω της τέχνης να βελτιωθεί η διαδικασία τόσο για εκπαιδευτές όσο και για εκπαιδευόμενους.

A3: Πολύ. Είναι ένα αντικείμενο στα χέρια μας που μας βοηθάει να διαπραγματευτούμε θέματα πιο ευαίσθητα, να προκαλέσουμε στα παιδιά συναισθήματα τα οποία δεν θα μπορούσαμε με κάποιο άλλο μέσο.

A4: Θεωρώ ότι είναι ένας ακόμα τρόπος να γίνει αυτό και σίγουρα ο εμπλουτισμός των τρόπων που χρησιμοποιούμε για την διδασκαλία την εξελίσσει κιόλας την εκπαιδευτική διαδικασία.

3. Θεωρείτε ότι δυσχεραίνει ή διευκολύνει η αξιοποίηση της τέχνης τη διδασκαλία σας;

A1: Διευκολύνει. Δεν είναι πάντα το κριτήριο αν θα την κάνει πιο δύσκολη ή θα την κάνει πιο εύκολη μπορεί να γίνει πιο δύσκολη αλλά το αποτέλεσμα να είναι πιο καλό να έχεις περισσότερο κέρδος το κριτήριο δεν μπορεί να είναι αν η διδασκαλία θα είναι εύκολη ή δύσκολη, μπορεί να είναι πολύ δύσκολη, πολύ πιο εύκολα μπορείς να μάθεις κάτι με έναν άλλο τρόπο χωρίς να χρησιμοποιήσει στην τέχνη το κέρδος όμως από κει μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερο και σε πολλούς άλλους τομείς.

A2: Σίγουρα τη διευκολύνει δεν θεωρώ ότι τη δυσχεραίνει σε κανένα επίπεδο.

A3: Τη διευκολύνει πάρα πολύ.

A4: Όχι θεωρώ ότι τη διευκολύνει απλά μέσα από αυτή ίσως οδηγηθείς σε άλλα θέματα προς συζήτηση που δεν είχες προσχεδιάσει είναι λίγο πιο άγνωστο το που θα σε οδηγήσει, αλλά θεωρώ σίγουρα ότι είναι χρήσιμο.

4. Θεωρείτε ότι η τέχνη μπορεί να προάγει τον κριτικό στοχασμό και σε τι βαθμό;

A1: Εε.. Για τον κριτικό στοχασμό δεν μπορώ να πω ότι προάγει, προσφέρει όμως παρά πάρα πολλά πράγματα. Δηλαδή μπορεί ο άνθρωπος να δει πτυχές του εαυτού του, της ψυχής του, της ψυχοσύνθεσης του, του χαρακτήρα του, να δει δηλαδή να ανακαλύψει πράγματα για τον εαυτό του που δεν τα ξέρει, μπορεί να μάθει πράγματα που δεν τα ξέρει. Δηλαδή δεν ξέρω αν αυστηρά αναπτύσσεται η κριτική του σκέψη, σίγουρα όμως δεν μπορείς βλέποντας ένα σπουδαίο έργο τέχνης, ένα πίνακα ζωγραφικής, δηλαδή υψηλής αισθητικής, μέσα από αυτό να μη μάθεις. Δηλαδή ακόμα και σε μικρά παιδιά, σε πολύ μικρή ηλικία, δηλαδή σε αυτήν που έρχομαι εγώ σε επαφή, όταν ας πούμε εγώ τους δείχνω την Guernica και αρχίζουμε και συζητάμε

θα αναφερθούμε και στο γεγονός, πως, γιατί συνέβη, που αναφέρεται, θα το δούμε, θα παρατηρήσουμε, πόσο μάλιστα ένας ενήλικας όταν του πεις ότι αυτό το πράγμα ο Πικάσο.. αυτό το έργο ο Πικάσο το έκανε για ένα συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Δεν ξέρω απόλυτα αν είναι κριτική σκέψη, αν αναπτύσσεται δηλαδή η κριτική σκέψη, αλλά σίγουρα αναπτύσσονται πάρα πολλά στοιχεία του χαρακτήρα ενός ανθρώπου, δηλαδή στην προσωπικότητά του μπαίνουν πράγματα, μέσα από αυτό, παρατηρώντας ένα έργο τέχνης, οποιαδήποτε μορφή τέχνης, είτε είναι μουσικό, είτε είναι ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική. Δεν θεωρώ ότι... δεν μπορώ να το εστιάσω απόλυτα στην κριτική σκέψη, αλλά σίγουρα υπάρχουν χίλιοι τρόποι να μάθεις πράγματα και γενικότερα, αλλά και για τον εαυτό σου τον ίδιο.

A2: Ναι, θεωρώ ότι μπορεί να τον προάγει σε πολύ σημαντικό βαθμό. Η τέχνη μπορεί να είναι κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός κριτικά σκεπτόμενου ανθρώπου.

A3: Θεωρώ ότι πάρα πολύ μπορεί να τον προάγει τον κριτικό στοχασμό, γιατί μπορούμε να μπούμε σε βάθος μέσα στο έργο τέχνης, να κάνουμε ερωτήσεις, μπορούμε να βάλουμε τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν την κριτική τους σκέψη και να εμβαθύνουνε στο θέμα που διαπραγματευόμαστε.

A4: Σίγουρα μπορεί να τον προάγει γιατί η τέχνη βασικά είναι.. ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε δηλαδή τα έργα τέχνης είναι εντελώς υποκειμενικός και ο καθένας μπορεί να αναπτύξει τον τρόπο σκέψης του, το πώς αντιλαμβάνεται ένα έργο τέχνης, τι εισπράττει μέσα από αυτό, τι σκέψεις μπορεί να κάνει, συνεπώς ναι θεωρώ ότι την αναπτύσσει την κριτική σκέψη.

5. Θεωρείτε ότι έχετε τις κατάλληλες δεξιότητες για την αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στη διδασκαλία σας (κινηματογράφος, εικαστικά έργα τέχνης);

A1: Όχι σε αυτά τα πράγματα περισσότερο και εγώ λειτουργώ σαν θεατής με την εμπειρία που μπορεί να έχω σαν άνθρωπος περισσότερο, στην ηλικία που είμαι και με τα χρόνια εμπειρίας που έχω περισσότερο λειτουργώ σαν άνθρωπος με ότι μπορεί να είχα εγώ από τη δική μου ζωή προσπαθώντας και εγώ κάθε φορά να βελτιώνομαι και στη δουλειά μου και κυρίως σαν άνθρωπος παρακολουθώντας κάποια κινηματογραφικά έργα που ακούω ότι είναι καλά θα πάω να τα δω ένα σπουδαίο

ζωγράφο Θα καθίσω να παρατηρήσω, να δω έργα του, στη δουλειά μου πάλι προσπαθώ να μαθαίνω, πράγματα που συμβαίνουν στη μουσική, ότι γίνεται γύρω μας σε επίπεδο πολιτισμού προσπαθώ να ενημερώνομαι, για να μπορώ να ανταποκρίνομαι και καλύτερα στη δουλειά μου, αλλά σαν εκπαιδευτικός από τις δικές μου σπουδές, είμαι βέβαια και ένας εκπαιδευτικός με 30 χρόνια προϋπηρεσίας δεν μπορώ να πω ότι πήρα πράγματα, ήταν όλα πράγματα που αφορούν τη δική μου προσωπική αναζήτηση και ως άνθρωπος και ως εκπαιδευτικός.

Αν όχι, θεωρείτε ότι έτσι υποβαθμίζετε η αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικής τεχνικής;

Κοιτάζτε να δείτε σίγουρα ένας άνθρωπος ο οποίος έχει σπουδές πάνω στην τέχνη μπορεί να δει πράγματα και να προσεγγίσει πράγματα πολύ καλύτερα αλλά και πάλι όμως εγώ θεωρώ ότι αυτοί που ζωγράφισαν οι γλύπτες δεν αναφέρονται σε ανθρώπους που έχουν κάνει σπουδές αναφέρονται στον κόσμο και αυτοί που θαυμάζουν τα έργα τους δεν θεωρώ ότι έχουν όλοι σπουδές και γνώσεις πάνω στις τέχνες, η τέχνη μπορεί να συγκινήσει και τον πιο απλό άνθρωπο που έχει τουλάχιστον κάποια προσωπικά δικά του στάνταρ που θέλει να φτάσει. Δεν νομίζω ότι η τέχνη πρέπει να έχεις σπουδές για να την προσεγγίσεις μπορεί να μην μπορεί κάποιος να χαρακτηρίσει τι τεχνική είναι αυτή, να καταλάβει αμέσως αν είναι σουρεαλισμός αν είναι οτιδήποτε άλλο να μην μπορεί να πει τη λέξη έλα να το θαυμάσεις. Όχι δεν θεωρώ καθόλου όχι, όχι.

A2: Όπως προανέφερα όσες φορές έχω αξιοποιήσει κάποια μορφή τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία το έχω κάνει καθαρά εμπειρικά και μέσα από τις γνώσεις που έχω αποκτήσει από τη συναναστροφή μου στη σχολική πραγματικότητα με συναδέλφους παλαιότερους από εμένα, είτε εμπειρικά είτε πρακτικά δηλαδή χωρίς να γνωρίζω κάποια συγκεκριμένη μέθοδο και σίγουρα δεν βοήθησε και το γεγονός ότι δεν έχω διδαχθεί για κάτι τέτοιο για το πώς θα μπορούσα δηλαδή να αξιοποιήσω την τέχνη στο μάθημα, στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Αν όχι, θεωρείτε ότι έτσι υποβαθμίζετε η αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικής τεχνικής;

Ναι σίγουρα εάν δεν έλεγα ότι υποβαθμίζεται θα έλεγα σίγουρα ότι παραγκωνίζεται, από τη στιγμή και μόνο που δεν είναι ενταγμένη σε επίπεδο πανεπιστημίου στη διαδικασία δηλαδή της εκπαίδευσης, πάνω στο πως μπορεί να ενταχθεί η τέχνη μέσα

στην εκπαιδευτική διαδικασία, τότε σίγουρα δεν της έχει δοθεί η πρέπουσα σημασία οπότε και σαν αποτέλεσμα δεν μπορεί να ενταχθεί και μέσα στη διαδικασία με το σωστό τρόπο.

A3: Όχι.

Αν όχι, θεωρείτε ότι έτσι υποβαθμίζετε η αξιοποίηση της τέχνης ως εκπαιδευτικής τεχνικής;

Σίγουρα αν είχα περισσότερες γνώσεις θα μπορούσα να την αξιοποιήσω σε μεγαλύτερο βαθμό. Περιορίζομαι σε κάποια πολύ γενικά πράγματα τα οποία και αυτά όμως με βοηθάνε αλλά σαφώς δεν θα είναι το ίδιο αν είχα μεγαλύτερη εμπειρία.

A4: Σίγουρα θα πρέπει να πάρω πληροφορίες για οτιδήποτε θελήσουμε να παρουσιάσουμε εκ των προτέρων πρέπει να πάρουμε πληροφορίες, να διαβάσουμε για αυτό να το έχουμε μελετήσει καλά θεωρώ ότι ναι ότι επιλέξω να παρουσιάσω σίγουρα θεωρώ ότι το έχω μελετήσει πιο πριν και έχω τις γνώσεις τις κατάλληλες για αυτό και τις δεξιότητες.

Αν ναι, με τι κριτήρια θα επιλέγατε ένα έργο τέχνης προκειμένου να το εντάξετε στη διδασκαλία σας;

Εμείς ως εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας σίγουρα έχει να κάνει με το ποιο είναι το αντικείμενο της διδασκαλίας εκείνη την περίοδο, δηλαδή αναλόγως με το θέμα που θέλεις να δουλέψεις στην τάξη σίγουρα επιλέγεις και ένα αντίστοιχο έργο τέχνης, μετά έχει να κάνει με την ηλικία των μαθητών σου, με το θέμα που θες να συζητήσεις, με το τι έχεις δουλέψει μέχρι τώρα είναι πάρα πολύ παράγοντες που παίζουν ρόλο σε αυτό στο τι θα επιλέξεις.

6. Ποιοι θεωρείται ότι είναι οι ανασταλτικοί παράγοντες στην αξιοποίηση των έργων υψηλής αισθητικής στην εκπαίδευση;

A1: Κοιτάζτε να δείτε αν μιλάμε τώρα για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση ανασταλτικοί παράγοντες είναι η έλλειψη μέσων να πας να τα προσεγγίσεις αυτά ειδικά στην επαρχία έχουμε τη δυσκολία να πάμε σε χώρους που παράγουν πολιτισμό αυτό είναι κάτι που δυσχεραίνει αλλά το να ακούσουμε ένα κομμάτι κλασικής μουσικής το να επιλέξουμε ως αφορμή για ένα project που θα δουλέψουμε στο σχολείο ένα πίνακα ζωγραφικής ή ένα γλυπτό αυτά δεν νομίζω, νομίζω ότι μπορείς να τα κάνεις άνετα δεν υπάρχει κάτι που μπορεί να σε δυσκολέψει πάνω σε αυτό.

A2: Η έλλειψη μεθόδου, η έλλειψη κατάλληλης τεχνικής και του τρόπου με τον οποίο μπορεί να γίνει. Όταν δεν υπάρχει το θεωρητικό πλαίσιο από πίσω που θα μπορούσε να υποστηρίξει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει σωστά ώστε να ενταχθεί μέσα στο μάθημα σίγουρα αυτό είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας για όποιον θα το επιχειρούσε.

A3: Η δική μας έλλειψη γνώσεων, η προσωπική μου έλλειψη, δηλαδή δεν μπορώ να γνωρίζω όλα τα έργα υψηλής αισθητικής δεν τα γνωρίζω από μόνη μου και επίσης και το πώς θα τα διαπραγματευτώ δηλαδή μπορεί να υπήρχαν και άλλα πράγματα που θα μπορούσα να κάνω τα οποία δεν τα γνωρίζω να τα κάνω. Γνωρίζω τα πολύ επιφανειακά πράγματα δεν μπαίνω πολύ σε βάθος και αυτά θεωρώ ότι είναι σημαντικά αλλά όχι σε πολύ μεγάλο βάθος.

A4: Αν έχει να κάνει με τον κινηματογράφο ή ας πούμε με το θέατρο κάτι δηλαδή που θα πρέπει να βγεις εκτός σχολικής μονάδας είναι αρκετά δύσκολο το θέμα γραφειοκρατίας δηλαδή να βγάλεις τους μαθητές εκτός τάξης. Η γραφειοκρατία θεωρώ ότι είναι και η μετάβαση στον τόπο πρέπει να πας κάθε φορά. Αν παραμείνεις μέσα στο σχολείο δεν θεωρώ ότι υπάρχουν δυσκολίες σε αυτό.

7. Θα σας ενδιέφερε μία επιμόρφωση πάνω σε μεθόδους αξιοποίησης και ανάλυσης έργων τέχνης;

A1: Ναι πάρα πολύ. Πραγματική όμως εκπαίδευση όχι ένα σεμινάριο μιας μέρας. Δηλαδή πραγματικά να μπούμε και εμείς να γίνουμε μαθητές ενός εργαστηρίου που θα μας μάθει τρόπους όχι θεωρητικούς πρακτικούς με τους οποίους θα μπορούμε με τα μικρά παιδιά να προσεγγίσουμε τα έργα τέχνης.

A2: Θα με ενδιέφερε πάρα πολύ στο επίπεδο όμως που βρίσκομαι τώρα της εμπειρίας που έχω της σχολικής, της πρακτικής ως εκπαιδευτικός της τάξης, θα με ενδιέφερε μία επιμόρφωση η οποία θα βασίζεται κυρίως στην πρακτική εφαρμογή. Θα ήθελα να έχω το θεωρητικό πλαίσιο ως βάση, τη γνώση δηλαδή της μεθόδου αλλά θα ήθελα πολύ περισσότερο αυτό το επιμορφωτικό σεμινάριο να ασχολείται με το πώς πρακτικά θα μπορούσα να εφαρμόσω κάτι μέσα στην τάξη.

A3: Ναι πολύ.

A4: Σίγουρα θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντική έως και απαραίτητη.

**8. Γνωρίζετε την διδακτική μέθοδο προσέγγισης Μετασχηματίζουσα
Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (MMAIE);**

A1: Όχι καθόλου δεν το έχω ακούσει αυτό.

A2: Όχι, δεν τη γνωρίζω.

A3: Όχι.

A4: Όχι. Δεν τη γνωρίζω.

9. Γνωρίζετε άλλες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση;

A1: Τώρα αξιοποίησης της τέχνης εε.. Μπορώ να μιλάω μόνο για το δικό μου χώρο δηλαδή στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή δεν μπορεί να έχω, δηλαδή τη μουσική τη χρησιμοποιούμε ας πούμε πάρα πολύ τη ζωγραφική πάρα πολύ δεν μπορώ να... πιθανόν να μην καταλαβαίνω και την ερώτησή σας ακριβώς, μήπως μπορείτε να μου το κάνετε πιο αναλυτικά να δω τι θέλετε να πείτε με αυτό δηλαδή;

(Διευκρίνιση ερευνήτριας: Ναι, μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης στην εκπαίδευση όπως είναι η μέθοδος που σας προανέφερα, όπως είναι η μέθοδος ΑΑΑΑ της Γ. Μέγα κ.α.).

Όχι, όχι, συγκεκριμένα πρόσωπα που αναφέρεστε εγώ δεν τα γνωρίζω, εγώ ξέρω τον τρόπο που χρησιμοποιώ εγώ την τέχνη στις δικές μου πολύ μικρές ηλικίες με διάφορες μεθόδους προσπαθώ να μάθω τα παιδιά μου κάποια πράγματα δηλαδή παρουσιάζοντας τους έναν πίνακα προσπαθώ να τα βάλω να παρατηρούν προσπαθώ να τα βάλω να ξεχωρίσουν τα χρώματα προσπαθώ να τους βάλω να ξεχωρίσουν τα συναισθήματα που εκφράζουν τα πρόσωπα προσπαθούμε να αντιγράψουμε τον πίνακα να μιλήσουμε για τα συναισθήματα που πιθανόν έχει αυτό που βλέπουμε ή τι συναισθήματα μας δημιουργεί βλέποντας το, τις συγκεκριμένες μεθόδους επειδή η δική μου ηλικία που δουλεύω εγώ είναι πάρα πολύ μικρή, πάρα πολύ μικρά παιδιά, συγκεκριμένα τέτοιες μεθόδους δεν τις γνωρίζω και δεν ξέρω αν, μπορεί να τις χρησιμοποιώ και να μην τις γνωρίζω πώς τις λένε δηλαδή. Αλλά όχι δεν έχω υπόψη μου.

A2: Όχι, όχι, όσες φορές έχω αξιοποιήσει την τέχνη στην εκπαιδευτική διαδικασία το έχω κάνει καθαρά πρακτικά και εμπειρικά.

A3: Όχι είναι εμπειρικός ο τρόπος που χρησιμοποιούμε εμείς την τέχνη στο νηπιαγωγείο.

A4: (Η συνεντευξιαζόμενη ζητά προκαταβολικά κάποιο παράδειγμα στην συγκεκριμένη ερώτηση και δίνονται παραδείγματα από την ερευνήτρια όπως π.χ. η μέθοδος ΑΑΑΑ της Γ. Μέγα κ.α.).

Όχι αυτή τη στιγμή δεν έχω κάποια υπόψη μου.

B΄ Φάση συνέντευξης: Μετά την εφαρμογή της μεθόδου Μετασχηματίζουσα Μάθηση μέσω της Αισθητικής Εμπειρίας του Α. Κόκκου (ΜΜΑΙΕ).

Ωρα συνέντευξης:

Ημερομηνία:

Τόπος:

Άτομο που παίρνει τη συνέντευξη:

Άτομο που δίνει τη συνέντευξη:

Ερωτήσεις Β΄ φάσης συνέντευξης

1. Πιστεύετε ότι η μέθοδος ενεργοποίησε τον κριτικό στοχασμό;
2. Ποιο στάδιο της μεθόδου βρήκατε πιο ενδιαφέρον;
3. Ποιο στάδιο της μεθόδου σας δυσκόλεψε περισσότερο και γιατί;
4. Πιστεύετε ότι η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί στη δική σας σχολική πρακτική;
5. Ενεργοποιήθηκε το ενδιαφέρον σας για περισσότερη προσωπική έρευνα ;

1. Πιστεύετε ότι η μέθοδος ενεργοποίησε τον κριτικό στοχασμό;

A1: Ναι, ναι πιστεύω ενεργοποιήθηκε μέσα από τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων.

A2: Ναι πιστεύω ότι σίγουρα με βοήθησε στο να ενεργοποιηθεί ο κριτικός στοχασμός και σίγουρα, πράγματα τα οποία με προβλημάτιζαν, με βοήθησε να τα ξεκαθαρίσω.

A3: Ναι πιστεύω ότι τον ενεργοποίησε πάρα πολύ γιατί δεχτήκαμε ερωτήσεις, ανταλλάξαμε απόψεις. Θεωρώ ότι ενεργοποιήθηκε πάρα πολύ.

A4: Ναι σίγουρα ενεργοποιήθηκε μέσα από τη συζήτηση που είχαμε, μέσα από την ανταλλαγή απόψεων.

2. Ποιο στάδιο της μεθόδου βρήκατε πιο ενδιαφέρον;

A1: Το πέμπτο (5^ο) στάδιο της μεθόδου με τη συζήτηση για την ταινία και την τοιχογραφία.

A2: Θεωρώ ότι στην αρχή ήμουν αρκετά μπερδεμένη, οπότε θα έλεγα ότι το καλύτερο στάδιο για μένα ήταν το διερευνητικό μετά την παρακολούθηση της ταινίας και τη συζήτηση γύρω από το εικαστικό έργο. Το τελευταίο (6^ο) στάδιο της μεθόδου, αν δεν κάνω λάθος, μετά τα έργα τέχνης και με τα κριτικά ερωτήματα, με βοήθησαν στο να ξεκαθαρίσω τη θέση μου, τη σκέψη μου και λειτούργησαν για μένα πολύ θετικά ως προς τη μετατροπή της στάσης μου ολόκληρης απέναντι στην αξιοποίηση της τέχνης. Στην αρχή της μεθόδου δεν ξέρεις ακριβώς τι να περιμένεις και βαδίζεις λίγο στα τυφλά, οπότε όταν αρχίζει και αποκαλύπτεται όλο μπροστά σου, ξεκαθαρίζει το αντικείμενο, το προς διερεύνηση και λειτουργεί πολύ λυτρωτικά.

A3: Το πέμπτο (5^ο) στάδιο η συζήτηση για τα έργα τέχνης το κινηματογραφικό αλλά κυρίως το εικαστικό. Το βρήκα πάρα πολύ ενδιαφέρον και θα ήθελα να το εφαρμόσω και εγώ στο σχολείο, στο νηπιαγωγείο με τα παιδιά, θεωρώ ότι και στα παιδιά αν την εφαρμόσουμε μπορούν να κερδίσουν πολλά πράγματα όπως εμείς.

A4: Είναι το πέμπτο (5^ο) στάδιο, αν θυμάμαι καλά, και πιο πολύ στο σημείο που αφορά στην ταινία που παρακολουθήσαμε, η οποία μου φάνηκε και πολύ ενδιαφέρουσα. Αυτό θα έλεγα το πέμπτο (5^ο) στάδιο. Η συζήτηση που κάναμε γύρω από την ταινία, γύρω από τον κινηματογράφο.

3. Ποιο στάδιο της μεθόδου σας δυσκόλεψε περισσότερο και γιατί;

A1: Περισσότερο νιώθω ότι με δυσκόλεψε το πέμπτο (5^ο) στάδιο στο σημείο που έπρεπε να συνδέσουμε τα έργα τέχνης με τα κριτικά ερωτήματα. Εκεί νιώθω ότι προβληματίστηκα στην αρχή μέχρι να καταλάβω το πώς συνδέονται.

A2: Η επεξεργασία του πίνακα. Γιατί πάντοτε για μένα η ανάλυση της τέχνης λειτουργούσε ως προς το τι περιμένει ο άλλος να ακούσει, δυσκολευόμενα πάντοτε να εκφράσω την άποψή μου γιατί θεωρούσα ότι ήταν λάθος μολονότι δεν υπάρχει σωστό και λάθος στην τέχνη, ούτε θεωρώ σωστό και λάθος αυτό που εισπράττεις από ένα έργο τέχνης είτε μιλάμε για ταινία, είτε μιλάμε για πίνακα ζωγραφικής κ.ο.κ. Παρόλα αυτά η επιλογή του πίνακα στο τέταρτο στάδιο της μεθόδου ήταν αυτό που με προβλημάτισε περισσότερο και με δυσκόλεψε αρκετά. Ο συνδυασμός των δύο έργων τέχνης, το πώς θα γίνει, το τι θα γίνει, το πώς θα μπορέσουν να συνδυαστούν και που αποσκοπεί αυτό ο συνδυασμός.

A3: Πάλι το πέμπτο (5^ο) νομίζω περισσότερο, γιατί ήταν λίγο δύσκολο να συνδέσουμε τα έργα μεταξύ τους και με τα κριτικά ερωτήματα, αυτό νομίζω ότι ήταν το πιο δύσκολο.

A4: Στο ίδιο στάδιο και πάλι (5^ο στάδιο) προς το τέλος του, με τη συσχέτιση που ζητήθηκε να κάνουμε ανάμεσα στο εικαστικό έργο τέχνης και στο κινηματογραφικό έργο, όπου προσπαθήσαμε να το δούμε πιο ολιστικά και να το συνδέσουμε με τα κριτικά ερωτήματα.

4. Πιστεύετε ότι η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί στη δική σας σχολική πρακτική;

A1: Ναι θεωρώ ότι μπορεί, με προϋποθέσεις βέβαια να έχουμε διδαχτεί κάποια πράγματα για το πώς θα το εφαρμόσουμε στην τάξη και στις πολύ μικρές ηλικίες.

A2: Ναι, εργάζομαι στην πρωτοβάθμια δημοτική εκπαίδευση οπότε θεωρώ ότι πολύ άνετα μπορεί να εφαρμοστεί, αν και μου λείπουν τα εφόδια όπως έχουμε συζητήσει ξανά. Θεωρώ ότι θα μπορούσε να εφαρμοστεί σαν μέθοδος αλλά αυτός που θα έπρεπε να την εφαρμόσει θα έπρεπε να είναι πολύ κατάλληλα προετοιμασμένος και κατηρτισμένος πάνω στον τρόπο που θα την εφαρμόσει.

A3: Εγώ σίγουρα θα την εφαρμόσω γιατί νομίζω ότι τα παιδιά έχουν να κερδίσουν πάρα πολλά, όπως και εμείς και έτσι πιστεύω ότι και τα παιδιά μέσα από την κριτική σκέψη, μέσα από την ανταλλαγή απόψεων έχουν να κερδίσουν πάρα πολλά πράγματα.

A4: Ναι θα μπορούσε να εφαρμοστεί με κάποιες προϋποθέσεις, σίγουρα θα πρέπει να υπάρχει συγκεκριμένη μέθοδος, λόγω και της φύσης της δουλειάς και της ηλικίας των

μαθητών μας, βασικό γνωστικό αντικείμενο, είναι πολύ βασικό να υπάρχει και μία συγκεκριμένη μεθοδολογία μέσα από την οποία θα μπορέσεις να δουλέψεις ... να αξιοποιήσεις την τέχνη.

5. Ενεργοποιήθηκε το ενδιαφέρον σας για περισσότερη προσωπική έρευνα;

A1: Ναι πάρα πολύ. Πιστεύω ότι πρέπει να βρούμε νέες μεθόδους διδασκαλίας και νέες τεχνικές και ιδιαιτέρως για την αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία. Σίγουρα τη μέθοδο αυτή, αλλά και άλλες που είχατε αναφέρει και δεν τις γνωρίζω θα ήθελα να τις μάθω.

A2: Σίγουρα ενεργοποιήθηκε. Το ένα στάδιο έφερε το άλλο και οδήγησε ακριβώς σε αυτό το σημείο που είμαι τώρα στην ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος, στην αναζήτηση ευκαιριών, μέσα από επιμόρφωση πιθανότατα, που να μπορέσουν να με οδηγήσουν στο να καταρτιστώ κατάλληλα ώστε να εφαρμόσω ένα ανάλογο πρόγραμμα μέσα στην τάξη.

A3: Σίγουρα, σίγουρα. Εγώ από το Σεπτέμβρη θα το κοιτάξω και θα ψάξω και η ίδια να βρω πίνακες, έργα τέχνης σχετικούς με το θέμα που θα έχω, νομίζω ότι θα την εφαρμόσω και θα προσπαθήσω να επιμορφωθώ περισσότερο και για άλλες μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης, που δεν γνώριζα.

A4: Ναι σίγουρα ενεργοποιήθηκε, αρχίζεις και βλέπεις πως μπορείς να χρησιμοποιήσεις την τέχνη σε όλες τις μορφές της, τους τρόπους που μπορείς να δουλέψεις μέσα από αυτή, τις μεθόδους που μπορείς να χρησιμοποιήσεις.

Παράρτημα Ε

Σγέρα Παρατήρησης

Εφαρμογή μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου

Ωρα:

Ημερομηνία:

Παρατηρητής:

Συμμετέχων:

Διάρκεια:

(Σημείωση με X την αντιπροσωπευτική απάντηση για κάθε συμμετέχοντα)

1^{ος} άξονας παρατήρησης: Ατομικά στοιχεία παρατήρησης συμμετέχοντα κατά την εφαρμογή/επιμόρφωση της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου.

Εκφράζεται με επιφύλαξη	
Συμμετέχει ενεργά	
Αδιαφορεί	
Απορρίπτει/Αντιδρά	
Συμμετέχει υποκινούμενος	

2^{ος} άξονας παρατήρησης: Στοιχεία ομαδοσυνεργατικότητας συμμετέχοντα κατά την εφαρμογή/επιμόρφωση της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου.

Διστάζει να εκφραστεί στο πλαίσιο της ομάδας	
Συμμετέχει ενεργά στη συζήτηση	
Απέχει από τη συζήτηση	
Αυτοπεποίθηση στο πλαίσιο της ομάδας	
Ανασφάλεια στο πλαίσιο της ομάδας	

3^{ος} άξονας παρατήρησης: Προϋποθέσεις εφαρμογής της μεθόδου στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

1) Η μέθοδος μπορεί να απευθυνθεί και στις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο-δημοτικό);	Ναι	Όχι
2) Μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;		
3) Μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι μορφές τέχνης;		

4) Μπορεί η μέθοδος να ενταχθεί χρονικά στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;		
5) Μπορούν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας να ανταπεξέλθουν σε όλα τα στάδια της μεθόδου;		
6) Έχουν τα σχολεία την απαιτούμενη υλικοτεχνολογική υποδομή για την υλοποίηση της μεθόδου;		
7) Είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση της μεθόδου;		
8) Είναι απαραίτητη η έρευνα και η αναζήτηση άλλων πρόσφορων μεθόδων αξιοποίησης των έργων υψηλής αισθητικής;		

Σημειώσεις:

.....

.....

.....

.....

Σημειώσεις παρατήρησης

Εφαρμογή μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου

Ημερομηνία: 20/05/2021

Τόπος: Διαδικτυακά μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας (με διαμοιρασμό)

Διάρκεια: 4 ώρες

1^{ος} άξονας παρατήρησης: Ατομικά στοιχεία παρατήρησης συμμετέχοντα κατά την εφαρμογή/επιμόρφωση της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου.

Εκπαιδευόμενος	Εκφράζεται με επιφύλαξη	Συμμετέχει ενεργά	Αδιαφορεί	Απορρίπτει/Αντιδρά	Συμμετέχει υποκινούμενος
A1		X			

A2		X			
A3	X				
A4					X

2^{ος} άξονας παρατήρησης: Στοιχεία ομαδοσυνεργατικότητας συμμετέχοντα κατά την εφαρμογή/επιμόρφωση της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου.

Εκπαιδευόμενος	Διστάζει να εκφραστεί μέσα στην ομάδα	Συμμετέχει ενεργά στη συζήτηση	Απέχει από τη συζήτηση	Θετική αλληλεπίδραση	Απροθυμία για συμμετοχή
A1		X			
A2		X			
A3				X	
A4		X			

3^{ος} άξονας παρατήρησης: Προϋποθέσεις εφαρμογής της μεθόδου στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

A1 Εκπαιδευόμενος	Ναι	Όχι
1) Η μέθοδος μπορεί να απευθυνθεί και στις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο-δημοτικό);	X*	
2) Μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X*	
3) Μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι μορφές τέχνης;	X*	
4) Μπορεί η μέθοδος να ενταχθεί χρονικά στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X	
5) Μπορούν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας να ανταπεξέλθουν σε όλα τα στάδια της μεθόδου;		X
6) Έχουν τα σχολεία την απαιτούμενη υλικοτεχνολογική υποδομή		

για την υλοποίηση της μεθόδου;		X
7) Είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση της μεθόδου;	X	
8) Είναι απαραίτητη η έρευνα και η αναζήτηση άλλων πρόσφορων μεθόδων αξιοποίησης των έργων υψηλής αισθητικής;	X	

A2 Εκπαιδευόμενος	Ναι	Όχι
1) Η μέθοδος μπορεί να απευθυνθεί και στις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο-δημοτικό);		X**
2) Μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X*	
3) Μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι μορφές τέχνης;	X	
4) Μπορεί η μέθοδος να ενταχθεί χρονικά στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X	
5) Μπορούν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας να ανταπεξέλθουν σε όλα τα στάδια της μεθόδου;	X*	
6) Έχουν τα σχολεία την απαιτούμενη υλικοτεχνολογική υποδομή για την υλοποίηση της μεθόδου;		X**
7) Είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση της μεθόδου;	X	
8) Είναι απαραίτητη η έρευνα και η αναζήτηση άλλων πρόσφορων μεθόδων αξιοποίησης των έργων υψηλής αισθητικής;	X	

A3 Εκπαιδευόμενος	Ναι	Όχι
1) Η μέθοδος μπορεί να απευθυνθεί και στις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο-δημοτικό);	X	
2) Μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X	
3) Μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι μορφές τέχνης;	X	
4) Μπορεί η μέθοδος να ενταχθεί χρονικά στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X	

5) Μπορούν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας να ανταπεξέλθουν σε όλα τα στάδια της μεθόδου;	X	
6) Έχουν τα σχολεία την απαιτούμενη υλικοτεχνολογική υποδομή για την υλοποίηση της μεθόδου;		X
7) Είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση της μεθόδου;	X	
8) Είναι απαραίτητη η έρευνα και η αναζήτηση άλλων πρόσφορων μεθόδων αξιοποίησης των έργων υψηλής αισθητικής;	X	

A4 Εκπαιδευόμενος	Ναι	Όχι
1) Η μέθοδος μπορεί να απευθυνθεί και στις δύο βαθμίδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγείο-δημοτικό);	X*	
2) Μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα μαθήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X*	
3) Μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι μορφές τέχνης;	X*	
4) Μπορεί η μέθοδος να ενταχθεί χρονικά στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης;	X	
5) Μπορούν οι μαθητές της πρωτοβάθμιας να ανταπεξέλθουν σε όλα τα στάδια της μεθόδου;	X*	
6) Έχουν τα σχολεία την απαιτούμενη υλικοτεχνολογική υποδομή για την υλοποίηση της μεθόδου;		X**
7) Είναι απαραίτητη η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση της μεθόδου;	X	
8) Είναι απαραίτητη η έρευνα και η αναζήτηση άλλων πρόσφορων μεθόδων αξιοποίησης των έργων υψηλής αισθητικής;	X	

X*= η απάντηση είναι «Ναι» με προϋποθέσεις

X**= η απάντηση είναι «Όχι» με προϋποθέσεις

Σημειώσεις εκπαιδύτριας	
A1	Έμπειρη, αυθόρμητη
A2	Ευέλικτη, έμπειρη, συμμετοχική
A3	Συνεργάσιμη, πειραματική διάθεση
A4	Δύσπιστη, προβληματισμένη

Παράρτημα ΣΤ

Εφαρμογή της μεθόδου MMAIE του Α. Κόκκου

1^ο Στάδιο μεθόδου: Προσδιορισμός της ανάγκης

Έναυσμα για την παρούσα εργασία ήταν η διερεύνηση των θέσεων και αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της τέχνης στο χώρο διδασκαλίας, καθώς και η εξοικείωσή τους με τη μέθοδο εφαρμογής της τέχνης MMAIE του Α. Κόκκου. Αναζητήθηκε κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί δύνανται να αναζητήσουν αλλά και να εφαρμόσουν νέα δεδομένα και τεχνικές στη διδασκαλία τους, προκειμένου να αναπτυχθεί η μαθησιακή διεργασία και ο κριτικός στοχασμός των παιδιών, το ενδιαφέρον τους, γεγονός που θα οδηγήσει στην θετική εξέλιξη και αναβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Μετά από συζητήσεις με τους εκπαιδευτικούς και των δύο βαθμίδων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (νηπιαγωγούς-δασκάλους) και μέσα από τις συνεντεύξεις που προηγήθηκαν, βολιδοσκοπήθηκαν οι θέσεις τους πάνω στην αξιοποίηση της τέχνης και των έργων υψηλής αισθητικής στη διδασκαλία και διαπιστώθηκαν από την ίδια τα εξής:

- Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς δεν γνώριζαν ή δεν είχαν διδαχθεί μεθόδους αξιοποίησης της τέχνης ως μέρος των βασικών τους σπουδών.

- Η αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση γίνεται εμπειρικά μέσα από τα χρόνια διδασκαλίας και τις πρακτικές μεθόδους εφαρμογής των παλαιότερων προς τους νεότερους εκπαιδευτικούς.
- Για τους περισσότερους εκπαιδευτικούς ειδικότερα τους παλαιότερους εν ενεργεία, δεν ήταν ξεκάθαρες οι έννοιες χρησιμοποίησης της τέχνης ως μέρος της διδασκαλίας για να εμβαθύνουν σε κάποιο νόημα, να ενεργοποιήσουν συναισθήματα κ.α. και στο αξιοποιώ την τέχνη και τα έργα υψηλής αισθητικής ως εκπαιδευτική τεχνική στη διδασκαλία.
- Το ενδιαφέρον από τους εκπαιδευτικούς να εντάξουν την τέχνη στην σχολική πρακτική με πιο ενεργό τρόπο καθώς πιστεύουν ότι είναι σημαντική η επαφή των παιδιών στις ηλικίες που πραγματεύονται με τα έργα τέχνης
- Την προθυμία τους να εκπαιδευτών σε καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας.

Ως έναυσμα επιλέχθηκε από την ερευνήτρια το αποπροσανατολιστικό δίλλημα «**Πως αντιλαμβάνεστε το ρόλο της τέχνης στη διδασκαλία;**» και ζήτησε από τους εκπαιδευόμενους να δώσουν επιγραμματικά την απάντησή τους. Στη συνέχεια δόθηκε από την εκπαιδύτρια χρόνος πέντε λεπτών (5') προκειμένου να καταγράψουν οι συμμετέχοντες την απάντησή τους.

Οι απαντήσεις των εκπαιδευόμενων ήταν ότι παίζει σημαντικό ρόλο, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος διδασκαλίας, ευχάριστος τρόπος να μάθουν τα παιδιά και έρχονται σε επαφή με μεγάλα έργα τέχνης.

2^ο Στάδιο μεθόδου: Εξερεύνηση των θέσεων και παραδοχών

Στο δεύτερο στάδιο της μεθόδου ζητήθηκε από τους εκπαιδευόμενους να καταγράψουν τις απόψεις τους επί του ερωτήματος. Κατόπιν αφού το δείγμα συμμετεχόντων ήταν μικρό, τους ζητήθηκε να συνεργαστούν ως μία ομάδα και να δώσουν μία κοινή απάντηση. Ο χρόνος που δόθηκε στην ομάδα για την καταγραφή της απάντησής τους ήταν δέκα λεπτά (10'). Στην παρούσα φάση διευκρινίστηκε από την ερευνήτρια ότι η γραπτή απάντηση πρέπει να εκφράζει τη θέση του συνόλου.

Σπυριδούλα Μπρίκου,
«*Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής
αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική
προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*».

Μετά την πάροδο του προβλεπόμενου χρόνου η ομάδα έδωσε την απάντησή της και την ανάγνωσαν παρουσία του συνόλου.

➤ **Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο της τέχνης στη διδασκαλία;**

Απάντηση ομάδας: *«Η θέση της τέχνης στη διδασκαλία είναι πολύ σημαντική, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος προσέγγισης και διαπραγμάτευσης ευαίσθητων θεμάτων και για τα παιδιά ένας ευχάριστος τρόπος να μαθαίνουν και να γνωρίζουν έργα τέχνης υψηλής αισθητικής αξίας».*

3^ο Στάδιο μεθόδου: Ορισμός υποθεμάτων προς διερεύνηση.

Στο τρίτο στάδιο, μετά την καταγραφή των απαντήσεων και μέσα από τη συζήτηση επί του θέματος διαπιστώθηκε η μη ύπαρξη προβληματικών θέσεων των εκπαιδευτικών ως προς την αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαιδευτική διαδικασία. Έτσι μέσα από διαλογική συζήτηση και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για τον τρόπο εφαρμογής, αποφασίστηκε από κοινού να ακολουθήσει η παρουσίαση της μεθόδου υπό τη μορφή επιμορφωτικού σεμιναρίου. Έτσι θέτοντας ένα υποθετικό σενάριο στρεβλών θέσεων που καλούμασταν να επαναπροσδιορίσουμε, τέθηκαν τα κάτωθι κριτικά ερωτήματα:

1^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης για τον άνθρωπο;

2^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαιδευτικής τεχνικής για το μαθησιακό αποτέλεσμα;

4^ο Στάδιο μεθόδου: Επιλογή των έργων τέχνης.

Στο στάδιο αυτό επιλέχθηκαν τα έργα τέχνης από την εκπαιδευτρία καθώς η αναζήτηση και η επιλογή έργων τέχνης από κοινού κρίθηκε πολύ χρονοβόρα.

Η εκπαιδύτρια διευκρίνισε στους συμμετέχοντες ότι η επιλογή των έργων έγινε με στόχο τη χρησιμοποίησή τους ως ερεθίσματα συζήτησης και επεξεργασίας των κριτικών ερωτημάτων που ορίστηκαν στο προηγούμενο στάδιο. Κατόπιν παρατέθηκε ο κάτωθι πίνακας σύνδεσης των έργων με τα κριτικά ερωτήματα.

Έργα Τέχνης	Σύνδεση με κριτικά ερωτήματα	
	1ο ερώτημα	2ο ερώτημα
Paterson του Jim Jarmusch	✓	✓
Σχολή των Αθηνών (Scuola di Atene) του Ραφαήλ/Raffaello Sanzio da Urbino	✓	✓

5^ο Στάδιο μεθόδου: Κριτικός στοχασμός μέσω της αισθητικής εμπειρίας.

Η διάρκεια του σταδίου ήταν περίπου τρεις ώρες καθώς συμπεριλαμβάνει την προβολή της ταινίας διάρκειας 118' η οποία προβλήθηκε σε διαδικτυακή πλατφόρμα μέσω της μεθόδου του διαμοιρασμού. Στο στάδιο αυτό χρησιμοποιήθηκε η πρακτική εφαρμογή της μεθόδου του D. Perkins τόσο στον κινηματογράφο όσο και στο εικαστικό έργο τέχνης.

1^η φάση: Κινηματογραφικό έργο

Μετά την επιλογή του έργου στο προηγούμενο στάδιο ακολούθησε η παρουσίαση και μια σύντομη εισαγωγή από την εκπαιδύτρια για το είδος της ταινίας

και την πλοκή της επιγραμματικά και ακολούθησε η θέαση της ταινίας χωρίς διακοπή.

Παρουσίαση-Εισαγωγή κινηματογραφικού έργου

Η κινηματογραφική ταινία του Jim Jarmusch *Paterson*.

Πρωτότυπος τίτλος	Paterson
Σκηνοθέτης	Jim Jarmusch
Διάρκεια	118'
Έτος παραγωγής	2016
Χώρα παραγωγής	Γερμανία, Γαλλία, Η.Π.Α
πηγή (-ές)	Internet: ολόκληρη η ταινία: https://putlockers.fm/watch/OGgaaOvR-paterson.html Απόσπασμα: https://www.youtube.com/watch?v=o-VCplmhzIE

« Πρόκειται για ένα κινηματογραφικό έργο που εκτυλίσσεται σε αργό ρυθμό και περιγράφει την καταλυτική σχέση που μπορεί να έχει η τέχνη στη ζωή του ανθρώπου. Το έργο παρουσιάζει μία εβδομάδα από τη ζωή ενός οδηγού λεωφορείου στην πόλη *Paterson* στο *New Jersey*.

Ο *Paterson* καθημερινά ακολουθεί το ίδιο μοτίβο ενεργειών. Πηγαίνει στη δουλειά του το πρωί, επιστρέφοντας το απόγευμα πηγαίνει βόλτα με τον σκύλο του, πίνει μία μπίρα στο ίδιο μπαρ κάθε βράδυ, ακούει τις συνομιλίες των επιβατών, περαστικών γύρω του και σε κάθε παύση γράφει ποίηση σε ένα μικρό σημειωματάριο που έχει πάντα μαζί του. Αγαπά τη γυναίκα του *Laura* και την στηρίζει σε κάθε νέο όνειρό της (τα ασπρόμαυρα μοτίβα της, τα *cupcakes* της που θέλει να εμπορευτεί, το όνειρό της να γίνει τραγουδίστρια, να μάθει κιθάρα κ.α.). Εκείνη τον θαυμάζει καθώς και τα ποιήματα που γράφει παροτρύνοντας τον να τα εκδώσει ή να τα αναπαράγει.

Ένα βράδυ μετά την βραδινή έξοδο του ζευγαριού το σημειωματάριο των ποιημάτων έχει τεμαχιστεί από τον σκύλο της οικογένειας και τα ποιήματα του Paterson έχουν χαθεί. Ο πρωταγωνιστής, προσπαθεί να πείσει τον εαυτό του ότι είναι οδηγός λεωφορείου και όχι ποιητής, αλλά βιώνει την απώλεια από το σημαντικότερο κομμάτι της ζωής που τον χαρακτηρίζει.

Η πλοκή της ταινίας ολοκληρώνεται καθώς την επόμενη μέρα συναντά έναν ξένο ο οποίος συζητά με τον Paterson για τον ποιητή που ήταν πηγή έμπνευσης για αυτόν τον William Carlos Williams και στο επάγγελμα ήταν γιατρός. Ο ξένος μοιάζει να γνωρίζει ότι συζητάει με έναν ποιητή, νιώθει την απώλεια που βιώνει, του δίνει ένα άδειο σημειωματάριο προκειμένου να ξεκινήσει να γράφει. Η ταινία τελειώνει με τον Paterson που ξεκινά τη δημιουργία ενός καινούργιου ποιήματος στο νέο σημειωματάριο».

Θέαση του κινηματογραφικού έργου

Στο στάδιο αυτό γίνεται η αδιάκοπη θέαση του κινηματογραφικού έργου.

Συζήτηση

Στη συνέχεια ακολούθησαν κάποιες γενικές ερωτήσεις παρατήρησης πάνω στο κινηματογραφικό έργο που είδαμε προκειμένου να ξεκινήσει η συζήτηση που ενθαρρύνει τον κριτικό διάλογο των εκπαιδευομένων. Οι ερωτήσεις ξεκινάνε αρχικά από απλές ερωτήσεις παρατήρησης, χωρίς να αναλύουν ή να εξηγούν και εν συνεχεία οι ερωτήσεις εμβαθύνουν στην ταινία γίνονται πιο αναλυτικές έως ότου καταλήγουν στις δημιουργικές τελικές ερωτήσεις που οδηγούν στη σύνδεση με τα κριτικά ερωτήματα.

Ερωτήσεις παρατήρησης:

8. Πως σας φάνηκε η πλοκή της ταινίας;

«Ήταν σε πολύ αργούς ρυθμούς, δεν εξελίσσονταν γρήγορα είχε αργή πλοκή. Αποτυπώνει κομμάτι από την πραγματική ζωή, που συνήθως δεν επιλέγουμε να

παρακολουθήσουμε σε κάποια ταινία, αλλά από την άλλη έχει πολλά να σου μεταδώσει και να ταυτιστείς».

9. Πώς διαδραματίζεται η ζωή του πρωταγωνιστή;

«Η μέρα της μαρμότας. Η επανάληψη. Σηκώνεται το πρωί και ξέρει πως θα εξελιχθεί η μέρα του μέχρι το βράδυ».

10. Πώς σας φάνηκε ο χαρακτήρας του πρωταγωνιστή;

«Πράος, ολιγαρκής, ικανοποιημένος με την ζωή που έχει, χωρίς εξάρσεις θυμού, αγανάκτησης αλλά και έντονους συναισθηματισμούς».

Ερωτήσεις ανάλυσης:

- Πώς είδατε τη σχέση του πρωταγωνιστή με τη γυναίκα του;

«Τα χαρακτηριστικά που είπαμε παραπάνω διακρίνονται έντονα στη σχέση του, στηρίζει την όποια προσπάθειά της, χωρίς εξάρσεις για τις αλλεπάλληλες αλλαγές που φέρνει στην καθημερινότητά του. Είναι μια σχέση αλληλοκατανόησης και αλληλοϋποστήριξης»

- Ποια η σχέση του με το μικρό κορίτσι της ταινίας;

«Έχουν κοινά σημεία επικοινωνίας. Την τέχνη. Μιλάνε για την ποίηση αποστηθίζει το ποίημα για το νερό που έχει γράψει το κορίτσι προκειμένου να το μεταφέρει στη γυναίκα του».

- Ποια είναι η σχέση που έχει με το σκύλο του;

«Αρχικά αδιάφορη. Είναι επιφορτισμένος με την καθημερινή του βόλτα, αλλά ως μέρος της βραδινής καθημερινότητάς του. Πραγματικά συναισθήματα απέναντί του βγάζει

όταν του καταστρέφει το σημειωματάριο με τα ποιήματα, που τον ακούμε για πρώτη φορά να λέει πως τον μισεί».

Δημιουργικές ερωτήσεις:

11. Ποια είναι η σχέση του πρωταγωνιστή με την τέχνη;

«Έχει καταλυτική σημασία στη ζωή του. Είναι εξαρτώμενος από αυτή παρόλο που δεν μπορεί να το αποδεχτεί, μέχρι το τέλος προσπαθεί να πείσει τον εαυτό του ότι είναι οδηγός λεωφορείου. Όμως η ποίηση είναι το όνειρό του, αυτό που τον κινητοποιεί επί της ουσίας για να περάσει από τη μία μέρα στην άλλη».

12. Ποιος μπορεί να ασχοληθεί με την τέχνη;

«Μπορεί να ασχοληθεί οποιοσδήποτε με την τέχνη. Αν πάρουμε παράδειγμα την ταινία από έναν γιατρό που είναι ο ποιητής που εμπνέει τον πρωταγωνιστή, ένα μικρό κοριτσάκι, μέχρι τον οδηγό του λεωφορείου. Και να έχουν όλοι κοινό παρανομαστή την ποίηση».

13. Τι χρειάζεται για να ασχοληθείς με την τέχνη;

«Εξαρτάται τον τρόπο ενασχόλησής σου με αυτή. Ως καλλιτέχνης ταλέντο, συναισθήματα, είναι τρόπος έκφρασης. Με άλλο τρόπο προσέγγισης γνώσεις».

Θέση αποσπάσματος

Στο στάδιο αυτό οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούνε το επιλεγμένο από την εκπαιδύτρια απόσπασμα διάρκειας 3.55' λεπτών, προκειμένου να επιβεβαιωθούν κάποια σημεία των πιο πάνω παρατηρήσεων και συγκεκριμένα ο διάλογος ανάμεσα στον πρωταγωνιστή και το μικρό κορίτσι για την ποίηση.

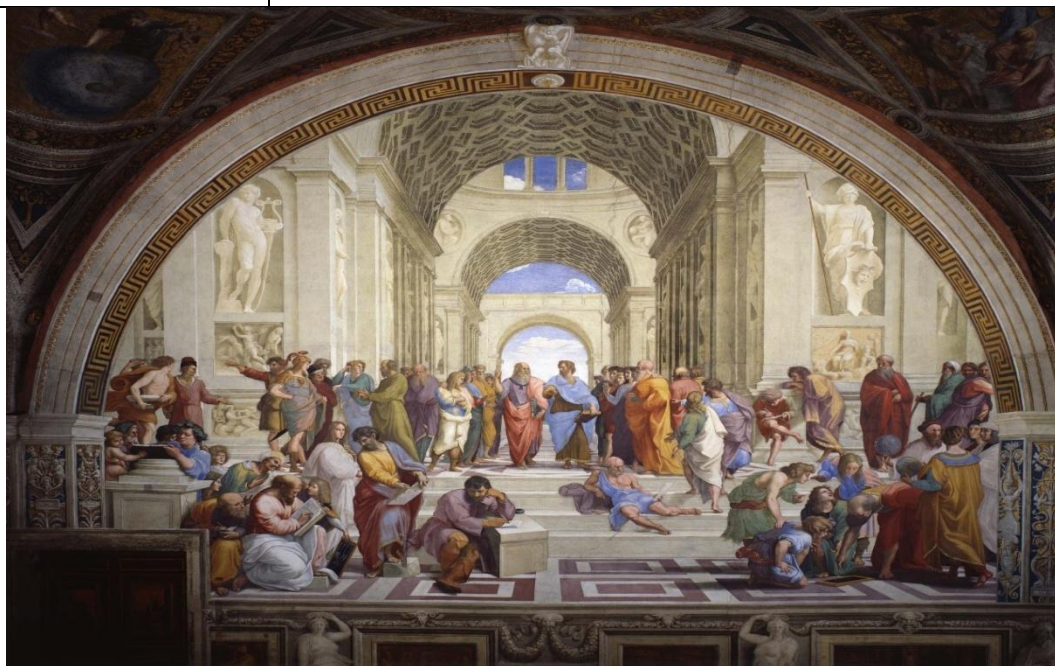
Αναστοχασμός ταινίας

Στο στάδιο αυτό οι εκπαιδευόμενοι στοχάζονται την ταινία ολιστικά και ανακεφαλαιώνονται από την εκπαιδύτρια τα σημεία που εντοπίστηκαν.

2^η φάση: Εικαστικό έργο

Εικαστικό/ζωγραφική. Τοιχογραφία/Νωπογραφία του 16^{ου} αιώνα του διάσημου Ιταλού ζωγράφου Ραφαήλ (1483-1520) με τίτλο *Σχολή των Αθηνών* (*Scuola di Atene*) και εικονίζει τη διάσημη Σχολή των Αθηνών με τους μεγαλύτερους ανθρώπους της επιστήμης μέχρι τότε να είναι συγκεντρωμένη σε μία εικόνα.

Τίτλος	Σχολή των Αθηνών (Scuola di Atene)
Ζωγράφος	Ραφαήλ/Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)
Χαρακτηριστικά	Τοιχογραφία/Νωπογραφία,
Έτος	1510-1511
Πηγή	Page URL: https://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/collezione/musei/stanze-di-raffaello/stanza-della-segnatura/scuola-di-atene.html#&gid=1&pid=1
Μουσείο /Γκαλερί	Μουσείο Βατικανού, Βατικανό

Παρουσίαση του έργου

Κεντρικά πρόσωπα της τοιχογραφίας ο Πλάτωνας και Αριστοτέλης κρατώντας στα χέρια τους τον Τίμαιο και τα Ηθικά Νικομάχεια αντίστοιχα. Τους πλαισιώνουν από διαφορετικές πλευρές ο Σωκράτης, ο Πυθαγόρας, ο Διογένης, ο Ηράκλειτος, ο Ευκλείδης, ο Πτολεμαίος κ.α. Το έργο κοσμεί την *Αίθουσα της υπογραφής (Stanza della Segnatura)* στο Αποστολικό Παλάτι στο Βατικανό.

Πρόκειται για ένα αναγεννησιακό έργο, φόρος τιμής προς την επιστήμη και τις τέχνες του Ραφαήλ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι «στα χαρακτηριστικά του Πλάτωνα αναγνωρίζουμε τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι ενώ στα χαρακτηριστικά του σκοτεινού Ηράκλειτου έδωσε τα χαρακτηριστικά του σκοτεινού Μιχαήλ Αγγέλου ... αφού και οι δύο έχουν κατακτήσει το χώρο των εικαστικών τεχνών ... είχαν κατακτήσει την αναγνώριση της πνευματικότητας» (Λαμπράκη-Πλάκα, 2021).

Φάσεις παρατήρησης του D. Perkins

Χρόνος παρατήρησης του έργου τέχνης

Στο στάδιο αυτό η εκπαιδευτρια έδωσε τον απαραίτητο χρόνο στους εκπαιδευόμενους για να επεξεργαστούν το εικαστικό έργο και προχώρησε σε μια σειρά αναγνωριστικών ερωτήσεων προκειμένου να διαγνώσουμε την υπάρχουσα γνώση.

14. Τι βλέπετε σε αυτή την τοιχογραφία;

«Βλέπουμε τη Σχολή στην αρχαία Αθήνα και απεικονίζονται κάποιες από τις μεγαλύτερες μορφές των επιστημών όπως ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης κ.α.»

15. Τι παρατηρούμε με μία πρώτη ματιά;

«Βλέπουμε τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη να είναι στο κεντρικό σημείο του πίνακα, σαν να θέλει ο καλλιτέχνης να τους δώσει εξέχουσα θέση και άλλους επιστήμονες που συζητάνε μέσα στη σχολή».

16. Ποιες εικόνες της καθημερινής σας ζωής σχετίζονται με την εικόνα;

«Η εικόνα του σχολείου θα μπορούσαμε να πούμε με ελευθεριάζουσα διάθεση.»

Πιο προσεκτική παρατήρηση του έργου

Στο στάδιο αυτό η εκπαιδύτρια προχωρά σε μια σειρά κατευθυντήριων ερωτήσεων, με διάθεση πιο δημιουργική προκειμένου να ενεργοποιηθεί η ανοιχτή σκέψη των εκπαιδευομένων.

17. Ποιες επιστήμες μπορούμε να διακρίνουμε;

«Φιλοσοφία σίγουρα, μαθηματικά γιατί βλέπουμε όργανα, βιβλία,, αστρονομία.»

18. Τι πιστεύετε ότι μπορεί να συζητάνε;

«Θέματα της επιστήμης του ο καθένας. Ο Πλάτωνας με τον Αριστοτέλη για την φιλοσοφία. Άλλους βλέπουμε ότι μιλάνε για μαθηματικά και εξηγεί ο ένας στον άλλον. Θέματα που έχουν να κάνουν με ανταλλαγή απόψεων, θεωριών, απορίες που μπορεί να έχουν κ.α.»

19. Γιατί πιστεύετε ότι δεν τοποθετεί ο καλλιτέχνης τον Πλάτωνα να μιλά με τον Ευκλείδη και τον τοποθετεί δίπλα στον Αριστοτέλη;

«Γιατί ήταν και οι δύο φιλόσοφοι ανήκουν στον ίδιο επιστημονικό χώρο και λογικά είναι πιο αρμονικό.»

Εις βάθος παρατήρηση

Στο στάδιο αυτό οι ερωτήσεις έχουν ως στόχο την ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού και τον επαναπροσδιορισμό των θέσεων.

20. Τι εφόδια χρειάζονται για να ακολουθήσεις μία επιστήμη

«Χρειάζεται να σπουδάσεις. Να έχεις διδαχθεί μία επιστημονική μέθοδο και να έχεις κατακτήσει το βασικό γνωστικό αντικείμενο της συγκεκριμένης επιστήμης».

21. Πιστεύετε ότι για να διδάξει κάποιος είναι απαραίτητο το θεωρητικό πλαίσιο και η μεθοδολογία/εκπαιδευτική τεχνική;

«Σίγουρα, το θεωρητικό πλαίσιο είναι η βάση πάνω στην οποία χτίζεις και η μεθοδολογία, η εκπαιδευτική τεχνική είναι το εργαλείο, θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε με το τι μπορεί να κάνει ένας μάστορας χωρίς τα εργαλεία του, είναι το εργαλείο που σου δίνει τη δυνατότητα να χειριστείς, να οργανώσεις, να ξεδιπλώσεις την όλη μάθηση με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητή και αποδεκτή και πρόσφορη για τους μαθητές. Και ταυτόχρονα συνδυάζει τη γνώση, την εμπειρία, με τον τρόπο».

Σύνδεση έργων τέχνης με κριτικά ερωτήματα:

Η εκπαιδύτρια ανακεφαλαίώνει όσο ειπώθηκαν από την επεξεργασία και των δύο έργων σε σχέση με τα κριτικά ερωτήματα που ορίστηκαν στο 3^ο στάδιο της μεθόδου.

1^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης για τον άνθρωπο;

«Πρέπει κάποιος να έρθει σε επαφή με την τέχνη για να μπορέσει να την εκτιμήσει, να την αξιολογήσει, να την εντάξει στη ζωή του. Κάποιοι είναι πιο τυχεροί και έρχονται σε επαφή μαζί της νωρίς, μέσω των γονιών, του σχολείου, υπάρχουν βέβαια και άτομα που δεν έρχονται ποτέ σε επαφή αλλά την κουβαλάνε μέσα τους, διότι η τέχνη δεν παύει να είναι ένα κομμάτι της ζωής του ανθρώπου, είναι ένα μέρος της έκφρασής του. Οπότε πολλές φορές έχει να κάνει με το πόσο καλλιεργημένος είναι κάποιος σε αυτήν, πολλές φορές έχει να κάνει με το τι κουβαλάει ο καθένας μέσα του. Οπότε συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η τέχνη είναι κομμάτι της ζωής μας, κάθε κομμάτι της ζωής μας μπορούμε να το αναγάγουμε σε τέχνη».

2^ο Κριτικό Ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος της εκπαιδευτικής τεχνικής για το μαθησιακό αποτέλεσμα;

«Όπως προαναφέραμε το θεωρητικό πλαίσιο είναι η βάση πάνω στην οποία χτίζεις και η μεθοδολογία, η εκπαιδευτική τεχνική είναι το εργαλείο, θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε, με το τι μπορεί να κάνει ένας μάστορας χωρίς τα εργαλεία του, είναι το εργαλείο που σου δίνει τη δυνατότητα να χειριστείς, να οργανώσεις, να ξεδιπλώσεις την όλη μάθηση με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνει κατανοητή και αποδεκτή και πρόσφορη για τους μαθητές. Και ταυτόχρονα συνδυάζει τη γνώση, την εμπειρία, με τον τρόπο».

6^ο Στάδιο: Επαναξιολόγηση των παραδοχών

Στο τελευταίο στάδιο της μεθόδου και στα πλαίσια της κριτικής αποτίμησης των απόψεων, συγκρίνοντας την απάντηση που δίνουν οι εκπαιδευόμενοι στο 2^ο στάδιο της μεθόδου, συνδυαστικά με τις απαντήσεις που δόθηκαν στα κριτικά ερωτήματα, ζητάμε την καταγραφή εκ νέου των απόψεων τους πάνω στο ίδιο ερώτημα προκειμένου να ολοκληρωθεί ο αναστοχασμός. Η απάντηση που δόθηκε ήταν η εξής:

➤ Πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο της τέχνης στη διδασκαλία;

Απάντηση ομάδας: «Η τέχνη είναι κομμάτι της ζωής του κάθε ανθρώπου άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο. Σίγουρα μέσα από την επαφή με την τέχνη όλοι οι άνθρωποι έχουν κέρδος σε όλες τις ηλικίες. Ο ρόλος της τέχνης στη διδασκαλία από την άλλη θέλει πολύ περισσότερα πράγματα για να εφαρμοστεί. Απαντώντας ως ομάδα οι μεγαλύτερες γενιές καθόλου και οι νεότερες ελάχιστα έχουμε εκπαιδευτεί γι' αυτό. Δεν είναι ενταγμένη στο πανεπιστήμιο και επί της ουσίας δεν μπορούμε να την εφαρμόσουμε όπως ίσως θα θέλαμε. Έχουμε τις αγαθές προθέσεις να το κάνουμε και το εφαρμόζουμε προς όφελος των παιδιών όπως ξέρουμε και μπορούμε σε πολύ εμπειρικό επίπεδο. Δεν έχουμε έρθει καθόλου σε επαφή με νεότερες μεθόδους, με νεότερες τεχνικές, με τεχνικές που εφαρμόζονται εδώ και χρόνια στο εξωτερικό, δεν έχουμε έρθει καθόλου σε επαφή με μεθοδολογία εφαρμογής, τεχνικών για ένταξη της τέχνης, της μουσικής. Οι δάσκαλοι έχουν κάνει το πρώτο βήμα ένταξης, αξιοποίησης της τέχνης. Τα καινούργια διδακτικά βιβλία έχουν πολλά πράγματα που μπορούμε να κάνουμε προς αξιοποίηση της τέχνης στη διδασκαλία, αλλά αν δεν διδάσκεται στο πανεπιστήμιο ο τρόπος, αν δεν

Σπυριδούλα Μπρίκου,
«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής
αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική
προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».

εκπαιδευτούμε οι δάσκαλοι σε επιμορφωτικό επίπεδο, πρακτικά πως μπορούμε να τα
εφαρμόσουμε στην τάξη, δυστυχώς θα συνεχίσει να παραγκωνίζεται η θέση της και η
αξία της».

Σπυριδούλα Μπρίκου,
«Η τέχνη στην εκπαίδευση. Η χρήση των έργων υψηλής αισθητικής αξίας στην εκπαίδευση ενηλίκων: Διδακτική προσέγγιση σε εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης».

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιηθήκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».